सत्यमेव जयते

महाराष्ट्र शासन

कार्यक्रम अंदाजपत्रक

२०२३-२४

उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग

(कामगार)

पुस्तक क्रमांक २

शासकीय मध्यवर्ती मुद्रणालय, मुंबई

२०२३

कार्यक्रम अंदाजपत्रक
२०२३-२४

उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग
(कामगार)

पुस्तक क्रमांक २

[कामगार आयुक्त, विकास आयुक्त (असंघटित कामगार); प्रबंधक, औद्योगिक न्यायालय; संचालक, औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय; संचालक, बाष्पके संचालनालय आणि संचालक, कै. नारायण मेघाजी लोखंडे महाराष्ट्र श्रम विज्ञान संस्था]

उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभागाने तयार केलेल्या कार्यक्रम अंदाजपत्रकांची यादी

क्रमांक	कार्यक्रम अंदाजपत्रकाचे नाव
१	उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग (उद्योग)
२	उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग (कामगार)
३	उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग (ऊर्जा)

-

कामगार आयुक्त

अ.क्र.	कार्यालय	पृष्ठ क्रमांक
१	कामगार आयुक्तालयाची माहिती	१
२	विकास आयुक्त (असंघटीत कामगार), महाराष्ट्र राज्य, मुंबई	२४
३	संचालक, बाष्पके संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई	२८
४	औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई	३८
५	प्रबंधक, औद्योगिक न्यायालय, मुंबई	४७
६	कै. नारायण मेघाजी लोखंडे, महाराष्ट्र श्रम विज्ञान संस्था, मुंबई	७१
७	महाराष्ट्र कामगार कल्याण मंडळ	७३
८	उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग (खुद्द)	७७

कामगार आयुक्तालयांची माहिती

प्रास्ताविक

आंतरराष्ट्रीय कामगार संघटना (ILO) च्या स्थापनेनंतर म्हणजेच एप्रिल, 1921 मध्ये मुंबई कामगार कार्यालयाची स्थापना करण्यात आली. तद्नंतर 1979 मध्ये कामगार कार्यालयाची फेररचना करुन प्रशासनाच्या दृष्टीने 3 विभाग करण्यात आले. कामगार आयुक्त मुख्य कार्यालय, विभागीय कार्यालय व जिल्हा कार्यालय.

उद्योग, ऊर्जा व कामगार या विभागांतर्गत कामगार कक्षाचे अधिपत्याखाली कामगार आयुक्त, विकास आयुक्त (असंघटीत कामगार), संचालक, औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य, संचालक, बाष्पके व धुम्र उपद्रव, संचालक, महाराष्ट्र श्रम विज्ञान संस्था आणि प्रबंधक, औद्योगिक न्यायालय हे प्रमुख विभाग येतात. कामगार आयुक्त हे कामगार कार्यालयाचे प्रमुख असून त्यांचे मुख्य कार्यालय कामगार भवन सी-२०, ई-ब्लॉक, बांद्रा कुर्ला संकुल, बांद्रा (पूर्व), मुंबई ४०० ०५१ येथे आहे.

कामगार आयुक्त कार्यालयाच्या कामाच्या कार्यपद्धती :-

(1) कामगारविषयक बाबी, ज्यात कामगार व मालक यांच्यातील वाद/विवाद, संप, टाळेबंदी, श्रमिक संघाची नोंदणी, कामगार विषयक सांख्यिकी माहिती, ग्राहक मूल्य निर्देशांक व सामाजिक आर्थिक पाहणी तसेच असंघटीत कामगारांना संघटित कामगारांप्रमाणे लाभ देणे, कायद्यांचे संरक्षण व त्यांचे राहणीमान उंचावण्याच्या दृष्टीने प्रयत्न करणे, याशिवाय विकास आयुक्त (असंघटीत कामगार) यांचे कार्यालयातील असंघटीत क्षेत्रातील कामगारांसाठी राबविण्यात येत असलेली जनश्री विमा योजना, आर.एस.बी.वाय., महाराष्ट्र घरेलू कामगार कल्याण मंडळ व असंघटित कामगार संस्थाने प्राधिकरण इत्यादिच्या कामकाजाची अंमलबजावणी केली जाते.

कामगार आयुक्तालयामार्फत खालील अधिनियमांचे प्रशासन व कार्यान्वयन सुपूर्द करण्यात आलेले आहे :-

अनुक्रमांक	केंद्रीय कामगार कायदे
(१)	(२)
१	औद्योगिक विवाद अधिनियम, १९४७
२	बोनस प्रदान अधिनियम, १९६५
३	कंत्राटी कामगार (नियमन व निर्मूलन) अधिनियम, १९७०
४	विडी व सिगार कामगार (नोकरीचे नियमन) अधिनियम, १९६६
५	किमान वेतन अधिनियम १९४८
६	मोटार परिवहन कामगार अधिनियम, १९६१
७	वेतन प्रदान अधिनियम, १९३६
८	श्रमिक पत्रकार आणि पत्रकारेत्तर (सेवाशर्ती) संकीर्ण अधिनियम, १९५५
९	औद्योगिक सेवायोजना (स्थायी आदेश) कायदा, १९४६
१०	सांख्यिकी संकलन अधिनियम, १९५३
११	श्रमिक संघ अधिनियम, १९२६
१२	प्रसूतिलाभ अधिनियम, १९६१
१३	समान वेतन अधिनियम, १९७६
१४	वेठबिगार पद्धत (निर्मूलन) अधिनियम, १९७६
१५	विक्री संवर्धन कामगार (सेवाशर्ती) अधिनियम, १९७६
१६	उपदान प्रदान अधिनियम, १९७२
१७	आंतरराज्य स्थलांतरीत कामगार (रोजगाराचे नियमन आणि सेवाशर्ती) अधिनियम, १९७९
१८	बाल कामगार प्रतिबंधक व नियमन अधिनियमन, १९८६
१९	इमारत व इतर बांधकाम कामगार (रोजगार विनियमन व सेवाशर्ती) अधिनियम, १९९६

राज्यस्तरीय कायदे.

१. महाराष्ट्र औद्योगिक संबंध अधिनियम, १९४६

२. महाराष्ट्र दुकाने व आस्थापना (नोकरीचे व सेवाशर्तीचे विनियमन) अधिनियम, २०१७

३. महाराष्ट्र माथाडी, हमाल व इतर श्रमजीवी कामगार (नोकरीचे नियमन व कल्याण) अधिनियम, १९६९

४. महाराष्ट्र कामगार संघटना मान्यता आणि कामगार अनुचित प्रथा प्रतिबंध अधिनियम, १९७१

५. महाराष्ट्र खाजगी सुरक्षा (नोकरीचे नियमन व कल्याण) अधिनियम, १९८१

६. महाराष्ट्र कामगार किमान घरभाडे भत्ता अधिनियम, १९८३

७. महाराष्ट्र घरेलू कामगार अधिनियम, २००८

महाराष्ट्र राज्य हे देशातील प्रमुख औद्योगिक राज्य असून महाराष्ट्र राज्यामध्ये ऑगस्ट, २०२२ अखेर नोंदणीकृत कारखान्यांची संख्या ३७,७८५ असून त्यात काम करणाऱ्या कामगारांची संख्या २९,९०,२०५ इतकी आहे. महाराष्ट्र दुकाने व आस्थापना (नोकरीचे व सेवाशर्तीचे विनियमन) अधिनियम, २०१७ हा दिनांक १९ डिसेंबर, २०१७ पासून संपूर्ण राज्यास लागू केला असून त्याची अंमलबजावणी केली जाते. दिनांक ३१ डिसेंबर, २०२१ च्या वार्षिक अहवालानुसार महाराष्ट्र राज्यात महाराष्ट्र दुकाने व आस्थापना (नोकरीचे व सेवाशर्तीचे विनियमन) अधिनियम, २०१७ अंतर्गत १६,९२,१७०/- इतक्या आस्थापना नोंदीत आहेत आणि त्यामध्ये ७५,६५,७६३ कामगार काम करीत आहेत.

कामगार आयुक्तालयातील महाराष्ट्र दुकाने व आस्थापना (नोकरीचे व सेवाशर्तीचे विनियमन) अधिनियम, २०१७ अंतर्गत नोंदणी व नूतनीकरण तसेच कंत्राटी कामगार (नियमन व निर्मुलन) अधिनियम, १९७० अंतर्गत आस्थापनांची नोंदणी/सुधारणा व कंत्राटदाराचे अनुज्ञाप्ती व अनुज्ञाप्तीचे नूतनीकरण या पाच सेवा दिनांक २ ऑक्टोंबर, २०१५ पासून ऑनलाईन करण्यात आल्या असून याद्वारे प्राप्त होणारा महसूल महाऑनलाईनद्वारे ग्रासद्वारे शासनाकडे जमा केला जातो. तसेच (१)बिडी व सिगार कामगार (नोकरीचे नियमन) अधिनियम, १९६६ (२) मोटार परिवहन कामगार अधिनियम, १९६१ (३) इमारत व इतर बांधकाम (रोजगार विनियमन व सेवाशर्ती) अधिनियम, १९९६ अंतर्गत आस्थापनांची नोंदणी इत्यादी दिनांक २६ जानेवारी, २०१६ पासून मे. महाऑनलाईनद्वारे संगणक प्रणालीनुसार ऑनलाईन पद्धतीने करण्यात येत आहेत. सदर सेवान्वये प्राप्त होणारा महसूल ग्रासद्वारे शासनाकडे जमा केला जातो.

राज्यामध्ये एप्रिल, २०२१ ते मार्च, २०२२ पर्यंत ५० किंवा त्यापेक्षा जास्त कामगार असलेल्या उत्पादित घटकांमध्ये ०७ संप व १ टाळेबंदी प्रकरणे उद्‍भवलेली आहेत. त्यामुळे अनुक्रमे ६,७१ आणि ५,०८८ कामगार परिणामीत झालेले आहेत, या संप व टाळेबंदीमुळे ४,७३,६३४ (चार लाख त्र्याहत्तर हजार सहाशे चौतीस) मनुष्य दिवस वाया गेलेले आहेत.

१. किमान वेतन अनियम, १९४८

- किमान वेतन हा केंद्रीय कायदा आहे.
- किमान वेतन अधिनियम, १९४८ अंतर्गत महाराष्ट्र राज्यात ६७ अनुसूचित उद्योगांकरिता किमान वेतन निश्चित करण्यात आले आहे.
- शासन ग्राहक मुल्य निर्देशांकात झालेल्या वाढीनूसार दर ५ वर्षांनी अनुसूचित उद्योगांच्या किमान वेतन अधिनियम, १९४८ अंतर्गत महाराष्ट्र राज्यात ६७ अनुसूचित उद्योगांकरिता किमान वेतन निश्चित करण्यात आले आहे.
- शासन ग्राहक मुल्य निर्देशांकात झालेल्या वाढीनूसार दर ५ वर्षांनी अनुसूचित उद्योगांच्या किमान मुळ वेतनदराचे पुनर्निधारणाचे कार्य करते. सर्व ६७ अनुसूचित उद्योगांना विशेष भत्ता लागू आहे.
- ग्राहक मुल्य निर्देशांकात झालेल्या वाढीनूसार दरवर्षी ६७ अनुसूचित उद्योगांकरीता महागाई भत्ता माहे जानेवारी ते जुन व जुलै ते डिसेंबर या कालावधीकरीता वर्षातून २ वेळा जाहीर केला जातो.
- किमान वेतन अधिनियम, १९४८ च्या कलम ५ (१) (ब) नुसार किमान वेतन दर निश्चीत करतेवेळी राज्यस्तरीय किमान वेतन सल्लागार मंडळाची शिफारस घेणे आवश्यक आहे.
- महाराष्ट्र शासनाने किमान वेतन अधिनियम, १९४८ मध्ये दि. १८.१२.२०१० रोजी सुधारणा केली असून त्यानुसार वेतन कामगारांचे नांवे धनादेशाद्वारे किंवा त्यांच्या बँक खात्यात जमा करण्याची तरतूद केली आहे.

२. इमारत व इतर बांधकाम कामगार अधिनियम, १९९६

इमारत व इतर बांधकाम (रोजगार व सेवाशर्ती विनियमन) अधिनियम, १९९६ अंतर्गत समुचित शासन म्हणून राज्य शासनाने दिनांक ४ सप्टेंबर, २००७ रोजी या अधिनियमांतर्गतचे नियम **राजपत्रामध्ये** प्रसिद्ध केले आहेत. या अधिनियमाची राज्यामध्ये अंमलबजावणी करण्यात येत असून महाराष्ट्र इमारत व इतर बांधकाम कामगार कल्याण मंडळ नियुक्त करण्यात आले असून त्रिसदस्य मंडळ दिनांक १ मे २०११ रोजी गठीत करण्यात आले आहे.

३. उपदान प्रदान अधिनियम, १९७२ :-

शासन अधिसूचना क्र. पीजीए.०६/१६६२/काम-४, दिनांक १९ नोव्हेंबर २०११ अन्वये उपदान प्रदान अधिनियम, १९७२ मधील कलम ३ नुसार नियंत्रक प्राधिकारी म्हणून स्थानिक क्षेत्रातील औद्योगिक न्यायालये यांची नियुक्ती करण्यात आलेली होती.

शासन अधिसूचना क्र. सीएलए-२०१९/प्र.क्र.४८/काम-४, . दि. १६.०४.२०१९ अन्वये उपदान प्रदान अधिनियम, १९७२ मधील कलम ३ नुसार नियंत्रक प्राधिकारी म्हणून स्थानिक क्षेत्रातील सहायक कामगार आयुक्त आणि कलम ७ (७) नुसार अपिलीय प्राधिकारी म्हणून स्थानिक क्षेत्रातील अपर कामगार आयुक्त किंवा कामगार उप आयुक्त यांना नियुक्त केलेले आहे.

दि. १६.०४.२०१९ रोजीच्या शासन अधिसूचनेस The Labour law Practioners Association, Mumbai या संघटनेने मा. उच्च न्यायालयात आव्हान दिले आहे. सदरची अधिसूचना प्रसिद्ध होण्यापूर्वीच्या प्रकरणांचा निपटारा मा. कामगार न्यायालये व मा. औद्योगिक न्यायालये यांनी करावा असे नमुद केले आहे. सदर प्रकरण उच्च न्यायालय, मुंबई येथे न्यायप्रविष्ट आहे.

४. बाल व किशोरवयीन कामगार (प्रतिबंध व नियमन) अधिनियम, १९८६.

बाल कामगार या अनिष्ट प्रथेचे महाराष्ट्र राज्यातुन समुळ उच्चाटन करून बाल मजुरांना शिक्षणाच्या मुळ प्रवाहात समाविष्ट करून घेणे व आवश्यकतेनुसार त्यांचे कुटुंबीयांचे पुनर्वसन करणे, बाल मजुरांची मालकांच्या तावडीतून मुक्तता करणे याकरीता शासन कायम प्रयत्नशील आहे.

१२ जुन हा दिवस आंतरराष्ट्रीय बाल कामगार विरोधी दिन म्हणुन साजरा केला जातो. या दिवशी समाजामध्ये बाल कामगार प्रथेविरोधी जनजागृती होण्यासाठी दरवर्षी विविध कार्यक्रमाचे कामगार आयुक्त कार्यालयाकडुन आयोजन केले जाते.

कामगार आयुक्त कार्यालय बाल कामगारांची मुक्तता करण्यासाठी नेहमीच तत्पर व प्रयत्नशील आहे. बाल कामगार प्रथेविषयी समाजामध्ये जनजागृती होण्यासाठी विविध उपक्रम राबविण्यात येतात. सदर उपक्रमामध्ये समाजातील विविध घटकांचा देखील समावेश करून बाल कामगार प्रथेचे समुळ उच्चाटन करण्यासाठी विविध स्तरावर कार्यवाही करण्यात येत आहे.

बाल कामगार (प्रतिबंध व नियमन) अधिनियम, १९८६ मध्ये १४ वर्षाच्या खालील बालकांना विविध प्रक्रिया व व्यवसायामध्ये काम करण्यास प्रतिबंध करण्यात आला होता. तद्नंतर सदर अधिनियमाची केंद्र शासनाने दि.३०.०७.२०१६ रोजीच्या अधिसूचनेन्वये बाल व किशोरवयीन कामगार (प्रतिबंध व नियमन) अधिनियम, १९८६ अशी सुधारणा करण्यात आलेली आहे. सदर अधिनियमातील ठळक तरतुदी खालील प्रमाणे आहेत.

अधिनियमांतील तरतुदी :—

१. बाल व किशोरवयीन कामगार (प्रतिबंध व नियमन) अधिनियम, १९८६ मधील कलम २ (ii) नुसार ज्या व्यक्तीने वयाची १४ वर्षे पूर्ण केलेली नाहीत, अशा व्यक्तीचा “बालक” या संज्ञेत समावेश करण्यात आलेला आहे.

२. उक्त अधिनियमाच्या कलम (i) नुसार जी व्यक्ती वयाची १४ ते १८ वर्ष वयोगटातील आहेत , अशा व्यक्तीचा “ किशोरवयीन” या संज्ञेत समावेश करण्यात आला आहे.

३. बाल व किशोरवयीन कामगार नियम ,१९८८ च्या नियम २ मध्ये नव्याने नियम २(A) अंतर्भूत करण्यात आलेले असून त्याअन्वये प्रथमतःच केंद्र शासनाने उक्त अधिनियमाबाबत जाहीरातीव्दारे जनजागृतीची तरतूद केलेली आहे.

४. नव्याने अंतर्भुत केलेल्या नियम २(B) अन्वये बालकास शालेय शिक्षणात बाधा येवू न देता कौटुंबिक व्यवसायात काम करण्यास काही अटी व शर्तीच्या तसेच ठरावीक कालमर्यादेच्या अधीन राहून काम करण्यास परवानगी देण्यात आलेली आहे.

५. नव्याने अंतर्भुत केलेल्या नियम २(C) अन्वये बालकास बाल कलाकार म्हणून काही अटी व शर्तीच्या तसेच ठरावीक कालमर्यादेच्या अधीन राहून काम करण्यास परवानगी देण्यात आलेली आहे

६. बाल व किशोरवयीन कामगार (प्रतिबंध व नियमन) अधिनियम, १९८६ मध्ये नव्याने प्रथमतःच कलम १४ (ब) अन्वये बाल व किशोरवयीन कामगार पुनर्वसन निधीची तरतुद करण्यात आलेली आहे. ज्यामध्ये राज्यशासनाचा हिस्सा म्हणून प्रत्येक बाल / किशोरवयीन कामगारा पोटी रु.१५,०००/- जमा करावयाचा आहे.

७. उक्त अधिनियमामध्ये नव्याने कलम १७ (अ) अन्वये अधिनियमाच्या अंमलबजावणीची सर्वस्वी जबाबदारी जिल्हादंडाधिका-यांना सोपविण्यात आलेली आहे. बाल व किशोरवयीन कामगार (प्रतिबंध व नियमन) नियम, १९८८ च्या नियम १७ (क) अन्वये जिल्हास्तरावर उक्त अधिनियमाच्या अंमलबजावणीकरीता जिल्हाधिका-यांच्या अध्यक्षतेखाली जिल्हा कृतीदलाची स्थापना करण्याची तरतुद सुधारित अधिनियमामध्ये प्रथमतःच करण्यात आलेली आहे.

८. ज्यामध्ये संबंधीत जिल्हयातील पोलीस अधीक्षक, अपर जिल्हा दंडाधिकारी, केंद्रिय सहाय्यक कामगार आयुक्त, निरीक्षक, बाल कामगारांच्या क्षेत्रात काम करणा-या स्वयंसेवी संस्थांचे दोन प्रतिनिधी (२ वर्षाकरीता), जिल्हा विधी सेवा प्राधिकरणामार्फत जिल्हा न्यायाधिशांनी नामनिर्देशीत केलेले दोन प्रतिनीधी, जिल्हा तस्करी विरोधी पथकातील प्रतिनिधी, जिल्हा बाल कल्याण समितीचे अध्यक्ष, जिल्हाशिक्षण अधिकारी, जिल्हा बाल संरक्षण अधिकारी यांचा समावेश आहे.

९. सुधारित अधिनियमाच्या कलम ३ अन्वये, बालकास (१४ वर्षाखालील) कोणत्याही उद्योगात/ प्रक्रियेमध्ये कामावर ठेवता येणार नाही. तर अधिनियमाच्या कलम ३ (अ) अन्वये १४ वर्षावरील व १८ वर्षाखालील किशोरवयीन बालकास विशिष्ट धोकादायक उद्योग/प्रक्रियामध्ये कामावर ठेवण्यास प्रतिबंध करण्यात आला आहे.(उदा. ज्वलनशील पदार्थ, खाण आणि धोका-दायक प्रक्रिया)

दंड :—

बाल कामगारास कामावर ठेवणे गुन्हा आहे. उक्त अधिनियमातील तरतूदींचे उल्लंघन झाल्यास व गुन्हा सिद्ध झाल्यास, ६ महिन्यांपेक्षा कमी नाही, परंतू २ वर्षांपर्यंत वाढविता येऊ शकेल इतकी कारावासाची शिक्षा किंवा रु. २०,०००/- पेक्षा कमी नाही परंतू रु. ५०,०००/- पर्यंत वाढविता येवू शकेल, इतका दंड अशा दोन्ही प्रकारच्या शिक्षेची तरतूद कलम १८ अन्वये करण्यात आलेली आहे

कृतीदलाबाबत :—

दि. २ मार्च २००९ रोजीच्या शासन निर्णयानुसार राज्यातील सर्व जिल्ह्यांमध्ये जिल्हाधिका-यांच्या अध्यक्षतेखाली कृती दलाची स्थापना करण्याचा निर्णय घेण्यात आला आहे. कृतीदलात समाविष्ट असलेले कामगार विभाग, पोलीस खाते, महिला व बाल विकास विभाग, जिल्हा शिक्षण अधिकारी, महानगरपालिका आयुक्त, निवासी उपजिल्हाधिकारी, जिल्हा आरोग्य अधिकारी, इत्यादी विभागांचे अधिकारी, मुख्य कार्यकारी अधिकारी, तसेच सर्व स्वयंसेवी संस्थांवर जबाबदारी निश्चित करण्यात आलेली आहे. केंद्र शासनाने बाल व किशोरवयीन कामगार अधिनियमामध्ये या कृतीदलाची तरतुद नव्याने केलेली आहे. महाराष्ट्र राज्यामध्ये सदर कृतीदल २००९ पासून कार्यरत आहे.

पेन्सिल पोर्टल :—

बाल व किशोवयीन कामगार या अधिनियमातंर्गत येणाऱ्या तक्रारी संबंधी केंद्र शासनाने पेन्सिल पोर्टल तयार केले आहे, त्याकरीता दि. १३.११.२०१७ रोजीच्या आदेशान्वये राज्यातील सर्व जिल्ह्यांसाठी सरकारी कामगार अधिकारी यांची जिल्हास्तरावर "**नोडल अधिकारी**" म्हणुन नियुक्ती करण्यात आलेली आहे. बाल कामगारासंबंधी तक्रारी दाखल करण्यासाठी नागरीकांना " **पेन्सिल पोर्टल**" हे ऑनलाईन साधन उपलब्ध आहे.

बाल कामगार प्रथेचे समुळ उच्चाटन व किशोरवयीन कामगारांना धोकादायक उद्योगांमध्ये प्रतिबंध व नियमन करण्याकरीता तसेच बाल कामगारांच्या सरंक्षणाकरीता कायदा अस्तित्वात आहे. सदर कायद्याची प्रभावीपणे अंमलबजावणी होण्यासाठी केंद्र शासनाने Standard Operating Procedure (SOP) निश्चित केलेली आहे. केंद्र शासनाची SOP महाराष्ट्र शासनाने दिनांक १२ फेब्रुवारी २०१९ रोजी जशीच्या तशी स्वीकृत केलेली आहे.

राष्ट्रीय बाल कामगार प्रकल्प :—

केंद्र शासनाच्या श्रम व रोजगार मंत्रालय, नवी दिल्ली यांचेमार्फत राष्ट्रीय बाल कामगार प्रकल्प राज्यामध्ये राबविण्यात येत आहे. सदर प्रकल्प धोकादायक उद्योग व बिगर धोकादायक उद्योग, व्यवसाय व विविध प्रक्रियांमध्ये काम करणाऱ्या ९ ते १४ वर्ष वयोगटातील

बाल कामगारांसाठी राबविण्यात येत आहे. बाल कामगारांची कामातुन मुक्तता करून त्यांचे शैक्षणिक पुनर्वसन करण्यासाठी शिक्षणाच्या मुख्य प्रवाहात बाल कामगारांना दाखल करणे हा या प्रकल्पाचा हेतु आहे. केंद्र शासनाकडून राज्यातील राष्ट्रीय बाल कामगार प्रकल्पासाठी निधी / अनुदान उपलब्ध करून दिले जाते. त्यामध्ये राज्य शासनाच्या निधी / अनुदानाचा समावेश नाही.

राष्ट्रीय बाल कामगार प्रकल्पांतर्गत विशेष प्रशिक्षण केंद्रे (STC) कार्यरत असून सदर केंद्रामार्फत मुलांना शिक्षण तसेच मुलांच्या वयानुसार आवश्यकतेनुसार व्यवसाय प्रशिक्षण जसे की, विणकाम, भरतकाम, टेलरिंग, इ. देखील दिले जाते याच बरोबर मुलांना मध्यान्न भोजन, विद्या वेतन, मुलांच्या आरोग्याची काळजी, करमणुक इ. बाबत कार्यवाही केली जाते. सदर राष्ट्रीय बाल कामगार प्रकल्पाचे अध्यक्ष संबंधीत जिल्हयाचे जिल्हाधिकारी असतात तर प्रकल्प संचालक यांची मानधनावर नियुक्ती करून दैनंदिन कामकाज चालवले जाते.

सद्यस्थितीत खालील १५ जिल्हयात राष्ट्रीय बाल कामगार प्रकल्प कार्यान्वीत आहेत.

१) सोलापूर	२) ठाणे	३) धुळे
४) नाशिक	५) जळगाव	६) परभणी
७) नांदेड	८) बीड	९) सांगली
१०) नंदुरबार	११) अमरावती	१२) जालना
१३) औरंगाबाद	१४) मुंबई	१५) गोंदिया

वर नमूद केल्यानुसार राज्यामध्ये विविध माध्यमांद्वारे जसे कि, कृतीदल, जनजागृती सप्ताह, पोर्टल, SOP व्दारे बाल कामगार पद्धतीचे समुळ उच्चाटन करण्यासाठी कामगार आयुक्त कार्यालयाकडून कार्यवाही केली जाते. बाल कामगार प्रथेविरुदध समाजामध्ये जनजागृती होणे अत्यंत आवश्यक आहे. त्याकरिता विविध कार्यक्रमांचे आयोजन करून लोकांमध्ये / समाजामध्ये जाणीव निर्माण होणे आवश्यक आहे, त्यामुळे बाल कामगारांचे प्रमाण कमी होतांना दिसून येत आहे.

बाल कामगार प्रथेचे समुळ उच्चाटन होण्यासाठी समाजातील प्रत्येक घटकाचा यामध्ये समावेश आवश्यक आहे. समाजातील प्रत्येक घटकाच्या समावेशामुळे बाल कामगार मुक्त महाराष्ट्र ह्या संकल्पनेची पुर्णत्वाच्या दिशेने वाटचाल सुरु करता येईल.

५. माथाडी कामगार व खाजगी सुरक्षा रक्षक मंडळ

महाराष्ट्र राज्यातील असंरक्षित श्रमजीवी कामगारांच्या सेवाशर्तीचे नियमन करण्यासाठी व त्यांना कल्याणकारी योजनांचे फायदे मिळवून देण्याच्या उद्देशाने महाराष्ट्र माथाडी हमाल व इतर श्रमजीवी कामगार (नोकरीचे नियमन व कल्याण) अधिनियम, १९६९ ची निर्मिती करण्यात आली. या अधिनियमाच्या अंमलबजावणीचे काम उक्त अधिनियमांतर्गत स्थापन करण्यात आलेल्या माथाडी मंडळांकडे सोपविण्यात आलेले आहे.

महाराष्ट्रात आतापर्यंत ३६ माथाडी मंडळे स्थापन करण्यात आली असून ऑगस्ट, २०२२ अखेर ३६ मंडळात ९८,८१३ मालक नोंदित असून २,३५,६१५ माथाडी कामगार नोंदीत आहेत.

नोंदित मालकांकडून वसूल करण्यात आलेल्या लेव्हीच्या रक्कमेतून नोंदित माथाडी कामगारांना मंडळाकडून भविष्यनिर्वाह निधी, उपदान, घरभाडे भत्ता, रजा, इत्यादी लाभ दिले जातात. या शिवाय मुंबई, ठाणे व रायगड जिल्ह्यातील नोंदित माथाडी कामगारांना व त्यांच्या कुटुंबियांना माथाडी हॉस्पिटल ट्रस्ट यांचेमार्फत वैद्यकीय सुविधा पुरविण्यात येतात. महाराष्ट्र शासनाने कारखाने व इतर आस्थापनांमध्ये काम करणाऱ्या खाजगी सुरक्षा रक्षकांना संरक्षण देण्याच्या उद्देशाने दिनांक २९ जून १९८१ रोजी "महाराष्ट्र खाजगी सुरक्षा रक्षक (नोकरीचे नियमन व कल्याण) अधिनियम, १९८१" हा कायदा लागू केला.

खाजगी सुरक्षा रक्षक (नोकरीचे नियमन व कल्याण) अधिनियम, १९८१ अन्वये राज्यामध्ये ऑगस्ट, २०२२ अखेरपर्यंत एकूण १५ सुरक्षा रक्षक मंडळे स्थापन करण्यात आली असून त्यामध्ये एकूण ४,४५७ नोंदीत मालक व ८५,९०१ नोंदीत सुरक्षा रक्षक आहेत या सुरक्षा रक्षकांना मंडळाने ठरवून दिलेल्या दराने वेतन तसेच भविष्यनिर्वाह निधी, उपदान व इतर अनुषंगिक फायदे देण्यात येत आहेत.

६. महाराष्ट्र औद्योगिक संबंध अधिनियम, १९४६

राज्याचा कामगार कायदा असून विशेष स्थानिक क्षेत्रातील उद्योगांकरिता एक उद्योग एक संघटना हे तत्त्व या अधिनियमांतर्गत स्वीकारण्यात आलेले आहे. या अधिनियमांच्या तरतुदी मुख्यत्वे खालील उद्योगांना लागू होतात :—

(१) सुती वस्त्रोउद्योग (Cotton Textile) (२) रेशीर वस्त्र उद्योग (Silk Textile) (३) वस्त्र निर्माण प्रक्रिया उद्योग (Textile Processing) (४) विणकाम उद्योग (Hosiery) (५) लोकरी वस्त्र उद्योग (Wollen) (६) सहकारी को-ऑपरेटीव्ह उद्योग (बृहन्मुंबई क्षेत्र), (८) वीज निर्मिती उद्योग.

७. ग्राहक मूल्य निर्देशांक :—

ग्राहक मूल्य निर्देशांक महाराष्ट्र राज्यातील मुंबई, सोलापूर, नागपूर, पुणे, नाशिक व ठाणे या ०६ केंद्रासाठी सन २०१६ = १०० तसेच , जळगांव, नांदेड, औरंगाबाद, कोल्हापूर व अकोला या ०५ केंद्रासाठी सन २००१ = १०० हे आधारभूत वर्ष ठरवून औद्यागिक कामगारांसाठी ग्राहक मूल्य निर्देशांक तयार केला जातो. हा ग्राहक मूल्य निर्देशांक समितीपुढे मान्यतेसाठी ठेवून त्यानंतर प्रसिद्ध केला जातो. ग्राहक मूल्य निर्देशांक तयार करण्याकरिता वरील ११ केंद्रांच्या कामगार वस्तीतील निवडक बाजारपेठांमधून जीवनावश्यक निवड वस्तूंची साप्ताहीक व मासिक किंमत गोळा केली जाते. त्या किंमतीचे संस्करण करून सदरचा ग्राहक मूल्य निर्देशांक तयार केला जातो. जुन्या मालिकेचे निर्देशांक तयार करण्याकरिता सध्या चालू मालिकेत रुपांतरीत करण्यासाठी त्यात्या केंद्रांचे जोडगुणक तयार करण्यात आलेले आहेत. औद्योगिक कारखाने आपल्या कामगारांना देय असलेल्या महागाई भत्त्याची परिगणना करण्यासाठी या निर्देशांकाचा उपयोग करतात. किमान वेतन अधिनियम, १९४८ अंतर्गत अनुसूचित उद्योगातील उद्योगधंद्यांना दर ६ महिन्यांनी विशेष भत्ता लागू केला जातो तो काढण्याकरीता या निर्देशांकाचा उपयोग करण्यात येतो. मुंबई, सोलापूर, नागपूर, पुणे, नाशिक व ठाणे या केंद्रांसाठी असलेल्या ग्राहक मूल्य निर्देशांकाचा उपयोग श्रम केंद्र, सिमला हे कार्यालय अखिल भारतीय ग्राहक मूल्य निर्देशांक तयार करण्यासाठी करतात.

८. सांख्यिकी संकलन अधिनियम, १९५३ :—

उक्त अधिनियमांन्वये संप, टाळेबंदी, कामगार कपात, उपक्रम बंद करणे याबाबतची विहित नमुन्यात माहिती मागवून संकलित केली जाते. संकलित केलेली माहिती श्रम केंद्र , सिमला व महाराष्ट्र शासनाच्या संबंधित अर्थ व सांख्यिकी विभागास वेळोवेळी पाठविली जाते. कामगारांच्या बाबतचा अहवालही श्रम केंद्र, सिमला यांना वेळोवेळी पाठविण्यात येतो व शेतमजुराच्या वेतनदराचा अहवाल नवी दिल्ली व सांख्यिकी संचालनालय, पुणे यांना पाठविला जातो.

९. सामाजिक व आर्थिक पाहणी :—

या कार्यालयाची सामाजिक व आर्थिक पाहणी शाखेमार्फत वेगवेगळ्या उद्योगधंद्यातील कामगारांसाठी सामाजिक व आर्थिक परिस्थितीची पाहणी करण्यात येते. या पाहणीमध्ये संघटित तसेच असंघटित कामगारांचा समावेश असतो. यामध्ये मुख्यत्वे कामगारांचे वेतन, नोकरी विषयक तपशील, सोयी-सवलती, सामाजिक सुरक्षितता, तसेच कल्याणकारी योजना यांचा अंतर्भाव करण्यात येतो. किमान वेतन अधिनियमांतर्गत वेतन निश्चिती पुर्ननिधारण तसेच एखाद्या उद्योगाकरिता किमान वेतन लागू करण्याकरिता सांख्यिकी माहिती व आकडेवारी युक्त अहवाल उपलब्ध करून देणे हा या पाहणीचा मुख्य उद्देश आहे. महाराष्ट्र माथाडी हमाल व इतर श्रमजीवी कामगार (नोकरीचे नियमन व कल्याण) अधिनियम, १९६३ तसेच महाराष्ट्र राज्य खाजगी सुरक्षा रक्षक अधिनियम, १९८१, एखाद्या विभागाला / जिल्ह्याला लागू करण्यासांदर्भात पाहणी करता येते. या व्यतिरीक्त ग्राहक मूल्य निर्देशांकाचे कुटुंब राहणीमान, घरभाडे याबाबतची पाहणी केली जाते. तसेच नैसर्गिक आपत्ती उदा. भूकंप, पूर, दुष्काळ, इत्यादी संप, टाळेबंदी इत्यादी संदर्भात पाहणीचेही काम या अंतर्गत करण्यात येते.

कामगार आयुक्त यांच्या अधिपत्याखाली खालील योजना राबविल्या गेल्या आहेत. त्यांचा तपशील खालीलप्रमाणे आहे.

१. कामगार आयुक्त कार्यालयाचे बळकटीकरणे करणे व कामगार कायद्यांची प्रभावी अंमलबजावणी. (२२३०५८१९)

सदर योजनेअंतर्गत कामगारविषयक कायदे अंमलात आणण्याकरीता तसेच मालक व कामगार संघटना संबंधातील वातावरण निकोप ठेवणे औद्योगिक संबंध वृद्धिंगत करून कामगारांच्या न्याय हक्काचे संरक्षण करणे हे कामगार विभागाचे प्रमुख कार्य आहे. आजची बदलती आर्थिक परिस्थिती लक्षात घेता कामगार विभागाचे अधिकारी / कर्मचारी यांना चौकस ज्ञान असणे व माहिती तंत्रज्ञान असणे आवश्यक आहे. त्या दृष्टीने अधिकाऱ्यांना व कर्मचाऱ्यांना प्रशिक्षण देणे पूर्वीपेक्षा निकडीचे झाले आहे. तसेच शासनाच्या कामगार विभागामार्फत राबविण्यात येणाऱ्या कामगार कायद्यांच्या तरतुदीची कामगार व व्यवस्थापन संघटनांना जाणीव करून देणे आवश्यक आहे. संपूर्ण महाराष्ट्र राज्यात परिसंवाद, कार्यशाळा, चर्चा सत्रे, जाहिरात व त्या अनुषंगिक कार्यवाही करणे गरजेचे आहे. सध्याच्या संगणकीय

युगामध्ये सर्व कार्यालये संगणकीकृत करून त्या माध्यमातून एकमेकांशी व मुख्य कार्यालयाशी त्यांना जोडणे, तसेच काम अचूकपणे व कार्यक्षमतेने होण्यासाठी सर्व कार्यालयाचे संणकीकरण करणे आवश्यक आहे. याकरिता या संपूर्ण योजनेसाठी सन २०२०-२०२१ साठी रु. ४३,७८,९६,०००/- , सन २०२१-२०२२ साठी रु. ६४ कोटी, सन २०२२-२०२३ साठी रु. ६७ कोटी निधी मंजूर करण्यात आलेला होता, तसेच सन २०२३-२०२४ साठी रु. १,३२,५८,०५,०००/- कोटी निधी अर्थसंकल्पीत करण्यात आलेला आहे.

२. बाल कामगार प्रतिबंध अधिनियम, १९८६ (२२३०५८२८)

बाल कामगार प्रथा ही सामाजिक समस्या असल्यामुळे सदर प्रथा निर्मूलन करण्याकरिता जनजागृती करणे आवश्यक आहे. सध्याच्या आधुनिक काळात छापील प्रसिद्धी, एफ. एम. रेडिओद्वारे प्रसिद्धी, महाराष्ट्र राज्य परिवहन मंडळाच्या बसेसवरील प्रसिद्धी करणे आवश्यक आहे. यासाठी सन २०२०-२०२१ साठी रु. ३.७५ कोटी , सन २०२१-२०२२ करिता रु. ३.६० कोटी व सन २०२२-२०२३ साठी रु. ३.७५ कोटी निधी मंजूर करण्यात आलेला होता, तसेच सन २०२३-२०२४ साठी रु. ३.७५ कोटी निधी अर्थसंकल्पीत करण्यात आलेला आहे.

३. इमारत व इतर बांधकाम अधिनियम, १९९६ ची अंमलबजावणी (२२३०५३७)

इमारत व इतर बांधकाम कामगार अधिनियम, १९९६ च्या प्रभावी अंमलबजावणी करणे करिता कार्यालयीन खर्च व इतर प्रशासकीय खर्च भागविण्यासाठी ही योजना आहे. सन २०२०-२०२१ साठी रु. ५.०० लाख, सन २०२१-२०२२ करिता रु. ५.०० लाख व सन २०२२-२०२३ साठी रु. ५.०० लाख निधी मंजूर करण्यात आला होता, तसेच सन २०२३-२०२४ साठी रु. ५.०० लाख निधी अर्थसंकल्पीत करण्यात आलेला आहे.

४. बाल कामगार प्रथेचे उच्चाटन (२२३० १४०१)

बाल कामगार प्रथेचे समुळ उच्चाटनासाठी शासनाने सन २०२०-२०२१ साठी १५.०० लाख , सन २०२१-२०२२ साठी १००.०० लाख, सन २०२२-२०२३ साठी रु. १५.०० निधी मंजूर करण्यात आला होता, तसेच सन २०२३-२०२४ साठी रु. १५.०० लाख निधी अर्थसंकल्पीत करण्यात आलेला आहे.

५ मागणी क्र. के-८, ३४५१ - सेक्रेटरीयट- आर्थिक सेवा, ००३-प्रशिक्षण, शासकीय कर्मचाऱ्यांना प्रशिक्षण (३४५१२८९१)

कामगार आयुक्त कार्यालय व त्यांच्या अधिपत्याखालील विभागीय कार्यालयातील कार्यरत असलेले सर्व अधिकारी / कर्मचारी यांना राज्य प्रशिक्षण धोरणअंतर्गत उजळणी प्रशिक्षण तसेच नवीन विषय तोंडओळख प्रशिक्षणासाठी शासनाने सन २०२१-२०२२ या वर्षासाठी १४.७२ लाख व सन २०२२-२०२३ साठी रु. १३,८८,१००/- लाख निधी मंजूर करण्यात आला होता, तसेच **सन २०२३-२०२४ साठी रु. ४१.१३ लाख निधी अर्थसंकल्पीत करण्यात आलेला आहे.**

श्रमिक संघ अधिनियम, १९२६

The Trade Unions Act, 1926

श्रमिक संघ अधिनियम, १९२६ या खाली नियुक्त केलेल्या निबंधकांकडून श्रमिक संघ व संघटना यांची नोंदणी होते. संघाने वार्षिक विवरणपत्र न पाठविल्यास नोंदणी रद्द करण्याचा अधिकार निबंधकांना आहे.

तक्ता १ / TABLE 1

		प्रत्यक्ष जाने-२०२० ते डिसेंबर-२०२०	प्रत्यक्ष जाने-२०२१ ते डिसेंबर-२०२१	प्रत्यक्ष जाने-२०२२ ते सप्टेंबर-२०२२	अंदाज २०२३	
(१)	नोंदणी केलेल्या कामगार संघांची संख्या	८४	९८	६४	८०	(१) No. of Trade Unions Registered

औद्योगिक विवाद अधिनियम, १९४७

The Industrial Dispute, 1947

औद्योगिक विवाद अधिनियमाखाली, राजपत्रित समेट अधिकारी तंटयाची चौकशी करून समेट घडवून आणतात.

तक्ता २ / TABLE 2

		प्रत्यक्ष २०२०-२०२१	प्रत्यक्ष २०२१-२०२२	प्रत्यक्ष सप्टेंबर-२०२२ पर्यंत	अंदाज २०२३-२०२४	
(१)	समेट कारवाई (तंटयांची संख्या)	३५४	२२८६	३०२५	५३८	(१) Conciliation (No. of disputes)
(२)	यशस्वी तडजोड	३०	११७	१६१	१५७	(२) Settlements
(३)	अयशस्वी अहवाल	१३८	१२८९	१२२५	१५७	(३)Failure Reports

टीप :- वरील तक्त्यात कलम २ ऐ अ व २ के खाली येणाऱ्या वैयक्तिक तक्रारींचेसुद्धा आकडे अंतर्भूत आहेत. औद्योगिक विवाद अधिनियम,१९४७ खाली समेट प्रकरण निकालात काढण्यासंबंधी प्रत्येक अधिकाऱ्याला सर्व कामगारांबाबतच्या मागण्यांची २५ प्रकरणे व कलम २ ऐ व २ के खाली वैयक्तिक तक्रारींची ४२ प्रकरणे असे प्रमाण आहे.

मोटार परिवहन कामगार अधिनियम, १९६१ च्या अन्वये जे सरकारी कामगार अधिकारी निरीक्षक म्हणून नियुक्त झालेले आहेत ते मुख्य निरीक्षकांनी नोंदणी केलेल्या संस्थाना कायद्याची योग्य अंमलबजावणी करण्याच्या दृष्टीने भेटी देतात.

तक्ता ३ / TABLE 3

		प्रत्यक्ष २०२०-२०२१	प्रत्यक्ष २०२१-२०२२	प्रत्यक्ष सप्टेंबर-२०२२ पर्यंत	अंदाज २०२३-२०२४	
(१)	नोंदणी झालेल्या संस्थांची संख्या	४०	६१	२७	०५	(१) Total Number of registered establishments.
(२)	संरक्षित कामगारांची संख्या	३४०६	१४३४	१५७६	७९	(२) Number of workers covered.

टीप :- प्रत्येक सरकारी कामगार अधिकाऱ्यांनी निरीक्षण करण्यासाठी प्रत्येक महिन्याला ६० भेटीचे प्रमाण ठरविण्यात आले आहे. उक्त अधिनियमांतर्गत जमा महसूल महाऑनलाईनद्वारे ग्रास मार्फत शासनाकडे जमा केला जातो.

महाराष्ट्र दुकाने व आस्थापना अधिनियम, १९४८ हा अधिनियम दिनांक १९ डिसेंबर, २०१७ रोजी पासून निरसीत करण्यात आला असून त्याऐवजी महाराष्ट्र दुकाने व आस्थापना (नोकरीचे व सेवाशर्तीचे विनियमन) अधिनियम, २०१७ हा संपूर्ण राज्यास लागू करण्यात आला आहे. त्याची अंमलबजावणी दिनांक १९ डिसेंबर, २०१७ पासून सुरु करण्यात आली आहे. त्यासाठी नियुक्त केलेले दुकाने निरीक्षक उपरोक्त कायद्याच्या अंमलबजावणीचे काम करतात. सदरील कामावर कामगार आयुक्त व त्यांच्या अधिपत्याखालील संबंधित कामगार अधिकारी देखरेख ठेवीत असतात. कामगार उप आयुक्त, सहायक कामगार आयुक्त व सरकारी कामगार अधिकारी हे स्थानिक प्राधिकरणामधील या कायद्याच्या अंमलबजावणी कार्यावरसुद्धा देखरेख करतात.

तक्ता ४ / TABLE 4

		प्रत्यक्ष २०२०	प्रत्यक्ष २०२१	अंदाज २०२२	
१.	(१)नोंदणीकृत आस्थापनांची संख्या	१६०९१५९	१६९२१७०	-	(१)(i) Number of establishments covered by the Act.
	(२)व्याप्ती असलेल्या कामगारांची संख्या	५६९७१४३	७५६५७६३	-	(२) Number of workers covered.

बिडी व सिगार (नोकरीविषयक अटी) अधिनियम, १९६६

सरकारी कामगार अधिकारी या कायद्याखाली निरीक्षक म्हणून काम पाहतात व सहायक कामगार आयुक्त हे कामगार अधिकाऱ्यांच्या निर्णयाविरुद्ध अपील असल्यास अपिलेट ॲथॉरिटी म्हणून काम पाहतात.

तक्ता ५ / TABLE 5

		प्रत्यक्ष २०२०-२०२१	प्रत्यक्ष २०२१-२०२२	प्रत्यक्ष सप्टेंबर -२०२२ पर्यंत	अंदाज २०२३-२०२४	
(१)	औद्योगिक कारखान्यांना परवाना दिलेल्या किंवा नूतनीकरण केलेल्यांची संख्या	१६	७	१५	००	(१)Number of Industrial premises for which licenses were issued or renewed
(२)	समाविष्ट असलेल्या कामगारांची संख्या	८८२	४०	२२३२	००	(२) Number of workers covered.

टीप :- उक्त अधिनियमांतर्गत जमा महसूल महाऑनलाईनद्वारे ग्रास मार्फत शासनाकडे जमा केला जातो.

मुंबई औद्योगिक संबंध अधिनियम, १९४६

मुंबई औद्योगिक संबंध अधिनियम, १९४६ अन्वये नियुक्ती केलेल्या प्रबंधकांनी संघटनांची नोंदणी, तसेच करारनामे, समझोते व निवाडे नोंदण्याची तरतूद आहे. तसेच समेट अधिकारी औद्योगिक विवादात मध्यस्थी करतात.

तक्ता ६ / TABLE 6

		प्रत्यक्ष जाने-२०२० -डिसें-२०२०	प्रत्यक्ष जाने-२०२१ -डिसें-२०२१	प्रत्यक्ष सप्टेंबर-२०२२ पर्यंत	अंदाज जाने-२३ -डिसें-२३	
(अ)	नोंदणी झालेल्या कामगार संघाची संख्या	८४	९८	६४	८०	(a) Number of Union Registered
(ब)	प्रतिनिधिक संघ	-	-	-	-	(b) Representative Unions
(क)	मान्यता प्राप्त संघ	-	-	-	-	(c) Approved Unions

टीप :- अधिकाऱ्यांच्या कामाचे प्रमाण ठरविले नाही.

किमान वेतन अधिनियम, १९४८

किमान वेतन अधिनियमाखाली सरकारी कामगार अधिकारी यांची निरीक्षक म्हणून नियुक्ती केली असून ते अनुचित उद्योगधंद्यातील संस्थांमध्ये येणाऱ्या संस्थांचे निरीक्षण करतात.

टीप :- सद्यस्थितीत **CIS System** प्रमाणे चक्राकार पद्धतीने निरीक्षकांना निरीक्षण करणेसाठी वाटप केले जाते.

श्रमिक पत्रकार आणि पत्रकारेत्तर (सेवाशर्ती) संकीर्ण अधिनियम, १९५५

सदर कायद्याची अंमलबजावणी करण्याकरीता सरकारी कामगार अधिकारी यांची निरीक्षक म्हणून नियुक्ती केलेली आहे.

तक्ता ७ / TABLE 7

श्रमिक पत्रकार आणि पत्रकारेत्तर (सेवा शर्ती) संकीर्ण अधिनियम, १९५५

		प्रत्यक्ष २०२०-२०२१	प्रत्यक्ष २०२१-२०२२	प्रत्यक्ष सप्टेंबर-२०२२ पर्यंत	अंदाज २०२३-२०२४
(अ)	एकूण आस्थापनांची संख्या	२९८९	२९८९	२९८९	-
(ब)	मजेठीया वेतन आयोगाच्या शिफारशींची अंमलबजावणी पुर्णतः लागू केलेल्या आस्थापनांची संख्या	५८	५८	-	-
(क)	मजेठीया वेतन आयोगाच्या शिफारशींची अंमलबजावणी अंशतः लागू केलेल्या आस्थापनांची संख्या	०८	०८	-	-
(ड)	मजेठीया वेतन आयोगाच्या शिफारशींची अंमलबजावणी न केलेल्या आस्थापनांची संख्या	५९	५९	-	-

टीप /- उक्त अधिनियमांतर्गत जमा महसूल महाऑनलाईनद्वारे ग्रास मार्फत शासनाकडे जमा केला जातो.

औद्योगिक नोकरी (स्थायी आदेश) अधिनियम, १९४६

५० कामगार असलेल्या संस्थांना अद्योगिक नोकरी (स्थायी आदेश) अधिनियम, १९४६ खाली स्थायी आदेश प्रमाणपत्र देण्याची तरतूद आहे. त्याचप्रमाणे स्थायी आदेशात सुधारण/बदल करण्याची सुद्धा तरतूद आहे.

मुंबई औद्योगिक संबंध अधिनियम, १९४६ नुसार स्थायी आदेशास मान्यता देणे.

या कायद्याखाली येणाऱ्या उद्योगधंद्यांना स्थायी आदेश प्रमाणपत्र देण्याची तरतूद आहे.

तक्ता ८ / TABLE 8

टीपः- अधिकाऱ्यांच्या कामाचे प्रमाण ठरविण्यात आलेले नाही.

कामगार जगतांतील विशेष वार्ता

या कार्यालयामार्फत महाराष्ट्र राज्यातील कामगार जगतांतील घडामोडींचे मूल्यमापन करून तत्संबंधीचा शासनास दररोज अहवाल पाठविण्यात येतो.

तक्ता ९ / TABLE 9

टीप – कामाचे प्रमाण ठरविण्यात आले नाही.

कार्य समित्या

ज्या ज्या ठिकाणी कार्य समित्या नेमल्या आहेत व नेमणे आवश्यक आहेत त्या त्या ठिकाणी त्यांचे काम बरोबर होते किंवा नाही हे कामगार आयुक्त यांचे कार्यालय व कामगार खात्यातील इतर कार्यालये पहातात.

संकलन आणि प्रकाशन

कामगार आयुक्तांच्या कार्यालयामार्फत दर महिन्याला लेबर गॅझेट व इंडस्ट्रीयल कोर्ट रिपोर्टर या नावाची दोन प्रकाशने प्रसिद्ध केली जातात.

प्रास्ताविक : कामगार कक्ष

दररोज राज्यातील नियत कालिके वाचून कामगारांसंबंधीच्या महत्त्वाच्या बातम्यांची कात्रणे कामगार आयुक्त यांना सादर करून नंतर संबंधित शाखात त्यावर पुढील कार्यवाही करण्यासाठी पाठविणे हे कामगार कक्षाचे काम आहे. महत्त्वाची वृत्तपत्रीय कात्रणे माननीय मंत्री (कामगार) आणि मंत्रालयातील उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभागाच्या कामावर कक्षाच्या नजरेस आणली जातात.

निरनिराळ्या बाबींवरील वृत्तपत्रीय कात्रणे विषयवार ठेवली जातात. वृत्तपत्रात आलेल्या कामगार विषयक बातम्यांच्या व वृत्ताच्या आधारे कामगार आयुक्तांच्या कार्यालयातील अधिकारी औद्योगिक शांतता राखण्यासाठी योग्य अशी कार्यवाही करतात.

टीप. — कामाचे प्रमाण ठरविण्यात आलेले नाही.

प्रास्ताविक : संकलन केलेले निवाडे, तडजोडी व करारपत्रे इत्यादी

वेतन, महागाई भत्ता, रजा, निरनिराळे इतर आकर्षक फायदे आणि इतर सेवानियमन यांची अद्ययावत माहितीसाठी दुसऱ्या संकेत समितीच्या शिफारशीवरुन शासनाने तडजोडी, करारनामे व अभिनिर्णय यांची तपासणी व संकलन करण्याची व्यवस्था कायमस्वरुपात करण्याचे ठरविले आहे. ही माहिती कामगार तंटे, व्यवस्थापक सल्लागार, सेवा व समेट प्रकरणामध्ये समझोता घडवून आणण्याच्या दृष्टीने संबंधित कामगार अधिकाऱ्यांना सुद्धा उपयोगी पडते. संकलित केलेल्या आधार सामग्रीच्या आधारे, कामगार आयुक्त कार्यालय ही वार्षिक किमती पुस्तिका प्रसिद्ध करते. सन १९७२ च्या साधनसामग्रीवर आधारित पुस्तिका १९७६-७७ मध्ये व १९७७-७८ मध्ये १९७३ च्या साधनसामग्रीवर आधारित अशी पुस्तके प्रसिद्ध केली. सन १९७८-७९ मध्ये सन १९७४ ची पुस्तिका तयार केली. सदर पुस्तिका श्रम संघटना व मालक वर्ग यांना वेतन, रजा वगैरे तंटा सोडविण्यासाठी उपयुक्त ठरत असल्याचे दिसते.

आंतरराष्ट्रीय कामगार संघटना संबंधातील काम

ह्या प्रकारच्या कामामध्ये आंतरराष्ट्रीय कामगार संघटनेच्या संकेताचे अनुसमर्थन, शिफारशींचा स्वीकार, तसेच नियामक मंडळाने ठरविलेल्या ठिकाणी होणाऱ्या सभांसाठी आवश्यक असणारी विविध विषयांवरील माहिती आणि सभेच्या कामकाजाची टिप्पणी तपासून त्यावरील सखोल अहवाल अभिप्रायासह केंद्र शासनास पाठविण्यासाठी राज्य शासनास सादर करावा लागतो.

व्यवस्थापनात कामगारांचा सहभाग

खाली निर्देशित केलेल्या दोन प्रकारच्या कारखाना विभाग व संयंत्र पातळीवर व्यवस्थापनात कामगारांच्या सहभागाच्या योजना अंमलात आणण्यात येत आहेतः-

(१) १९७५, ५०० वा अधिक कामगार असणारे कारखाने व खाणी

(२) १९८५, १०० वा अधिक कामगार असणारे राज्य शासनाचे सार्वजनिक उपक्रम

तक्ता ११ / TABLE 11

		२०२० अखेर	२०२१ अखेर	सप्टेंबर-२०२२ पर्यंत	अंदाज २०२३-२०२४	
(१)	समाविष्ट झालेल्या कारखान्याची संख्या	३७३०४	३८६९३	-	-	१.No. of Essts. Covered in the --
	(अ) सरकारी क्षेत्र	९०६	९३५	-	-	(a)Public Sector
	(ब) खाजगी क्षेत्र	३६३९८	३७७५८	-	-	(b)Private Sector
	(ग) सहकारी क्षेत्र	-	-	-	-	(c) Co-operative Sector.

शेती उद्योगातील किमान वेतन अंमलबजावणीचे कार्य करण्यासाठी मुख्यतः अराजपत्रिय किमान वेतन निरीक्षकांची नियुक्ती केलेली होती. सद्यस्थितीत सदर पदे रिक्त आहेत.

तक्ता १२ / TABLE 12

अनु.क्रमांक	शेती उद्योगातील किमान वेतनांच्या दरांची अंमलबजावणी	प्रत्यक्ष २०२०-२०२१	प्रत्यक्ष २०२१-२०२२	२०२२-२०२३ (सप्टेंबर अखेर)	अंदाज २०२३-२०२४
१	आलेल्या एकूण वैयक्तिक तक्रारींची संख्या	-	-	-	-
२	निराकरण झालेल्या परत घेतलेल्या तक्रारींची संख्या	-	-	-	-
३	दिलेल्या तपासणी भेटींची संख्या	-	-	-	-
४	कामगारांना मिळवून दिलेला आर्थिक फायदा	-	-	-	-
५	आर्थिक फायदामिळालेल्या कामगारांची संख्या	-	-	-	-

टीप :- शेती उद्योग या अनुसूचित उद्योगाकरिता सद्य:स्थितीत सरकारी कामगार अधिकारी निरीक्षण करतात.

प्रारंभिक : वैयक्तिक व्यवस्थापन सल्लागार सेवा

कामगार कपात व नोकरीतील प्रशिक्षण आणि कल्याणकारी योजना याबाबत कामगारांना सल्ला देणे आणि संप व टाळेबंदी यामुळे, औद्योगिक शांतता बिघडू नये व संप, टाळेबंदी टाळण्या करिता संविधानिक यंत्रणेव्यतिरीक्त यंत्रणा निर्माण करणे हा या योजनेचा उद्देश आहे.

तक्ता १३ / TABLE 13

		प्रत्यक्ष २०२०-२०२१		प्रत्यक्ष २०२१-२०२२		प्रत्यक्ष सप्टेंबर-२०२२ पर्यंत		अंदाज २०२३-२०२४	
		संप	टाळेबंदी	संप	टाळेबंदी	संप	टाळेबंदी	संप	टाळेबंदी
(१)	अयशस्वी प्रकरणे (संप व टाळेबंदी)	९	१५	७	१	९	१३	-	-
(२)	त्यातील परिणामीत कामगार	६२४	५८५४	६७१	५०८८	८६८	५७३५	-	-
(३)	वाया गेलेले मनुष्यदिवस	१९३७०६९			४७३६३४		८८९७२१		
(४)	बंद प्रकरणे (संपुष्टात आलेली प्रकरणे)	-	-	-	-	-	-	-	-
(५)	त्यातील परिणामीत कामगार	-	-	-	-	-	-	-	-

टीप :- कामाचे प्रमाण ठरविण्यात आलेले नाही.

कंत्राटी कामगार (नियमन व निर्मुलन) अधिनियम, १९७०

कंत्राटी कामगार पद्धतीचे नियमन व निर्मुलन करणेबाबत अधिनियम, १९७० चे उद्दीष्ट म्हणजे काही औद्योगिक संस्थांतील कंत्राटी कामगारांच्या नोकरीचे नियमन करणे व विशिष्ट परिस्थिती नुसार तेथील कंत्राटी पद्धत कशी कमी करता येईल हे पाहणे. तसेच तद्नुषंगाने येणाऱ्या बाबींचे निराकरण करणे. सदरील अधिनियमाच्या तरतुदी (१) प्रमुख मालकांनी (औद्योगिक संस्थेचे) नोंदणी करणे व कंत्राटदारास परवाना देणे, तसेच (२) कंत्राटी कामगारांच्या वेतनाचे, कामाच्या पद्धतीचे व स्थितीचे त्यांच्या आरोग्य व कल्याण संबंधी सुखसोयी मिळतात किंवा नाही हे पाहणे आदी बाबींचा समावेश आहे.

तक्ता १४ / TABLE 14

		प्रत्यक्ष २०२०-२०२१	प्रत्यक्ष २०२१-२०२२	प्रत्यक्ष सप्टेंबर-२०२२ पर्यंत	अंदाज २०२३-२०२४	
(१)	(अ) नोंदणी झालेल्या संस्थांची संख्या	६६४१	६९७९	१९१३	१८०८	(१) (a) No. of Establishments registered.
	(ब) समाविष्ट असलेल्या कंत्राटदारांची संख्या	६२५६२	६८१५६	२१४७१	१५९२७	(b) Employees covered
(२)	(अ) परवाना दिलेल्या कंत्राटदारांची संख्या	७२५४	८२०३	२१५२	२६६०	(२)(a) No. of Contractors Licensed
	(ब) समाविष्ट असलेल्या कामगारांची संख्या	१०७११९५	१२२४९८९	३६१६६१	३८६८५८	(b) No. of Employees covered.

टीप – कामाचे प्रमाण ठरविण्यात आलेले नाही.

उक्त अधिनियमांतर्गत जमा महसूल महाऑनलाईनद्वारे ग्रास मार्फत शासनाकडे जमा केला जातो.

२. औद्योगिक संबंध

शासन अधिसूचना क्र. पीजीए.०६/१६६२/काम-४, दिनांक १९ नोव्हेंबर २०११ अन्वये उपदान प्रदान अधिनियम, १९७२ मधील कलम ३ नुसार नियंत्रक प्राधिकारी म्हणून स्थानिक क्षेत्रातील औद्योगिक न्यायालये यांची नियुक्ती करण्यात आलेली होती.

शासन अधिसूचना क्र. सीएलए-२०१९/प्र.क्र.४८/काम-४, . दि. १६.०४.२०१९ अन्वये उपदान प्रदान अधिनियम, १९७२ मधील कलम ३ नुसार नियंत्रक प्राधिकारी म्हणून स्थानिक क्षेत्रातील सहायक कामगार आयुक्त आणि कलम ७ (७) नुसार अपिलीय प्राधिकारी म्हणून स्थानिक क्षेत्रातील अपर कामगार आयुक्त किंवा कामगार उप आयुक्त यांना नियुक्त नियुक्त केलेले आहे.

दि. १६.०४.२०१९ रोजीच्या शासन अधिसुचनेस The Labour law Practioners Association, Mumbai या संघटनेने मा. उच्च न्यायालयात आव्हान दिले आहे. सदरची अधिसूचना प्रसिद्ध होण्यापूर्वीच्या प्रकरणांचा निपटारा मा. कामगार न्यायालये व मा. औद्योगिक न्यायालये यांनी करावा असे नमूद केले आहे. सदर प्रकरण उच्च न्यायालय, मुंबई येथे न्यायप्रविष्ट आहे.

ग्राहक मूल्य निर्देशांक

ग्राहक मूल्य निर्देशांक महाराष्ट्र राज्यातील मुंबई, सोलापूर, नागपूर, पुणे नाशिक, व ठाणे या ०६ केंद्रांसाठी सन २०१६ = **१००** तसेच जळगांव, नांदेड, औरंगाबाद, कोल्हापूर, व अकोला या ०५ केंद्रांसाठी सन २००१ = **१००** हे आधारभूत वर्ष ठरवून औद्योगिक कामगारांसाठी ग्राहक मूल्य निर्देशांक तयार केला जातो. हा ग्राहक मूल्य निर्देशांक समितीपुढे मान्यतेसाठी ठेवून त्यानंतर प्रसिद्ध केला जातो. ग्राहक मूल्य निर्देशांक तयार करण्याकरिता वरील ११ केंद्रांच्या निवडक बाजारपेठांमधून निवड वस्तूंची साप्ताहिक व मासिक किंमत गोळा केली जाते. त्या किमतीचे संस्करण करून सदरचा ग्राहक मूल्य निर्देशांक काढला जातो. जुन्या मालिकेचे निर्देशांक सध्या चालू मालिकेत रुपांतरीत करण्यासाठी त्या त्या केंद्रांचे जोडगुणक तयार करण्यात आलेले आहेत. औद्यागिक कारखाने आपल्या कामगारांना देय असलेल्या महागाई भत्त्याची परिगणन करण्यासाठी या निर्देशांकाचा उपयोग करतात. किमान वेतन अधिनियम, १९४८ अंतर्गत अनुसूचित उद्योगातील उद्योगधंद्याना दर ६ महिन्यांनी विशेष भत्ता लागू केला जातो तो काढण्याकरिता या निर्देशांकाचा उपयोग करण्यात येतो. मुंबई, सोलापूर, नागपूर, पुणे, नाशिक व ठाणे या केंद्रांसाठी ग्राहक मूल्य निर्देशांकाचा उपयोग श्रम केंद्र, सिमला हे कार्यालय अखिल भारतीय ग्राहक मूल्य निर्देशांक तयार करण्यासाठी करतात.

तक्ता १५ / TABLE १५

		कापड व्यतिरिक्त								कापड					
		साप्ताहिक				मासिक									
	केंद्रे	वस्तूंची संख्या	विवरणांची संख्या			वस्तूंची संख्या	विवरणांची संख्या			वस्तूंची संख्या	विवरणांची संख्या			Centres	
		Non Clothing								Clothing					
		Weekly				Monthly									
		Item	Actual April 2021 to March 2022	Actual April 2022 to Sept, 2022	Esti-mated 2023-2024	Item	Actual April 2021 to March 2022	Actual April 2022 to Sept, 2022	Esti-mated 2023-2024	Item	Actual April 2021 to March 2022	Actual April 2022 to Sept, 2022	Esti-mated 2023-2024		
(१)		(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)	(१३)		
औद्योगिक कामगारांकरिता ग्राहक मूल्य निर्देशांक														Consumer Price Index Number for Industrial Workers	
राज्य मालिका (आधार २००१ =१००)	जळगाव	७४	१०४	५०	१०४	५०	१२	२४	२४	१८	१२	२४	२४	State Series (Base – 2001 = 100)	Jalgaon
	नांदेड	७६	१०४	५४	१०४	५४	१२	२४	२४	१८	१२	२४	२४		Nanded
	औरंगाबाद	८१	१५६	७५	१५६	८२	१८	३६	३६	१८	१८	३६	३६		Aurangabad
	कोल्हापूर	८४	१५६	७५	१५६	६९	१८	३६	३६	१८	१८	३६	३६		Kolhapur
	अकोला	६७	१०६	५२	१०६	५७	१२	२४	२४	१८	१२	२४	२४		Akola

Note :—The Labour Bureau Ministry of Labour and Employment, Government of India, Shimla has independently Released indices of their following Six centres since Sept-2020 for the Base year 2016 = 100 name of the Centres : Mumbai, Solapur, Nagpur, Pune, Nashik and Thane.

प्रस्तावनात्मक :—

सामाजिक व आर्थिक पहाणी शाखेअंतर्गत निरनिराळया पहाण्या करण्यात येतात. त्यात वेगवेगळया आस्थापनांना भेटी देऊन मालक आणि कामगार वर्ग यांच्या मुलाखती प्रश्नावलीद्वारे घेण्यात येतात. सदर प्रश्नावलीतील माहितीचे संकलन व तक्तीकरण करण्यात येऊन अहवाल लिखाण करण्यात येते. प्रत्यक्ष पाहणीची सुरुवात त्यांचे क्षेत्रीय काम तसेच माहितीचे संकलन व तक्तीकरण व त्यानंतर अहवाल लिखाण व सादरीकरण यास बराच अवधी लागतो.

कुटुंब राहणीमान पाहणी अंतर्गत केंद्र शासनाकडून दर १० वर्षांनी जुनी मालिका बदलून नवीन मालिक सुरु करण्यात येते. त्या अनुषंगाने २०१७ = **१००** या नवीन मालिकेचे कामकाज हाती घेण्यात आले असून राज्य मालिकेतील जळगाव, अकोला, नांदेड, औरंगाबाद व कोल्हपूर या ५ केंद्राच्या ठिकाणी असलेल्या कामगार आस्थापनांची यादी गोळा करून त्यातील निवडक कामगारांच्या प्रत्यक्ष मुलाखतींद्वारे अनुसुची अ - कामगार कुटुंबाची उत्पन्न व खर्चाबाबतची माहिती गोळा करणे व अनुसुची ब – कामगार कुटुंबाचा घरभाडे विषयक तपशील गोळा करण्यात येतो. सदरची माहिती गोळा करण्यात आली असून त्याच्या प्राथमिक त्रुटी निवारणाचे काम करण्यात आले. त्रुटी निवारणाची कार्यवाही पूर्ण झाल्यानंतर केंद्र शासनाच्या धर्तीवर व त्यांच्या मार्गदर्शनाखाली पुढील कार्यवाही करण्यात येत आहे.

त्रैमासिक नियतकालीक घरभाडे पाहणीचे काम या कार्यासनाकडून करण्यात येते. राज्य मालिकेतील वरील ५ केंद्रातील निवडक औद्योगिक कामगारांच्या घरांना प्रत्यक्ष भेटी देवून माहिती संकलित करण्यात येते. संकलित माहिती आधारे घरभाडे निर्देशांक काढला जातो. सदरचा घरभाडे निर्देशांक राज्य मालिका ग्राहक मुल्य निर्देशांक करीता उपयोगात आणला जातो.

सोबतच वरील ५ केंद्राच्या ठिकाणची मुल्यसंकलन व मुल्यनिर्धारणाची कार्यवाही कामगार आयुक्त कार्यालयाकडून करण्यात येते. त्या आधारावर कामगार आयुक्त कार्यालयाकडून औद्योगिक कामगारांकरीता दरमहा ग्राहक मुल्य निर्देशांक जाहीर करण्यात येतो. त्याचप्रमाणे केंद्र शासनाच्या मुंबई व ठाणे केंद्रातील एकूण १७ बाजारपेठांच्या मुल्यसंकलनाचे काम या कार्यासनाकडून दर आठवडयाच्या निर्धारित दिवशी करण्यात येते. उक्त सर्व माहिती केंद्र शासनाच्या लेबर ब्युरो, शिमला कार्यालयाकडून सदर केंद्रांकरीता औद्योगिक कामगारांसाठी ग्राहक मुल्य निर्देशांक जाहीर केला जातो.

मूल्य निर्धारण पाहणीबाबत एप्रिल, २०२० ते मार्च, २०२१ या कालावधीतील प्रत्यक्ष आकडेवारी, एप्रिल, २०२१ ते मार्च, २०२२ मधील प्रत्यक्ष आकडेवारी सन २०२२-२०२३ या कालावधीतील सुधारित आकडेवारी तसेच सन २०२३-२०२४ मधील अंदाजित आकडेवारी खालील तक्त्यामध्ये सादर करण्यात येत आहे.

तक्ता १६ / TABLE 16

		प्रत्यक्ष २०२०-२०२१	प्रत्यक्ष २०२१-२०२२	सुधारित २०२२-२०२३	अंदाजित २०२३-२०२४	
(१)	मूल्य निर्धारण पाहणीची संख्या (चालू राज्यस्तरीय मालिकेतील ५ केंद्रासाठी)	६२४	६२४	६२४	६२४	Number of surveys conducted for Price collection Current State Series
	मूल्य निर्धारण पाहणीची संख्या (नवीन राज्यस्तरीय मालिकेतील ५ केंद्रासाठी)	६२४	६२४	६२४	६२४	Number of surveys conducted for price collection New State Series
२	मूल्य निर्धारण पाहणीची संख्या (नवीन राज्यस्तरीय मालिकेतील ६ केंद्रासाठी)	६२४	६२४	६२४	६२४	Number of surveys conducted for Price collection (Central Series)
३	घरभाडे पाहणी संख्या (चालू राज्यस्तरीय मालिकेतील ५ केंद्रासाठी)	१९३२	१९३२	१९३२	१९३२	Number of House Rent surveys conducted for Current State Series.
४	घरभाडे पाहणी संख्या (नवीन राज्यस्तरीय मालिकेतील ५ केंद्रासाठी)	४६२	४६२	४६२	४६२	Number of House rent surveys conducted for new State Series

जुनी केंद्र स्तरीय ग्राहक मुल्य निर्देशांक मालिका बंद झाल्यामुळे

सांख्यिकी गोळा करण्यासंबंधी अधिनियम, १९५३

हया अधिनियमांतर्गत संप, टाळेबंदी, कामगार कपात कामाशिवाय राहू देणे व उपक्रम बंद याबाबतीतिल आकडेवारी संकलीत करून त्याबाबतचा अहवाल कामगार आयुक्त, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई यांच्या कार्यालयामार्फत तयार केला जातो.

तक्ता १७ / TABLE 17

		प्रत्यक्ष २०२०-२०२१	प्रत्यक्ष २०२१-२०२२	प्रत्यक्ष सप्टेंबर-२०२२ पर्यंत	अंदाज २०२३-२०२४	
(अ)	आस्थापनांची संख्या काम बंद बाबतीत वर्षात संकलित केलेले रजिस्टर					No. of Establishments. (A)Reports and Registers to be complied in respect of work stoppage during the year.
	(अ) संप	९	७	९	१२	(a) Strikes
	(ब) टाळेबंदी	१५	११	१३	२०	(b) Lockouts

एप्रिल, २०२२ ते सप्टेंबर, २०२२

१. केलेल्या मूल्यनिर्धारण पाहण्यांची संख्या :- ६२४

२. कुटुंबांच्या राहणीमानासंबंधी केलेल्या पाहण्या (१० वर्षातून १ वेळा)

३. औद्योगिक कामगारांची कुटुंब राहणीमान पाहणी.

नियोजित मालिका २०१७ = **१००** नुसार (१) अकोला, (२) नांदेड, (३) कोल्हापूर, (४) जळगाव,

(५) औरंगाबाद

या ५ केंद्रातील कामकाज सुरु आहे.

(१२) कर्मचारी विषयक गोषवारा / XII Personnel Summary

जोडपत्र / ANNEXURE

अ.क्र. (१)	पदनाम (२)	वेतनश्रेणी/ Pay Band (३)		मंजूर पदसंख्या No. of Posts (४)	Designation (५)
२२३०, कामगार व सेवायोजन मागणी क्रमांक के-४				2230, LABOUR AND EMPLOYMENT DEMAND No. K-4 COMMISSIONER OF LABOUR	
गट अ					
१	कामगार आयुक्त	S-२७	११८५००-२१४१००	१	Commissioner of Labour
२	सह आयुक्त (माथाडी)	S-२७	११८५००-२१४१००	१	Joint Commissioner of Labour
३	अपर कामगार आयुक्त	S-२५	७८८००-२०९२००	३+१*	Additional Commissioner of Labour
४	कामगार उप आयुक्त	S-२३	६७७००-२०८७००	१२+५@	Deputy Commissioner of Labour
५	विशेष कार्य अधिकारी (सांख्यिकी)	S-२०	५६१००-१७७५००	१	Officer on Special Duty (Statistics)
६	सहायक कामगार आयुक्त	S-१८	४९१००-१५५८००	७०+१$	Assistant Commissioner of Labour
			एकूण	९५	
गट ब					
७	सरकारी कामगार अधिकारी	S-१५	४१८००-१३२३००	१४७	Government Labour Officer
८	स्विय सहायक	S-१६	४४९००-१४२४००	१	Personal Assistant
			एकूण	१४८	
गट क					
९	अधिक्षक (मुख्यालय)	S-१४	३८६००-१२२८००	२६	Suprintendent
१०	अधिक्षक (मुफसल)	S-१३	३५४००-११२४००	८	Suprintendent (Out side Mumbai) (Mufsal)
११	दुकाने निरीक्षक श्रेणी -१	S-१३	३५४००-११२४००	३०	Shop Inspector (Grade-I)
१२	दुकाने निरिक्षक श्रेणी -२	S-८	२५५००-८११००	१६०	Shop Inspector (Grade-II)
१३	वरिष्ठ कामगार अन्वेषक	S-१३	३५४००-११२४००	२२	Senior Labour Investigator
१४	कनिष्ठ कामगार अन्वेषक	S-८	२५५००-८११००	३०	Junior Labour Investigator
१५	वरिष्ठ लिपिक	S-८	२५५००-८११००	१०८	Senior Clerk
१६	लिपिक टंकलेखक	S-६	१९९००-६३२००	३२०	Clerk Cum Typist
१७	लघुलेखक (उच्चश्रेणी)	S-१५	४१८००-१३२३००	४	Stenographer (Higher Grade)
१८	लघुलेखक (निम्न श्रेणी)	S-१४	३८६००-१२२८००	९	Stenographer (Lower Grade)
१९	लघुटंकलेखक	S-८	२५५००-८११००	२०	Steno – Typist
२०	दूरध्वनीचालक	S-७	२१७००-६९१००	४	Telephone Operator
२१	ग्रंथपाल	S-१०	२९२००-९२३००	१	Librarian
२२	वाहनचालक	S-६	१९९००-६३२००	० (मृत संवर्ग) # ०९	Driver
			एकूण	७५१	
गड ड					
२३	दप्तरी	S-३	१६६००-५२४००	० (मृत संवर्ग) # ०१	Daftari
२४	अलमारी परिचर	S-३	१६६००-५२४००	० (मृत संवर्ग) # ०१	Self Attendant
२५	नाईक	S-३	१६६००-५२४००	० (मृत संवर्ग) # १६	Naik
२६	शिपाई	S-१	१५०००-४७६००	० (मृत संवर्ग) # १७०	Peon
२७	रखवालदार	S-१	१५०००-४७६००	० (मृत संवर्ग) # ०६	Watchman
२८	सफाईगार	S-१	१५०००-४७६००	० (मृत संवर्ग) # ०९	Sweeper
			एकूण	२०३	
एकूण (अ+ब+क+ड)				९८५ (नियमित) + #२१२	

* पद मैत्री कक्ष @ माथाडी मंडळ पद $ माथाडी मंडळ पद

येथे दर्शविलेल्या मनुष्यबळ संख्येच्या मर्यादित सेवा आवश्यकतेनुसार बाहय यंत्रणेमार्फत घेण्यास मान्यता देण्यात आली आहे. तथापि मृत संवर्गातील जितके कर्मचारी कार्यरत असतील तितकी पदे अधिसंख्य समजण्यात यावीत.

प्रादेशिक विभाग प्रमुख, पुणे
अपर कामगार आयुक्त पुणे

- पुणे — कामगार उप आयुक्त
- सोलापूर — सहायक कामगार आयुक्त
  - बार्शी — सरकारी कामगार आयुक्त
- कोल्हापूर — सहायक कामगार आयुक्त
- इचलकरंजी — सहायक कामगार आयुक्त
- सांगली — सहायक कामगार आयुक्त
- सातारा — सहायक कामगार आयुक्त

प्रादेशिक विभाग प्रमुख, नाशिक
कामगार उप आयुक्त, नाशिक

- नाशिक — सहायक कामगार आयुक्त
  - माळेगाव — सहायक कामगार अधिकारी
- जळगाव — सहायक कामगार आयुक्त
  - धुळे व नंदूरबार — सहायक कामगार आयुक्त
- अहमदनगर — सहायक कामगार आयुक्त

प्रादेशिक विभाग प्रमुख, औरंगाबाद
कामगार उप आयुक्त, औरंगाबाद

- ओरंगाबाद — सहायक कामगार आयुक्त
  - मुंबई शहर — कामगार उप आयुक्त
- नांदेड — सहायक कामगार आयुक्त
  - परभणी — सरकारी कामगार अधिकारी
  - हिंगोली — सरकारी कामगार अधिकारी
- लातूर — सहायक कामगार आयुक्त
  - बीड — सरकारी कामगार अधिकारी
  - उस्मानाबाद — सरकारी कामगार अधिकारी

प्रादेशिक विभाग प्रमुख, अमरावती

- अमरावती — सरकारी कामगार अधिकारी
- वाशिम — सरकारी कामगार अधिकारी
- बुलढाणा — सरकारी कामगार अधिकारी
- अकोला — सरकारी कामगार अधिकारी
- यवतमाळ — सरकारी कामगार अधिकारी

१९. संघटनीय तक्ता

कामगार आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई

कामगार आयुक्त, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई

- सह आयुक्त (माघाडी)
- कामगार उप आयुक्त, प्रशासन
- कामगार उप आयुक्त, औद्योगिक संबंध
- कामगार उप आयुक्त, ग्रामीण विभाग व नाहप्र कक्ष
- सहायक कामगार आयुक्त, दुकाने
- विशेष कार्य अधिकारी

कामगार आयुक्तालय, प्रादेशिक विभाग कार्यालय

कामगार आयुक्त, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई

- अपर कामगार आयुक्त, कोकण विभाग, मुंबई
- अपर कामगार आयुक्त, पुणे
- अपर कामगार आयुक्त, नागपूर
- कामगार उप आयुक्त नाशिक
- कामगार उप आयुक्त, औरंगाबाद
- कामगार उप आयुक्त अमरावती

प्रादेशिक विभाग प्रमुख, कोकण विभाग, मुंबई

अपर कामगार आयुक्त, कोकण विभाग, मुंबई

- मुंबई शहर कामगार उप आयुक्त
- मुंबई उपनगर, पूर्व कामगार उप आयुक्त
- मुंबई उपनगर, पश्चिम कामगार उप आयुक्त
- ठाणे कामगार उप आयुक्त
  - कल्याण सहायक कामगार आयुक्त
  - भिवंडी सहायक कामगार आयुक्त
- रायगड कामगार उप आयुक्त
- पालघर कामगार उप आयुक्त
- रत्नागिरी कामगार उप आयुक्त

प्रादेशिक विभाग प्रमुख, नागपूर

अपर कामगार आयुक्त, नागपूर

- नागपूर सहायक कामगार आयुक्त
- चंद्रपूर सहायक कामगार आयुक्त
- भंडारा सहायक कामगार आयुक्त
- गोंदिया सहायक कामगार आयुक्त
  - गडचिरोली सरकारी कामगार अधिकारी
  - तुमसर सरकारी कामगार अधिकारी
  - वर्धा सरकारी कामगार अधिकारी

विकास आयुक्त (असंघटित कामगार)

(१) महाराष्ट्र राज्य सामाजिक सुरक्षा मंडळ

(२) प्रधानमंत्री श्रमयोगी मानधन योजना

(३) ई-श्रम पोर्टल

महाराष्ट्र राज्य सामाजिक सुरक्षा मंडळ

केंद्र शासनाने असंघटीत कामगारांसाठी सामाजिक सुरक्षितता पुरविण्याच्या उद्देशाने भारत सरकारने दिनांक ३१.१२.२००८ रोजी असंघटीत कामगार सामाजिक सुरक्षा अधिनियम २००८ लागू केला असून या अधिनियमाच्या कलम ६ (४), ६ (६), ६ (७), १० (१) आणि कलम १४ याद्वारे प्रदान कण्यात आलेल्या अधिकारांचा तसेच याबाबतीत समर्थ करणाऱ्या इतर सर्व अधिकारांचा वापर करून महाराष्ट्र शासनाने अधिसूचना क्रमांक असंका २०११/प्र.क्र.२१४/कामगार-७अ, दिनांक ३०.०५.२०१३ अन्वये महाराष्ट्र असंघटीत कामगार सामाजिक सुरक्षा नियम २०१३ लागू केला आहे. लेबर ब्युरो, चंदिगड यांनी सन २०१४ मध्ये केलेल्या चौथ्या वार्षिक रोजगार बेरोजगारी सर्वेक्षणानुसार महाराष्ट्र राज्यात सुमारे ३.६५ कोटी असंघटित कामगार आहेत.

असंघटित कामगार सामाजिक सुरक्षा अधिनियम, २००८ च्या कलम ६ व १४ मधील तरतुदीनुसार महाराष्ट्र राज्य सामाजिक सुरक्षा मंडळाची दिनांक ३ एप्रिल २०१८ च्या अधिसूचनेन्वये स्थापना करण्यात आलेली आहे.

महाराष्ट्र घरेलू कामगार कल्याण मंडळ

घरेलू कामगार कल्याण मंडळामध्ये नोंदणी होणारे लाभार्थी हे समाजातील आर्थिक दृष्ट्या अत्यंत दुर्बल कुटुंबातील आहेत. त्यामुळे त्यांच्याकडून जमा होणारे अंशदान हे अत्यल्प असल्याने मंडळाचे कामकाज हे प्रामुख्याने शासनाकडून मिळणाऱ्या अनुदानावरच अवलंबून आहे.

राज्यात महाराष्ट्र घरेलू कामगार कल्याण मंडळ अधिनियम,२००८ पारित झाला असून तो दिनांक ३ नोव्हेंबर २०११ पासून राज्यात लागू करण्यात आला आहे.

या अधिनियमाच्या कलम ३ च्या तरतुदीनुसार दिनांक १२ ऑगस्ट २०११ च्या अधिसूचनेन्वये महाराष्ट्र घरेलू कामगार कल्याण मंडळ स्थापन करण्यात आलेले आहे.

घरेलू कामगारांची नोंदणी –

उपरोक्त अधिनियमाच्या कलम ११ नुसार वयाची १८ वर्षे पूर्ण केलेल्या परंतु ६० वर्षे पूर्ण न झालेल्या घरेलू कामगारांची लाभार्थी म्हणून दिनांक १४ नोव्हेंबर, २०११ पासून नोंदणी करण्यात येत आहे.

नोंदणी फी व मासिक अंशदान :

घरेलू कामगारांकडून प्रत्येकी रु. ३०/- नोंदणी फी व रु.५/- मासिक अंशदान याप्रमाणे वार्षिक ६०/- अशी एकूण ९०/- रुपये जमा करावयाचे असून विहित नमुन्यात नोंदणीसाठी घरेलू कामगाराने अर्ज करावयाचा आहे. सदर अर्जाची क्षेत्रीय सरकारी कामगार अधिकारी यांच्यामार्फत छाननी केली जाते व त्यानंतर फी भरुन घरेलू कामगार नोंदी होतात. ही नोंदणी एक वर्षाकरिता असून वर्षाअंती त्याचे नुतनीकरण घरेलू कामगाराने करावयाचे आहे.

मंडळातर्फे देण्यात येणारे लाभ :

१. अंत्यविधी सहाय्य : मृत घरेलू कामगाराच्या कायदेशिर वारसास अंत्यविधी सहाय्य रु.२,०००/- देण्यात येते.

२. प्रसुती लाभ : घरेलू कामगार मंडळाच्या दि. २८.०९.२०१२ च्या बैठकीत घरेलू कामगारांना प्रसुतीलाभ देण्याबाबत ठराव करण्यात आला असून त्याअंतर्गत घरेलू कामगारास दोन अपत्यापर्यंत प्रत्येक प्रसुतीकरीता रु.५,०००/- इतकी मदत देण्यात येते.

सन्मानधन लाभ : शासन निर्णय क्र.-घरेलु-१२२२/प्र.क्र.१६५/काम-७अ, दि. ०५.०१.२०२३ रोजीच्या शासन निर्णयान्वये शासन निर्णयान्वये महाराष्ट्र घरेलू कामगार कल्याण मंडळातर्फे दिनांक ३१.१२.२०२२ रोजी वयाची ५५ वर्ष पूर्ण केलेल्या नोंदीत व मागील सलग २ वर्ष जिवीत नोंदणी असलेल्या पात्र घरेलू कामगारांना महाराष्ट्र घरेलू कामगार कल्याण मंडळाच्या निधीतून सन्मानधन योजना २०२२ अंतर्गत रूपये १०,०००/- एवढी रक्कम थेट त्यांच्या बँक खात्यात डिबीटीव्दारे जमा करण्याचा शासनाने निर्णय घेतला आहे. त्याअनुषंगाने सर्व जिल्हा कार्यालयामार्फत लाभ वाटप सुरू करण्यात आले आहे.

प्रधानमंत्री श्रमयोगी मानधन योजना

सद्यःस्थितीत या कार्यालयामार्फत सर्व असंघटित कामगारांसाठी प्रधानमंत्री श्रमयोगी मानधन योजना सुरू केलेली असून त्यामध्ये सहभागी पात्र लाभार्थींना वयाची ६० वर्षे पुर्ण झाल्यानंतर दरमहा ३०००/-रुपये लाभ मिळणार आहे. तसेच सद्यःस्थितीत प्रधानमंत्री श्रमयोगी मानधन योजनेमध्ये ६००८७१ कामगारांची नोंदणी झालेली आहे.

ई-श्रम पोर्टल

असंघटित कामगारांना सामाजिक सुरक्षितता पुरविण्याच्या उद्देशाने असंघटित कामगारांचा राष्ट्रीय डेटाबेस (NDUW) तयार करण्याचा निर्णय केंद्र शासनाने घेतला आहे व दिनांक २६.०८.२०२१ पासून असंघटित कामगारांची नोंदणी करण्याकरीता ई-श्रम पोर्टल सुरु करण्यात आले आहे. महाराष्ट्रातील ५३८३८ CSC (कॉमन सर्विस सेंटर) मार्फत असंघटित कामगारांची नोंदणीकरीता सुरू ई-श्रम पोर्टलवर सुरू करण्यात आली आहे. महाराष्ट्रात एकूण १३४५५२१० इतक्या असंघटित कामगारांची नोंदणी ई-श्रम पोर्टल वर करण्यात आली आहे.

बाष्पके संचलनालय

(१)	बाष्पके संचालनालय	३१
(२)	संचालनालयाची आर्थिक माहिती	३१
(३)	कार्यभाराचा गोषवारा	३१
(४)	संघटनात्मक तक्ता	३२
(५)	कर्मचारी विषयक गोषवारा	३३

बाष्पके संचालनालय संघटात्मक तक्ता

मुख्य कार्यालय, मुंबई.

१ संचालक , बाष्पके

१ सह संचालक, बाष्पके,

१० उप संचालक,

कार्यकक्ष जिल्हे

(बृहन्मुंबई, ठाणे आणि रायगड)

३

१ प्रणाली विश्लेषक	१ तांत्रिक अधिकारी
१ रचना व कार्यपध्दती अधिकारी	२ वरिष्ठ तंत्र सहायक
४ अधिक्षक	५ कनिष्ठ तंत्र सहायक

विभागीय कार्यालये

पुणे	**नाशिक**	**सोलापूर**	**नागपूर**	**अहमदनगर**	**कोल्हापूर**
१ सह संचालक ४ उप संचालक, २ कनिष्ठ तंत्र सहायक १ तांत्रिक अधिकारी	१ सह संचालक १ उप संचालक,	१ सह संचालक १ उप संचालक,	१ सह संचालक २ उप संचालक,	१ सह संचालक १ उप संचालक,	१ सह संचालक २ उप संचालक,
कार्यकक्ष जिल्हे	**कार्यकक्ष जिल्हे**	**कार्यकक्ष जिल्हे**	**कार्यकक्ष जिल्हे**	**कार्यकक्ष जिल्हे**	**कार्यकक्ष जिल्हे**
पुणे-सातारा	नाशिक, धुळे, जळगाव, नंदुरबार	सोलापूर, उस्मानाबाद, लातूर, नांदेड व हिंगोली.	नागपूर, भंडारा, यवतमाळ, चंद्रपूर, वर्धा, अमरावती, अकोला, बुलढाणा, गडचिरोली, गोंदिया, वाशिम	अहमदनगर, औरंगाबाद, जालना, बीड, परभणी.	कोल्हापूर,सांगली, रत्नागिरी व सिंधुदुर्ग.

बाष्पके अधिनियम, १९२३, महाराष्ट्र बाष्पके नियम,१९६२ व महाराष्ट्र मितोपयोजक नियम,१९६५ निरीक्षण :-

बाष्पकांचे आणि मितोपयोजकांची नोंदणी निरीक्षणाचे अर्ज, बाष्पके अधिनियम १९२३ अनुसार प्रमाणित करण्यात आलेल्या बाष्पकांच्या प्रमाणपत्रांची मुदत संपल्यानंतर त्यांचे नूतनीकरण करण्यासंबधीचे अर्ज, तसेच बाष्पक व ब्लो-डाऊन-पाईप्सचे तसेच भरणनलिका व निरीक्षणासंबधीचे अर्ज स्विकारून आवश्यकती कार्यवाही करणे.

संचालनालयाचे कार्य :

बाष्पके संचालनालय हा विभाग सेवा विभाग असून त्याचे कामकाज तांत्रिक स्वरूपाचे आहे. विभागाचे मुख्य कार्य हे विविध उदयोगात वापरण्यात येणाऱ्या व उद्योगातील महत्वाचे अंग असणाऱ्या बाष्पकांचे व मितोपयोजकांचे सुरक्षितता व कार्यक्षमता या अनुषंगाने निरीक्षण करून नोंदणी करण्याचे आहे. तसेच बाष्पक, मितोपयोजक व त्यांच्या सुट्ट्या भांगाची (माऊंटिंग्ज, फिटिंग्ज) निर्मिती अंतर्गत निरीक्षण करण्याची जबाबदारीही या विभागाची आहे. नोंदणीकृत बाष्पके वापरात असताना त्याना एका वर्षाच्या कालावधीनंतर निरीक्षण करून प्रमाणपत्र देणे, स्टिम फिड व ब्लो पाईप्स (नलिका) चे निरीक्षण करणे, दुरूस्त्यांची पडताळणी,जलदाब चाचण्या, बाष्प झडपाचे निरीक्षण चाचण्या इत्यादी कामे या विभागामार्फत केली जातात. तसेच सुरक्षिततेच्या दृष्टीने या विभागाच्या कामास अनन्य साधारण

महत्व दिले आहे. कारण एखाद्या बाष्पकास अपघात झाल्यास मोठया प्रमाणावर जिवित अथवा वित्तहानी होण्याची दाट शक्यता असते. बाष्पके कायद्यानुसार बाष्पकांचे निरीक्षण विहित वेळेत पार पाडणे व बाष्पक मालकांना विहित वेळेत प्रमाणपत्र प्रदान करणे कायद्याने बंधनकारक आहे. बाष्पक बंद ठेवल्यास उद्योजकांचे मोठ्या प्रमाणावर आर्थिक नुकसान होऊ शकते. याच कारणासाठी हा विभाग अतिशय संवेदनशील असा मानला जातो. बाष्पकांचे वार्षिक निरीक्षण केल्यामुळे बाष्पकांची सुरक्षितता तसेच कार्यक्षमता वाढते.

बाष्पक निर्मिती क्षेत्रात महाराष्ट्र राज्य देशात प्रथम क्रमांकावर आहे. तसेच महाराष्ट्रातून निर्मिती झालेले बहुसंख्य बाष्पके परदेशातही निर्यात केली जातात. त्यामुळे बाष्पकांची निर्मिती विहित वेळेत पूर्ण होणे अत्यंत महत्त्वाचे असल्याने बाष्पक निर्मात्यांना आवश्यकतेनुसार निर्मिती अंतर्गत भेटी देण्याचे बहुमोल कार्य सुद्धा या विभागाचे आहे.

बाष्पके अधिनियम, १९२३ मधील कलम ६ अनुसार बाष्पक कार्यक्षमतेने व सुरक्षिततेने चालविण्याकरिता बाष्पक अभियंता व बाष्पक परिचर यांची नेमणूक करणे बंधनकारक आहे. याकरिता बाष्पक प्रचालन अभियंता नियम, २०११ व बाष्पक परिचर नियम, २०११ नुसार परीक्षक मंडळाची स्थापना करून परीक्षा घेण्याचे कार्यवाही या विभागामार्फत पार पाडण्यात येते. तसेच भारतीय बाष्पके विनियम, १९५० नुसार सांधात्याच्या (वेल्डरच्या) चाचण्या घेऊन त्यांना प्रमाणपत्रे देण्यात येतात. त्यामुळे मोठ्या प्रमाणात रोजगाराच्या संधी उपलब्ध होतात.

बाष्पके संचालनालयाची सन २०२१-२२ व सप्टेंबर – २०२२ अखेर पर्यंतची प्रत्यक्ष आर्थिक माहिती:

(१) भारतीय बाष्पके विनियम, १९५०:

सन २०२१-२०२२ या वर्षात नवीन बाष्पकांचे ४०९ नकाशे तपासले व सन २०२२-२०२३ च्या सप्टेंबर -२२ अखेर २२३ नकाशे तपासले, नकाशे तपासणीसाठी अनुक्रमे ३१७५१२०/- व ३३१५१००/- रूपये शुल्क प्राप्त झाले. सन २०२१-२२ या वर्षात बांधणी चालू असलेल्या ४३/४१ बाष्पक /मितीपयोजक निरीक्षण केले. यासंदर्भात अनुक्रमे रूपये ३३१५१००/- व १०९५९००/- रूपये फी आकारण्यात आली.

त्याचप्रमाणे सन २०२१-२०२२ या वर्षात व्हॉल्वज व ट्युब यांच्या २६७ नकाशांची तपासणी केली सप्टेंबर -२०२२ अखेर १५१ नकाशे तपासले. या संदर्भात अनुक्रमे ५१००००/-रूपये २३१७०४५०/- फी वसूल केली तसेच सन २०२१-२०२२ या वर्षात २३४९ व सप्टेंबर -२०२२, १३५५ बाष्प नलिका नकाशे तपासले, याचबरोबर रुपये ७८२४९७ /- व रूपये ४२३७००/- अनुक्रमे शुल्क वसूल केले.

(२) बाष्पके अधिनियम, १९२३ व महाराष्ट्र बाष्पके नियम, १९६२:

सन २०२१-२०२२ या वर्षात २७१ बाष्पकांची व ०३ मितीपयोजकांची नोंदणी केली व सन २०२१-२०२२ च्या सप्टेंबर -२२ अखेर १२६/३ बाष्पके / मितीपयोजकांची नोंदणी केली. नोंदणी निरीक्षण शुल्क म्हणून अनुक्रमे रूपये १९४०७१२/- व १२४९९००/- वसूल केले एकूण सन २०२१-२०२२ या वर्षात ४२७० बाष्पके व ६६ मितीपयोजके तसेच सप्टेंबर – २०२२ अखेर २०१६ बाष्पके व ५५ मितीपयोजके तपासली. या संदर्भात एकूण रूपये ३७६४०६१६/- व १३३६४३४७/- इतके बाष्पके व मितीपयोजके यांचे मिळून निरीक्षण शुल्क वसूल केले. उपरोक्त काळात १४०७ व ४९७ नलिका मांडण्याच्या निरीक्षणासाठी भेटी दिल्या तर या संदर्भात निरीक्षण शुल्क म्हणून २९७१२४५ /- व २३५०३५०/- रूपये वसूल केले, त्याचप्रमाणे उपरोक्त काळात ४३०५ व १९४१ जलदाबचाचण्या घेण्यात आल्या. तर १८६ व ९६ बाष्पदाब चाचण्या घेण्यात आल्या.

(३) बाष्पक प्रचालन अभियंता नियम, २०११ व बाष्पक परिचर नियम, २०११ :

सन २०२१-२२ या कालावधीत बाष्पक परिचर क्षमता परीक्षेसाठी २६३६ उमेदवार बसले होते त्यांचे शुल्क रुपये १०२४६००/- वसूल केले २०२१-२२ या वर्षामध्ये सप्टेंबर -२२ अखेरपर्यंत बाष्पक प्रचालन अभियंता परीक्षा घेण्यात आलेली नाही.

(४) राज्य योजना :- (०१) (१५) बाष्पके संचालनालयाचे बळकटीकरण व बाष्पके अधिनियमांची प्रभावी अमलबजावणी (२२३० ५७८४):-

भारतीय बाष्पके अधिनियम, १९२३ मध्ये संशोधित झालेला आहे. त्या अनुषंगाने महाराष्ट्र राज्यात ठिकठिकाणी जनजागृती कार्यक्रम आयोजित करण्यात येत असतात. संशोधित झालेल्या त्या कायद्यान्वये विविध आस्थापनामध्ये काम करणारे कुशल व अकुशल कामगार, अभियंते व बाष्पकांचे मालक यांच्या जबाबदारी व कर्तव्ये यामध्ये आमूलाग्र बदल झालेला आहे. सदर योजनेसाठी सन २०२१-२२ साठी रू. १७६८२७२/- इतका निधी खर्च करण्यात आला आहे. सन २०२२-२३ या चालू आर्थिक वर्षामध्ये सदर योजनेसाठी रू. ७८९९०००/- एवढा निधी मंजूर आहे.

कर्मचाऱ्याविषयक गोषवारा

जोडपत्र/ ANNEXURE

पदे व वेतनमान दर्शविणारे विवरणपत्र/Statement showing the Posts and Pay Scales

पदनाम	वेतनमान Scale of Pay		पदसंख्या/ No. of Posts		Designation	
			2015-16	2016-17		
1	2		3	4	1	
राजपत्रित	Pay	Level			Gazetted	
संचालक बाष्पके	78800-209200	S-25	1	1		Director of Steam Boilers
सहसंचालक, बाष्पके	67700-208700	S-23	7	7		Joint Director of Steam Boilers
उपसंचालक बाष्पके	56100-177500	S-20	20	20		Deputy Director of Steam Boilers
		एकूण:	**28**	**28**	**Total**	
राजपत्रित (गट ब)						
रचना व कार्यपद्धती अधिकारी	41800-132300	S-15	1	1		Organisation of Method Officer
तांत्रिक अधिकारी	44900-142400	S-16	2	2		Technical Officer
प्रणाली विश्लेषक	44900-142400	S-16	1	1		Technical Officer
		एकूण:	**4**	**4**	**Total**	
अराजपत्रित (गट क)						
अधीक्षक	35400-112400	S-13	4	4		Superintendent
वरिष्ठ लिपिक	25500-81100	S-08	11	11		Senior Clerk
लिपिक टंकलेखक	19900-63200	S-06	27	27		Clerk-Typist
कनिष्ठ तंत्रसहाय्यक	38600-122800	S-14	7	7		Junior Technical Assistant
लघुलेखक (निम्मश्रेणी)	38600-122800	S-14	1	1		Stenographer (L.G.)
		एकूण:	**50**	**50**	**Total**	
वर्ग चार					Class IV	
दप्तरी	16600-52400	S-03	2	2		Daftari
नाईक	16600-52400	S-03	2	2		Naik
चपराशी	15000-47600	S-01	18	18		Peon
		एकूण:	**22**	**22**	**Total**	
	एकूण बेरीज:		**104**	**104**	**Grand Total**	

तक्ता २/ Table 2

निरीक्षण	प्रत्यक्ष Actuals			Inspections
	2021-22	2022-23 04-01-2022 09-01-2022 सप्टेंबर 2022	2022-23 (Estimate)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(१)
(१) बाष्पकांच्या नकाशाची तपासणी				(१) Scrutiny of Boiler Drawings:
(१) वर्षाच्या सुरुवातीस शिल्लक असलेले नकाशे				(i)
(२) वर्षभरात मिळालेले नकाशे	409	223	130	(ii)
(३) एकूण :	409	223		(iii)
(४) वर्षभरात तपासण्यात आलेले नकाशे	409	223		(iv)
(५) वर्षभरात शिल्लक असलेले नकाशे	0	0		(v)
(६) वरील संदर्भात वसूल करण्यात आलेली फी (हजारांत)	12064510	6176706	15000000	(vi)
(२) बांधणी चालु असतांना तपासलेले बाष्पक		43/41	100	(२) While in construction of Boiler Inspected:
(१) वरील संदर्भात वसूल करण्यात आलेली फी (हजारांत)	3175120	3315100	4500000	(i)
(३) बाष्, झडपा, व्हॉल्वज, टॅपस, स्ट्रेनर्स निरीक्षण				(३) Scrutinys of Drawings of valves, Traps
(१) वर्षाच्या सुरुवातीस शिल्लक असलेले नकाशे				(i)
(२) वर्षभरात मिळालेले नकाशे	267	151	1200	(ii)
(३) एकूण :	267	151		(iii)
(४) वर्षभरात तपासण्यात आलेले नकाशे	267	151		(iv)
(५) वर्षअखेर शिल्लक असलेले नकाशे	0	0		(v)
(६) वरील संदर्भात वसूल करण्यात आलेली फी (हजारांत)				(vi)
(७) निरीक्षण फी (हजारांत)	510000	441100	8000000	(vii)
(४) स्टिम पाईपींगच्या नकाशांची तपासणी				(४) Scrutiny of Steam Pipe Drawings
(१) वर्षाच्या सुरुवातीस शिल्लक असलेले नकाशे	0	0		(i)
(२) वर्षभरात मिळालेले नकाशे	2349	1355	3500	(ii)
(३) एकूण :	2349	1355		(iii)
(४) वर्षभरात तपासण्यात आलेले नकाशे	2349	1355		(iv)
(५) वर्षअखेर शिल्लक असलेले नकाशे	0	0		(v)
(६) वरील संदर्भात वसूल करण्यात आलेली फी (हजारांत)	782497	423700	4500000	(vi)

Note: (*i*) The figure Shown at item (1) (*i*) above includes follow up drawings (*i.e.* previously approved drawings, resubmitted for approval because of minor changes) for which no fees are changed.

(*ii*) The figure shown at item (4) above is calculated on the length of piping shown in a drawing and has no direct relation with the number of drawings.

तक्ता 3 / Table-3

निरीक्षण	प्रत्यक्ष Actuals			Inspections
	2022-23	2022-23 01.-04-22 30-9-2022 सप्टेंबर 2022 अखेर	2023-24 (Estimates)	
(1)	(2)	(3)	(4)	(1)
(१) नोंदणी				(1) Scrutiny of Boiler Drawings:-
(अ) नोंदणी करण्यात आलेले एकूण बाष्पक व मिमतपयोजक	271/3	126/2	300	(a)
(ब) वसूल करण्यात आलेली नोंदणी निरीक्षण फी	1940712	1249900	15000000	(b)
(२) निरीक्षण				(2) Inspection:-
(अ) अंतर्गत व बाह्य निरीक्षणे झालेली एकूण बाष्पके	4270	2016	4300	(a)
(ब) योग्य आढळली	664	1582	-	(b)
(क) दोष आढळले	664	434	-	(c)
(ड) पाठपुराव्याची कार्यवाही केली	664	434	-	(d)
(इ) वसूल करण्यात आलेली फी	37640616	13364347	35000000	(e)
(इ) निरीक्षण करण्यात आलेले एकूण मितिपयोजक	66	55	200	(a)
(ग) योग्य आढळली	54	33	-	(b)
(ह) दोष आढळले	12	22	-	(c)
(फ) पाठपुराव्याची कार्यवाही केली	12	22	-	(d)
(ज) वसूल करण्यात आलेली फी (हजारात)	2141600	189,250	460000	(e)
(३) बाष्पक, फीड आणि ब्ला ऑफ पाईप्सचे निरीक्षण-				
(अ) वाढीसाठी व बदली करण्यासाठी	1407	497	1000	(a)
(ब) योग्य आढळली	1402	497	-	(b)
(क) दोष आढळले	5	14	-	(c)
(ड) पाठपुराव्याची कार्यवाही केली	5	14	-	(d)
(इ) वसूल करण्यात आलेली फी (हजारात)	2971245	2350350	1600000	(e)
(४) जलदाब चाचण्याः-				(4) Hydraulic test :
(अ) जलदाब चाचण्या	4305	1941	350000	(a)
(ब) योग्य आढळल्या	4072	1845	-	(b)
(क) दोष आढळले	233	96	-	(c)
(इ) पाठपुराव्याची कार्यवाही केली	233	96	-	(d)
(५) बाष्पदाब चाचण्या :-				(5) Steam tests :
(अ) बाष्पदाब चाचण्या	186	96	300	(a)
(ब) योग्य आढळल्या	167	94	-	(b)
(क) दोष आढळले	19	2	-	(c)
(इ) पाठपुराव्याची कार्यवाही केली	19	2	-	(d)
(६) महाराष्ट्र बाष्पक नियमांचे उल्लंघन :-	0			
(अ) खटले भरले	0	-	-	(a)
(ब) सिध्दपराघ ठरविलेली प्रकरणे	-	-	-	(b)
(क) दोषमुक्त प्रकरणे	-	-	-	(c)

तक्ता ४ / Table-4

	प्रत्यक्ष Actuals			Examination
	2021-22	2022-23 1.-04-22 30-9-2022	2023-24 (Estimates)	
(1)	(2)	(3)	(4)	(1)
(१) परीक्षेसाठी प्राप्त झालेले एकून अर्ज				(1) Total No. of Applications Received
(अ) नैपुण्य अभियंता	0	0	900	(A) Proficiency
(ब) बाष्पक परिचर क्षमता	0	0	0	(B) Competency
(१) प्रथम वर्ग व	0	1169	90	(1) 1st Class &
(२) द्वितीय वर्ग	0	1467	1100	(2) 2nd Class
(२) प्रमाणपत्रे देण्यात आली :-				(2) Certificates issued :-
(अ) नैपुण्य अभियंता	0	0	0	(A) Proficiency
(ब) बाष्पक परिचर क्षमता	0	0	0	(B) Competency
(१) प्रथम वर्ग व	0	541	0	(1) 1st Class &
(२) द्वितीय वर्ग	0	714	0	(2) 2nd Class
(२) दोन्ही परीक्षांची वसूल करण्यात आलेली फी	0	1024.6	2580	(3) Examination fees collected:-
(रूपये हजारात)				(Rs.in Thousand)

तक्ता / Table

वर्गीकरण	प्रत्यक्ष रकमा 2021-22		अर्थसंकल्प 2022-23		अर्थसंकल्पिय अंदाज 2023-24		Classification
	Actual, 2021-22		Budget Estimates, 2022-23		Budget Estimates, 2023-24		
	योजनेतर	योजनांतर्गत	योजनेतर	योजनेतर	योजनांतर्गत	योजनेतर	
	Non-Plan	Plan	Non-Plan	Plan	Non-Plan	Plan	
(1)	(2)		(3)		(4)		(5)
योजनेतर :- (१०२)(०१)(०२) बाष्पके संचालनालय (२२३० ०५३२) (दत्तमत).				Non-Plan:- (102)(00)(02) Directorate of Steam Boilers (2230 0532) (Voted)			
योजनांतर्गतः- (०१)(१५) बाष्पके संचालनालयाचे बळकटीकरण व बाष्पके अधिनियमांची प्रभावी अंमलबजावणी (२२३० ५७८४)				Plan:- State Schemes (00)(15) îStrengthening of Directorate of Steam Boilers and effective implementation of Boilers Act. (2230 5784)			
(१) वेतन	70064676		97769000		10730700		(1) Salaries
(२) इतर	12892852	1768272	18085000	7899000	25623132	66450000	(2) Other
एकूण (भारित):-	82957528	1768272	115854000	7899000	132930132	66450000	**Total** (Charged)

औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय

(१) संचालनालयाची कार्ये	२०
(२) कार्यभाराचा सारांश (तक्ता क्र. १ व २)	२३
(३) कर्मचारीविषयक गोषवारा	२६

३. औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय

१. संचालनालयाची कार्ये

(१) प्रास्ताविक :

(१) औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय हे महाराष्ट्र शासनाच्या कामगार विभागाच्या अधिपत्याखाली आहे. या संचालनालयाचे पूर्वीचे नाव "कारखाने निरिक्षणालय" असे होते. पूर्वी हा विभाग कामगार आयुक्तातांच्या अधिपत्याखाली होता व सदर विभाग दिनांक २० जानेवारी १९८७ पासून स्वतंत्र केला आहे. शासनाने या विभागाचे तांत्रिक स्वरुपाचे कामकाज पाहून दिनांक १६ जानेवारी १९९१ पासून या विभागाला अनुरुप "औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय" असे नामकरण केले आहे. "संचालक, औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य, महाराष्ट्र राज्य" यांना विभागप्रमुखाचा दर्जा देण्यात आला आहे.

(२) उद्दीष्ट्ये :

कारखाने अधिनियम, १९४८ आणि त्या अंतर्गत बनविलेल्या महाराष्ट्र कारखाने नियम, १९६३ मधील तरतुदींची प्रभावी अंमलबजावणी करून कारखान्यातील कामगारांचे सुरक्षा, आरोग्य व कल्याण सुनिश्चित करणे.

सदर संचालनालय खाली नमुद केलेले कामगार कायदे व इतर कायद्यांच्या अंमलबजावणीचे कामकाज करीत असते.

१. कारखाने अधिनियम, १९४८ व महाराष्ट्र कारखाने नियम, १९६३.

२. कामगार नुकसानभरपाई कायदा, १९२३.

३. पर्यावरण नियंत्रण कायदा, १९८६ व त्याखालील :-

उत्पादन, साठवण, धोकादायक रसायंनाची आयात विषयी नियम, १९८९.

रासायनिक अपघात (आपत्ती योजना, प्रतिसाद तयारी) नियम, १९९६.

(३) प्रमुख कार्ये :

या संचालनालयाकडून करण्यात येणारी प्रमुख कामे खालीलप्रमाणे आहेत :-

१. कारखान्याचे नकाशे मंजूर करणे, परवाना देणे व परवाना नुतनीकरण करणे.

२. कारखांन्याचे निरिक्षण करणे आणि सुरक्षेच्या दृष्टीने आवश्यक प्रतिबंधात्मक उपाययोजना सुचवून पुर्तता करून घेणे.

३. कारखान्यांतील अपघातांची चौकशी करणे व प्रतिबंधात्मक उपाययोजना सुचवून पूर्तता करून घेणे.

४. वैयक्तिक, कामगार संघटना किंवा इतर व्यक्तींकडून प्राप्त झालेल्या तक्रारीची चौकशी करणे.

५. जिल्हासत्रीय आपत्ती निवारण योजना आराखडा तयार करण्याकरिता जिल्हाधिकारी यांना सहाय्य करणे.

६. औद्योगिक सुरक्षितते विषयी कारखान्यातील कामगारांमध्ये जनजागृती करणे.

७. कारखान्यातील जखमी कामगार किवा मृत कामगारांच्या वारसांस अपघात नुकसानभरपाई मिळून देणे.

८. कारखाने अधिनियमांतर्गत आढलेल्या भंगाबाबत व्यवस्थापनाविरुद्ध न्यायालयात खटले दाखल करून ते चालविणे

९. कारखान्यांमध्ये व्यवसायजन्य आरोग्यासंबंधी सर्वेक्षण करणे.

१०. कारखान्यातील मशिनरींच्या तपासणीसाठी खाजगी व्यक्तींना सक्षम व्यक्ती म्हणून मान्यता देणे.

११. धोकादायक व रासायनिक कारखान्यांचे सुरक्षा लेखा परिक्षण करण्यासाठी सुरक्षा लेखा परिक्षकांना मान्यता देणे.

१२. कारखान्यातील कामगारांची वैद्यकीय तपासणी करण्यासाठी खाजगी वैद्यकीय व्यवसायिकांना प्राधिकृत प्रमाणक शल्यचिकित्सक म्हणून मान्यता देणे.

१३. कारखान्यात सुरक्षित काम करण्याचे प्रशिक्षण देणाऱ्या संस्थेस व प्रथोमोपचार प्रशिक्षण संस्थेस मान्यता देणे.

१४. सुरक्षा लेखा परिक्षण अहवालाची तपासणी करून उपाय योजनांची पूर्तता करून घेणे.

(४) अरिष्ट समूह :- पर्यावरण नियंत्रण कायदा, १९८६ खालील रासायनिक अपघात (आपत्ती योजना, प्रतिसाद, तयारी) नियम, १९९६ नुसार रासायनिक अपघातांचे व्यवस्थापन करण्यासाठी राज्य, जिल्हा, स्थानिक अरिष्ट समुहाची स्थापना करण्यात आली आहे. त्यानुसार संचालनालयातील अधिकाऱ्यांना समितीचे सदस्य-सचिव म्हणून कामकाज पहावे लागते. या कामकाजाचा भाग म्हणून जिल्हा व स्थानिक आपत्कालिन आराखडा तयार करणे, प्रशिक्षण देणे इत्यादी कामे करावी लागतात.

(५) प्रशिक्षण :- या संचालनालयातील कर्मचाऱ्यांना यशवंतराव चव्हाण विकास प्रशासन प्रबोधिनी, पुणे येथे संगणकीय प्रशिक्षण, लेखा व आस्थापनाविषयक प्रशिक्षण देणे आवश्यक आहे.

संचालनालयातील अधिकाऱ्यांना यशंवतराव चव्हाणविकास प्रशासन प्रबोधि नी, पुणे येथे Multiply Your Skill with MS Excel, Sevarth, Budget, Pension, Koshwahini, Database Management, D. D. O. role in office असे विविध विषयांचे प्रशिक्षण देणे आवश्यक आहे. संगणकीय प्रशिक्षण देणे आवश्यक आहे.

तसेच भारत सरकार, श्रम मंत्रालय, शीव, मुंबई यांचे मार्फत अधिका-यांसाठी आयोजित केलेले विविध विषयांवरील प्रशिक्षण देणेसाठी वित्त वर्ष २०२३-२४ करिता निधीची आवश्यकता आहे.

(६) रासायनिक व मोठया धोकादायक कारखान्यांविषयी :-

राज्यात सुमारे ४०४ मोठे अपघात होणारे; (Major Accident Hazard) कारखाने आहेत. या कारखान्यांना अधिकाऱ्यांकडून प्राथम्याने भेटी देऊन सुरक्षितता व आरोग्याच्या दृष्टीने तपासणी करून शेरे दिले जातात व त्याचा पाठपुरावा केला जातो. दुर्घटनेच्या वेळी ताबडतोब कारवाई होण्यासाठी या कारखान्यांकडून अंतर्गत

अनर्थ निवारण योजना करून घेण्यात आले आहेत व त्याची प्रतिरुप प्रात्याक्षिके केली जातात.

(७) अनर्थ निवारण योजना :-

धोकादायक/रासायनिक कारखान्यांमध्ये आग, स्फोट किंवा वायुगळती सारख्या घटना धोक्याची व्याप्ती कारखान्यांच्या क्षेत्राबाहेर जाण्याची शक्यता असते. ही व्याप्ती मर्यादित राखून प्राण व वित्तहानी कमीत कमी राखण्यासाठी अनर्थ निवारण योजना तयार करून कार्यान्वित करण्यात आल्या आहेत. तसेच त्या अधिकाधिक अद्ययावत करण्याचे प्रयत्न चालू आहे.

१. राज्यभरात विविध औद्योगिक क्षेत्रामध्ये म्युच्युअल एड रिस्पॉन्स ग्रुप (मार्ग) २१ ठिकाणी कार्यरत आहेत. यामध्ये त्या त्या परिसरातील कारखान्यांचा गट स्थापन करण्यात आला असून, ब-याच अपघांतामध्ये अग्निशमन दल व इतर मदत पोहचण्याआधी मार्ग सभासदांनी अपघातांवर नियंत्रण केले आहे.

२. या संचालनालयामार्फत प्रत्येक वर्षी सुरक्षा सप्ताह दिनांक ४ मार्च ते ११ मार्च या कालावधीमध्ये साजरा करण्यात येतो. त्यानिमित्त कारखान्यांमध्ये स्फोट, आग, वायुगळती अश्या घटना टाळण्यासाठी व अपघात होऊ नये याकरीता कामगारांमध्ये सुरक्षेबाबत जनजागृती करण्याकरीता रॅली काढण्यात येतात. कारखान्यात मॉकड्रील करण्यात येते. तसेच महामंडळाच्या बसेसवर जाहिरात व सिनेमागृहांमध्ये सुरक्षाविषयक चित्रफिती प्रदर्शित करण्यात येतात व वर्तमानपत्रात जाहिरात प्रसिध्द करण्यात येतात. सध्याच्या नवीन टेक्नॉलॉजीचा वापर करून इन्स्टाग्राम, ट्वीटर, फेसबुकवरही जाहिरात प्रसिध्द करण्यात आली. याकरीता वित्तीय वर्ष वर्ष २०२२-२३ योजनेअंतर्गत मुंबई कार्यालयात तसेच सुरक्षितता व आरोग्य यासंबंधी जाहिरात व प्रसिध्दीकरीता रुपये १५,००,०००/- पर्यत अनुदान खर्च करण्याचे वित्तीय अधिकार विभागप्रमुख यांना आहेत. तरी सदर प्रयोजनार्थ निधीची आवश्यकता आहे.

३. **५१ वा राष्ट्रीय सुरक्षा सप्ताह**

दि. ०४ मार्च २०२२ ते १० मार्च २०२२ दरम्यान, नोंदणीकृत कारखान्यांमध्ये कामगारांमध्ये सुरक्षिततेची जाणीव निर्माण होऊन त्याचे महत्व कळावे याकरीता, औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालयातर्फे संपुर्ण महाराष्ट्र राज्यात कोरोना विषाणुचा संसर्ग पाहता शासनाने नेमून दिलेले नियम व निर्देशांचे काटेकोरपणे पालन करून खालील प्रमाणे विविध कार्यक्रमांचे आयोजन करून ५१ वा राष्ट्रीय सुरक्षा सप्ताह साजरा करण्यात आला. त्याची माहिती खालीलप्रमाणे आहे.

संपूर्ण महाराष्ट्रातील नोंदणीकृत कारखान्यांमधील कामगारांकरीता एकूण ५७४५ सुरक्षा चित्रकला स्पर्धा, निबंध स्पर्धा, घोषवाक्य व इतर स्पर्धा घेण्यात आल्या होत्या. एकूण २२४ रॅली आयोजित करण्यात आल्या. तसेच एकूण ८९६ सुरक्षा विषयक चित्रपट दाखविण्यात आले. एकूण २०५ पथनाटय, रोड शोव्दारे सुरक्षा विषयक जनजागृती करण्यात आली आणि एकूण १०२४ कारखान्यांत औद्योगिक सुरक्षा विषयक चर्चासत्रे, सेमिनार व प्रशिक्षण विषयक एकूण १४८३ कार्यक्रमांचे आयोजन करण्यात आले. एकूण १५४३ अग्निशमन प्रशिक्षण व प्रत्यक्ष मॉक ड्रिल करून कामगारांना प्रशिक्षित करण्यात आले, असे एकूण महाराष्ट्र राज्यात ११४७० सुरक्षा विषयक कार्यक्रमांचा एकूण १,९७,४९७ कामगारांनी लाभ घेतला. अशाप्रकारे विविध कार्यक्रमांचे आयोजन करून ५१ वा राष्ट्रीय सुरक्षा सप्ताह साजरा करण्यात आला.

४. "कारखान्यातील कामगारांना उंचीवर सुरक्षितपणे काम करतांना घ्यावयाची दक्षता", याबाबत औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य, संचालनालय व कै. नारायण मेघाजी लोखंडे, महाराष्ट्र श्रम विज्ञान संस्था यांच्या संयुक्त विद्यमाने Chem Safety Reactor या विषयावर प्रशिक्षण कार्यक्रम आयोजित करण्यात आला होता. सदर प्रशिक्षण कार्यक्रमामध्ये एकूण २२१ प्रशिक्षणार्थींनी भाग घेतला होता.

तसेच लोटे औद्योगिक वसाहतीतील रासायनिक कारखान्यांना Chemical Process Safety या विषयावर कार्यशाळा आयोजित करण्यात आली होती. सदर कार्यशा-

ळेमध्ये एकूण ४९ प्रशिक्षणार्थींनी भाग घेतला होता आणि औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय व कै. नारायण मेघाजी लोखंडे महाराष्ट्र श्रम विज्ञान संस्था यांच्या संयुक्त विद्यमाने रासायनिक कारखान्यातील ऑपरेटर/सुपरवायझर यांचेकरीता Actsafe-Chemsafety या विषयावर प्रशिक्षण आयोजित करण्यात आले होते. सदर प्रशिक्षणामध्ये एकूण ५८ प्रशिक्षणार्थींनी भाग घेतला होता.

५. कारखान्यांमध्ये होणारे स्फोट, आग, वायुगळती इत्यादी घटनांमध्ये होणारी जीवीत व वित्त हानी कमी करण्याच्या दृष्टीने असे अपघात हाताळण्याची रंगीत तालीम Mock Drill करणे महत्त्वाचे आहे. सुरक्षा सप्ताह कालावधीव्यतिरिक्त सन २०२२-२३ या कालावधीमध्ये सप्टेंबर २०२२ पर्यंत नोंदणीकृत कारखान्यांमध्ये एकूण १९६९ Mock Drill प्रात्याक्षिक घेण्यात आली आहेत.

(८) योजनांतर्गत योजना –

१. कार्यालयीन खर्च

१. संचालक, औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य, मुंबई कार्यालयाच्या ६ व्या व ८ व्या मजल्याच्या दुरुस्तीकरीता रु. ३,६४,४२,२५९/- इतका अपेक्षित खर्च कार्यकारी अभियंता, सार्वज निक बांधकाम विभाग, अंधेरी, मुंबई यांचे कडून प्राप्त झाले आहे.

२. सह संचालक, औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य, औरंगाबाद या कार्यालयातील बैठक व्यवस्था, फर्निचर, पार्टीशन व इंटेरीयर बनविणे करीता रु. ४०,५६,३६२/- इतका खर्च अपेक्षित आहे.

३. शासन निर्णय उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभागाचे शुध्दीपत्रक दिनांक १५.०६.२०२१ अन्वये उप संचालक, औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य, सातारा कार्यालय हे सह संचालक, औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य, सातारा कार्यालयात रुपांतरीत झालेले आहे. मंजूर आकृतीबंधानुसार या कार्यालयासाठी एकूण ८ पदे मंजूर करण्यात आली आहेत. सध्याची कार्यालयीन जागा अपुरी पडत असल्यामुळे सातारा कार्यालय दुसरे जागेवर स्थलांतर होणार आहे. नवीन जागेत स्थंलातर झाल्यास कार्यालयीन बैठक व्यवस्था, फर्निचर आणि विद्युतीकरण याकरीता अंदाजे रु.१४,००,०००/- इतका खर्च अपेक्षित आहे.

४. अपर संचालक, औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य, नागपूर या कार्यालयातील बैठक व्यवस्था, फर्निचर, पार्टीशन व इंटेरीयर बनविणे करीता रु. २५,००,०००/- इतका खर्च अपेक्षित आहे.

५. सह संचालक, औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य, ठाणे या कार्यालयातील बैठक व्यवस्था, फर्निचर, पार्टीशन व इंटेरीयर बन विणे करीता रु. ५०,००,०००/- इतका खर्च अपेक्षित आहे.

६. सह संचालक, औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य, वसई या कार्यालयातील बैठक व्यवस्था, फर्निचर, पार्टीशन व इंटेरीयर बनविणे करीता रु. २५,००,०००/- इतका खर्च अपेक्षित आहे.

७. शासनाच्या धोरणानुसार प्रत्येक कार्यालयाचे कार्यालयीन काम सोईस्कर आणि सुकर होणेकरीता प्रत्येक विभागाचे डिजीटाझेशन होणे आवश्यक आहे. त्याकरीता या संचालनालयाच्या सर्व कागदपत्राचे डिजीटाझेशन होणे गरजेचे आहे. त्याकरीता रु. २,००,००,०००/- इतका खर्च अपेक्षित आहे.

८. शासन निर्णय क्र. एफएसी-२०१८/प्र.क्र.५५२/ कामगार-४, दि.२४.०१.२०१९ अनवये औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य व कल्याणकारी या क्षेत्रात उत्तम कामगिरी करण्याऱ्या कारखान्यांना " कै. नारायण मेघाजी लोखंडे औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य" नावे देण्यात यावयाचा पुरस्कार देण्यात येतात. तसेच सुरक्षा परिसंवाद आणि सुरक्षा विषयक उपकरणांचे व साधनांचे प्रदर्शन याकरीता एकत्रित रु. १,५०,००,०००/- इतका खर्च अपेक्षित आहे.

अश्याप्रकारे १३-कार्यालयीन खर्च या प्रयोजनासाठी सन २०२३-२०२४ या वित्तीय वर्षाकरीता अंदाजे एकूण रु. ८,६८,९८,६२१/- इतका खर्च अपेक्षित आहे.

२. **मोटार वाहने खर्च –** सन २०२३-२०२४ करीता अपर संचालक, औ.सु.व आ.मुंबई आणि सह संचालक, औसुवआ, वसई यांना नवीन शासकीय वाहन खरेदी करण्याकरीता प्रत्येकी रु.८,.००,०००/- असे एकुण रु.१६,००,०००/-इतका खर्च अपेक्षित आहे.

३. **संगणक खर्च –** सन २०२३—२४ या वित्तीय वर्षाकरीता

i. सन २०२३-२४ या वित्तीय वर्षाकरीता कार्यालयीन वापराकरीता मुंबई व विभागीय कार्यालयांसाठी संगणक व प्रिंटर्स खरेदी करण्याकरीता अंदाजे रु.७३,००,०००/-

ii. औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालयाचे स्वंतत्र संकेतस्थळ कार्यान्वित करण्याकरीता एक सॉफ्टवेअर मॉडयुल्स (डायरीकरीता) तयार करण्याकरीता रु.३,००,०००/- इतक्या रकमेची आवश्यकता आहे.

iii. औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालयाचे स्वंतत्र संकेतस्थळावर कार्यान्वित करण्यात आलेले ३ सॉफ्टवेअर मॉडयुल्सच्या वार्षिक देखभाल/दुरुस्तीचा करार करण्याकरीता अंदाजे रु.१०,००,०००/- इतका खर्च अपेक्षित आहे.

iv. सन २०२१-२२ या वित्तीय वर्षाकरीता औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालयाचे स्वंतत्र संकेतस्थळाचे वार्षिक देखभाल/दुरुस्तीचा करार करण्यात आलेला असून, त्या करारा पोटी रु.४,००,०००/- इतका खर्च अपेक्षित आहे.

v. वैद्यकीय तपासणीची माहिती संचालनालयास मिळणेबाबतचे सॉफ्टवेअर विकसित करण्यासाठी अंदाजित खर्च रु.१०,००,०००/- अपेक्षित आहे.

तरी सन २०२३-२०२४ या वित्तीय वर्षाकरीता १७-संगणक खर्च या प्रयोजनाकरीता एकूण रु.१,००,००,०००/- इतका अपेक्षित आहे.

४. **जाहिरात खर्च –** या संचालनालयामार्फत सुरक्षा सप्ताह दिनांक ४ मार्च ते ११ मार्च या कालावधीत साजरा करण्यात येतो. त्यानिमित्त कारखान्यातील कामगारांमध्ये सुरक्षेबाबत जनजागृती तसेच विविध सुरक्षाविषयक स्पर्धांचे आयोजन करण्यात येते आणि सुरक्षेबाबत सिनेमागृहामध्ये सुरक्षाविषयक चित्रफित प्रदर्शित करण्यात येतात, नवीन टेक्नॉलॉजीचा वापर करून व्हॉटस्‌ॲप, फेसबुकवरही जाहिरात करण्यात येते. सुरक्षा सप्ताह निमित्त चित्ररथ तयार करणे तसेच सुरक्षा परिसंवाद आणि सुरक्षा विषयक उपकरणांचे व साधनांचे प्रदर्शन याकरीता असे एकूण खर्चाकरीता रु.७०,००,०००/- इतका खर्च अपेक्षित आहे.

५. **यंत्र सामग्री व साधनसामग्री –** या संचालनालयातील प्रयोगशाळेकरीता Air Sampler (Personal Monitoring Pump,intrinsically safe, flameproof) ही यंत्र सामग्रीकरीता अंदाजे रु.२,२५०००/- आणि Air sampler calibrator या यंत्रसामुग्री करीता रु.२,५०,०००/- आणि कामगारांच्या हृद्याची स्थिती तपासण्यासाठी ECG मशीन आवश्यक आहे. त्यासाठी अंदाजे रु.१,००,०००/- रकमेची आवश्यकता आहे. असे एकूण रू.५,७५,०००/- इतका खर्च अपेक्षित आहे.

2. कार्यभाराचा सारांश

तक्ता 1 / TABLE 1

प्रत्यक्ष	२०२१-२०२२ 2021-2022	२०२२-२०२३ (अंदाजित) 2022-2023 upto Sept. 2018 (Estimates)	२०२३-२०२४ 2023-2024	
(1)	(2)	(3)	(4)	(1)
1.परवाने—				(1) Licences—
(अ) वर्षाच्या सुरुवातीला कारखाने अधिनियम, १९४८ खाली नोंदणी झालेले कारखाने	37,547	37,880	37,690	(a) Factories under the Factories Act, 1948 at the beginning of the year.
(ब) वर्षभरातील वाढ	1,881	621	1,500	(b) Added during the year.
(क) एकूण	39,428	38,501	39,190	(c) Total
(ड) वर्षभरात रद्द झालेले आणि बंद झालेले कारखाने	1,584	811	500	(d) Cancelled and removed during the year
(इ) वर्षभरात बाकी राहिलेले परवानेधारक	37,880	37,690	38,690	(e) Balance of licence holders at the end of the year.
(फ) नवीन आणि नूतनीकरण झालेल्या परवानेद्वारा जमा झालेले शुल्क (रुपये लाखांत) (वित्तीय वर्षासाठी).	77,35,23,209	11,77,46,896	30,80,00,000	(f) Fees collected from fresh and renewal of licences (Rs. in lakhs for financial year).
२. कारखान्यांची तपासणी				(2) Inspections of Factories—
(अ) तपासणीची जरुरी असलेल्या कारखान्यांची संख्या	37,547	37,880	37,690	(a) Number of factories required to be inspected.
(ब) वर्षभरात प्रत्यक्ष तपासणी केलेले कारखाने	2,695	3,218	3,500	(b) Number of factories actually insptected during the year.
(१) प्राणघातक अपघात	165	81	-	(i) Major accidents.
(२) गंभीर अपघात	166	71	-	(ii) Minor accidents.
(क) तपासणी न झालेले कारखाने	34,852	34,662	34,190	(c) Number of uninspected factories
३. अंमलबजावणीचे वेळेत उघडकीस आलेले कायदेभंग—				(3) Breaches detected during enforecement—
(अ) आढळलेले कायदेभंग	527 (Cases against 479 Fys.)	321 (Cases against 275 Fys.)	500 (Cases against 450 Fys.)	(a) Detection
(ब) ताकीद	304	197	350	(b) Conviction
(क) दोषी	396 (Cases against 348 Fys.)	304 (Cases against 307 Fys.)	360 (Cases against 315 Fys.)	c) Warning
(ड) प्रत्यक्ष जमा झालेले दंड (रुपये)	81,35,000	1,04,19,500	1,23,70,500	(d) Amount of fine realised (Rs.)
४.तक्रारी—				(4) Complaints—
(अ) वर्षाच्या सुरुवातीला अनिर्णित तक्रारी	245	315	295	(a) Number of complaints pending at the beginning of the year.
(ब) वर्षभरात आलेल्या तक्रारी	90	64	63	(b) Number of complaints received during the year.
(क) वर्षभरात निकाली काढलेल्या तक्रारी	20	84	224	(c) Number of complaints disposed off during the year.
(ड) वर्षअखेरीस शिल्लक राहिलेल्या तक्रारी	315	295	134	(d) Number of complaints pending at the end of the year.
५. कारखाने तपासणी व इतर पहाणीसाठी भेटी	2839	3109	3750	(5) Number of visits for establishment premises survey work.
६. (१) तपासणीद्वारे कारखाने अधिनियमाखाली सक्तीने नोंदणी केलेले कारखाने.	0	0	0	(6) (I) Number of factories brought under the purview of the Act, who do not registered voluntarily, as a result of the survey.
(२) नवीन नोंदणीमुळे कामगारविषयक फायदे मिळण्यास पात्र असलेल्या कामगारांची संख्या.	-	-	-	(II) Number of workers likely to get benefits of Labour Laws due to new registration.

2. कार्यभाराचा सारांश

तक्ता 1 चालु / TABLE 1 *contd.*

प्रत्यक्ष	२०२१-२०२२ 2021-2022	२०२२-२०२३ (अंदाजित) 2022-2023 upto Sept. 2018 (Estimates)	२०२३-२०२४ 2023-2024	
(1)	(2)	(3)	(4)	(1)
७. निरनिराळ्या कारखान्यातील कामगारांना, पर्यवेक्षकांना सुरक्षिततेच्या प्रसाराविषयक दिलेली भाषणे—				(7) Talks to be delivered to the workers, supervisors of the various factories for safety propoganda—
(अ) कारखाने	53	1024	1075	(a) Number of factories
(ब) प्रशिक्षित कामगारांची संख्या	85,587	1,97,497	2,00,000	(b) Number of workers trained.
८ नकाशे—				(8) Plans—
(अ) वर्षाच्या सुरुवातीस अनिर्णित नकाशे	572	15	0	(a) Number of plans pending at the beginning of the year.
(ब) वर्षभरात आलेले नकाशे	3,462	1,991	2,100	(b) Number of plans received during the year.
(क) वर्षभरात निकाली काढलेले नकाशे	4,019	1,926	2,100	(c) Number of plans disposed off during the year.
(ड) वर्षअखेर शिल्लक राहिलेले नकाशे	15	80	0	(d) Number of plans pending at the end of the year.
९. व्यवस्थापकांच्या प्रतिनिधींना सांख्यिकी कामासंबंधीचे सहामाही/वार्षिक विवरणपत्रे भरण्यासंबंधीचे ¶Ih—				(9) Training in statistics to the representatives of the Management for filling up various returns—
(अ) कारखाने	2,085	1,837	2,200	(a) Number of factories
(ब) वर्षभरात शिक्षण दिलेल्या प्रतिनिधींची संख्या	2,210	1,970	3,000	(b) Number of representatives trained during the year.
१०.कार्यालयांनी केलेली खास EM®—				(10) Any Special achievement/work done by the
उदा. जादा कामाबद्दलची मजुरी/नुकसानभरपाई दाखल दिलेली रक्कम/सुरक्षिततेसाठी केलेली खास कामगिरी/कल्याणकारी व आरोग्यदायक सुविधा इत्यादी.				Department i.e. O. T. difference payment/ compensation payment/ special work in safety welfare and health amenities etc.—
(अ) जादा कामाबद्दल मोबदला				(a) Over-time difference payment.
(ब) (१) नुकसानभरपाईची रक्कम एसीक शिवायची	2,92,80,922	2,48,29,937	3,66,14,165	(b) (i) Compensation to workers under Workmens Compensation Act (other than E.S.I.C.).
(२) अपघातातील मृत व्यक्तींच्या नातेवाईकांना अनुग्रहपूर्वक प्रदान म्हणून दिलेली रक्कम.	5,77,83,750	4,21,01,415	3,46,00,000	(ii) Ex-gratia payment to the dependants of the deceased workers.
(३) इतर सहाय्य रुपये				(iii) Other reliefs Rs.
११. प्रमाणक शल्यचिकित्सकाने कारखान्यास दिलेल्या भेटींची संख्या—				(11) No. of factories visited by the certifying
(अ) वैद्यकीय तपासणी केलेले कारखाने	9	23	75	(a) No. of factories wherein Medical Examination carries out.
(ब) तपासणी केलेल्या कामगारांची संख्या	48	65	500	(b) No. of workers examined.
१२. कारखान्यांचे निरीक्षण व भेट दिलेल्या रासायनिक कारखान्यांची संख्या.	687	951	1,000	(12) No. of Chemical fys. Inspected and visited.
(अ) दुसऱ्या पर्यावरण समितीने या वर्षात कारखान्यात दिलेल्या भेटींची संख्या.				(a) No. of Factores visited by the 2nd Environmental Safety Committee during the year.
(ब) कारखान्यात निरीक्षणांसाठी व कामासाठी दिलेल्या भेटींची संख्या.				(b) No. of inspection and visits
(क) रासायनिक तक्रारी संख्या				(c) No. of chemical complaints.

2. कार्यभाराचा सारांश

तक्ता 1 समाप्त / TABLE 1 *concld.*

प्रत्यक्ष	२०२१-२०२२ 2021-2022 upto Sept. 2018	२०२२-२०२३ (अंदाजित) 2022-2023	२०२३-२०२४ 2023-2024 (Estimates)	
(1)	(2)	(3)	(4)	(1)
अ) धोकादायक व्यवसाय करणाऱ्या कारखान्यांना दिलेल्या भेटी —				(A) Visits to factories engaged in Hazardous Occupations—
(१) कारखान्यांची एकूण संख्या	395	404	405	(i) Total No. of Factories.
(२) भेटी दिलेल्या कारखान्यांची संख्या	395	404	405	(ii) Total No. of Factories.
(३) ज्या कारखान्यांत कायद्याचा भंग केल्याची प्रकरणे उघडकीस आणली गेली असतील अशा कारखान्यांची संख्या.				(iii) No. of factories where breaches detected.
(अ) लहान स्वरूपाची				(a) Minor
(ब)श्मोठ्या स्वरूपाची				(b) Major
(ब) धोकादायक उद्योगांची पहाणी व तपासणी(औद्योगिक आरोग्यविषयक प्रयोगशाळा)				(B) Survey Investigations in Hazardous Occupations (Industrial Hygiene Laboratories).
(१) पाहणी	9	23	75	(i) Survey carried out.
(क) धोकादायक उद्योगातील कामगारांची कामावर लावण्यापूर्वी व नियतकालिक वैद्यकीय तपासणी.				(C) Pre-employment and periodical medical examination of employees engaged in Hazardous Occupations.
(१) वैद्यकीय तपासणी केलेल्या (कामगारांच्या बाबतीत) कारखान्यांची संख्या.	9	23	75	(i) No. of factories wherein medical examination carried out.
(२) वै द्यकीय तपासणी केलेल्या कामगारांची संख्या.	48	65	500	(ii) No. of workers examined.
(ड)श्रा सायनिक प्रक्रिया आणि धोकादायक उद्योगातील कामगारांकडून आलेल्या आरोग्यविषयक तक्रारी				(D) Complaints received on health ground from employees engaged in chemical processes and Hazardous Occupations.
(१) वर्षाच्या सुरुवातीला अनिर्णित राहिलेल्या तक्रारी.	-	-	-	(i) No. of complaints pending the beginning of the year.
(२) वर्षभरात आलेल्या तक्रारी	-	1	-	(ii) No. of complaints received.
(३) निकालात निघालेल्या तक्रारी	-	1	-	(iii) No. of complaints disposed off.
(४) वर्षाच्या अखेरीस शिल्लक राहिलेल्या तक्रारी.	-	-	-	(iv) Balance at the end of the year.

(3) कर्मचारीविषयक गोषवारा/(iii) Personnel Summary

जोडपत्र/ ANNEXURE

पदे व वेतनमान दर्शविणारे विवरणपत्र/Statement showing the Posts and Pay Scales

पदनाम	वेतनमान Scale of Pay मेट्रिक्स वेतन स्तर		पदसंख्या/No. of Posts 2021-22	2022-23	Designation
(1)	(2)		(3)	(4)	(1)
2230, कामगार व सेवायोजन --					2230, LABOUR AND EMPLOYMENT
मागणी क्रमांक - के-04					DEMAND NO. K-4
कार्यस्थान व परिस्थिती व सुरक्षितता					WORKING CONDITION AND SAFETY
राजपत्रित--					Gazzeted --
संचालक, औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य	एस-25	78,800-2,09,200	1	1	Director, Industrial Safety & Health
अपर संचालक, औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य	एस-24	71,100-2,11,900	3	3	Additional Director, Industrial Safety & Health
सह संचालक, औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य	एस-23	67,700-2,08,700	13	13	Joint Director, Industrial Safety & Health
उप संचालक, औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य (वैद्यकीय)	एस-23	67,700-2,08,700	2	2	Deputy Director, Industrial Safety & Health (Medical)
उप संचालक, औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य	एस-20	56,100-1,77,500	60	60	Deputy Director, Industrial Safety & Health
प्रमाणक शल्य चिकित्सक	एस-20	56,100-1,77,500	1	1	Certifying Surgeon
विधी अधिकारी	एस-20	56,100-1,77,500	1	1	Law Officer, Industrial Safety & Health
सहाय्यक संचालक, औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य	एस-15	41,800-1,32,300	45	45	Assistant Director, Deputy Director, Industrial Safety & Health
रचना व कार्यपध्दती अधिकारी	एस-15	41,800-1,32,300	1	1	Organisation and Method Officer, Industrial Safety & Health
वरिष्ठ वैज्ञानिक अधिकारी	एस-15	41,800-1,32,300	1	1	Senior Scientific Officer
		एकूण	128	128	Total
अराजपत्रित--	एस-13	35,400-1,12,400	25	25	Non Gazetted--
अधीक्षक	एस-08	25,500-81,100	23	23	Superintendent
वरिष्ठ लिपिक	एस-06	19,900-63,200	70	70	Senior Clerk
लिपिक - टंकलेखक	एस-15	41,800-1,32,300	1	1	Clerk-Typist
लघुलेखक (उच्च श्रेणी)	एस-14	38,600-1,22,800	1	1	Stenographer (Higher Grade)
लघुलेखक (निम्न श्रेणी)	एस-08	25,500-81,100	3	3	Stenographer (Lower Grade)
लघुटंकलेखक	एस-06	19,900-63,200	9	9	Steno-Typist
वाहन चालक	एस-06	19,900-63,200	0	0	Motor Driver
रोखपाल					Cashier
		Special Pay for Handling			
टेलीफोन ऑपरेटर (अतिरिक्त)	एस-07	21,700-69,100	1	1	Telephone Operator (Excess)
प्रयोगशाळा तंत्रज्ञ	एस-13	35,400-1,12,400	1	1	Laboratory Technician
प्रयोगशाळा सहाय्यक	एस-07	21,700-69,100	2	2	Laboratory Assistant
वरिष्ठ रसायन तंत्रज्ञ	एस-14	38,600-1,22,800	1	1	Senior Chemist
कनिष्ठ वैज्ञानिक अ धि कारी	एस-10	29,200-92,300	0	0	Jr. Scientific Officer
वरिष्ठ प्रयोगशाळा सहायक	एस-08	25,500-81,100	0	0	Sr. Laboratory Assistant
		एकूण	137	137	Total
वर्ग चार --					Class IV
दफ्तरबंद (अतिरिक्त)	एस-03	16,600-52,400	3	3	Daftarband
नाईक (अतिरिक्त)	एस-03	16,600-52,400	4	4	Naik
पहारेकरी	एस-01	15,000-47,600	..	..	Watchman
शिपाई (अतिरिक्त)	एस-01	15,000-47,600	27	23	Peon
प्रयोगशाळा परिचर (अतिरिक्त)	एस-01	15,000-47,600	1	1	Laboratory Attendent
		एकूण	35	31	Total
		एकूण बेरीज	300	296	Grand Total

औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय, मुंबई-४०० ०५१

सुरक्षा सप्ताह (दि. ०४ मार्च २०२२ ते १० मार्च २०२२) कार्यक्रमाचा अहवाल - महाराष्ट्र राज्य

विभाग (१)	आयोजित चर्चासत्र/ सेमिनार/ प्रशिक्षण कार्यक्रमात सहभाग घेतलेल्या कारखान्यांची एकूण संख्या (२)	आयोजित चर्चासत्र/ सेमिनार/ प्रशिक्षण कार्यक्रमांची एकुण संख्या (३)	रॅलींची एकुण संख्या (४)	पथनाटय,रोड शो यांची एकुण संख्या (५)	निबंध, घोषवाक्य, चित्रकला स्पर्धांची एकुण संख्या (६)	दाखविण्यातआलेल्या औद्योगिक सुरक्षा चित्रपटांची एकूण संख्या (७)	अग्निशमन प्रशिक्षण व प्रात्यक्षिक मॉकड्रिल यांची एकूण संख्या (८)	आयोजित करण्यात आलेल्या इतर कार्यक्रमांची एकुण संख्या (स्तंभ क्र. ३ ते ८ या व्यतिरिक्त) (९)	कार्यक्रमास उपस्थित असलेल्या अधिकारी/ कर्मचारी/ कामगार यांची एकुण संख्या (स्तंभ क्र. ३ ते ९ मध्ये नमूद असलेले) (१०)
मुंबई	१३	५	१	१	१२	०	३३	१५	६५५७
ठाणे	२६	८५	३	८	८४	२२	१८९	५०	४२०४
कल्याण	४५	६८	०	५	५३	१	१२०	५६	९७५८
पालघर	१०५	४०	८	८	३६	३०	२८४	५	१३८
वसई	११	६	०	०	७	०	११५	१९	३२६०
रायगड	४९	१३	८	१८	२०	०	२२४	२०३	६७८२
पुणे-१	४७	१३०	०	०	६१	४४	२३७	१०१	८५४२
पुणे-२	१२२	१३७	०	०	५४	१२	१९७	१३०	४८५१८
पुणे-३	४६	११७	०	५	७७	२०	६६	७८	४४५३
नाशिक	१९०	१८६	१४	३१	२०५	१०५	१२४	१७५	२१९६५
नागपूर	९७	१८५	२०	२७	२००	१७३	१३०	७६	२४८१३
कोल्हापूर	९२	१६६	३६	४५	७०१	७९	११३	८८	१८३०१
औरंगाबाद	८२	२०७	११९	३८	४०८१	३७१	४०	३०५	१९८३५
सातारा	९९	१३८	१५	१९	१५४	३९	९७	७३	२०३७१
एकुण	१०२४	१४८३	२२४	२०५	५७४५	८९६	१९६९	१३७४	१९७४९७

उद्योग न्यायालय

(१) औद्योगिक न्यायालय, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई	४१
(२) कामगार न्यायालय, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई	४१
(३) कर्मचारी भरपाई आयुक्त, मुंबई यांचे कार्यालय	४२
(४) कर्मचारी विषयक सारांश	४५

१. औद्योगिक न्यायालय, महाराष्ट्र, मुंबई

मुंबई औद्योगिक संबंध अधिनियम, १९४६ च्या कलम १० व महाराष्ट्र कामगार संघटनांना मान्यता देण्याबाबत व अनुचित कामगार प्रथांना प्रतिबंध करण्याबाबत अधिनियम, १९७१ च्या कलम ४ अन्वये औद्योगिक न्यायालयाची स्थापना झालेली आहे. सध्या महाराष्ट्र राज्यात एकूण ३६ औद्योगिक न्यायालये अस्तित्त्वात असून मुंबई येथे १ अध्यक्ष व ८ सदस्य, नागपूर येथे ५, ठाणे येथे ३, पुणे व कोल्हापूर येथे प्रत्येकी २ सदस्य आणि नाशिक, औरंगाबाद, अमरावती, अहमदनगर, सोलापूर, जालना, सातारा, अकोला, यवतमाळ, जळगाव, चंद्रपूर, भंडारा, लातूर, धुळे व सांगली येथे प्रत्येकी १ अशी सदस्यांची पदे अस्तित्त्वात आहेत.

२. औद्योगिक न्यायालये मुख्यतः खालील कामगार कायद्यातील प्रकरणे हाताळतात :—

(१) मुंबई औद्योगिक संबंध कायदा, १९४६
(२) औद्योगिक कलह कायदा, १९४७
(३) महाराष्ट्र कामगार संघटनांना मान्यता देण्याबाबत व अनुचित कामगार प्रथांना प्रतिबंध करण्याबाबत अधिनियम, १९७१.
(४) उपदान प्रदान कायदा, १९७२ (अपील प्राधिकारी)
(५) कामगार राज्य विमा कायदा, १९४८
(६) महाराष्ट्र माथाडी कामगार व इतर श्रमजिवी कामगार (नोकरीचे नियमन व कल्याण) अधिनियम, १९६९ (अपील प्राधिकारी).

कामगार न्यायालये व कर्मचारी नुकसानभरपाई आयुक्त यांचे कार्यालयांत खालील कामगार कायद्यातील प्रकरणे हाताळतात :—

(१) मुंबई औद्योगिक संबंध कायदा, १९४६
(२) औद्योगिक कलह कायदा, १९४७
(३) महाराष्ट्र कामगार संघटनांना मान्यता देण्याबाबत व अनुचित कामगार प्रथांना प्रतिबंध करण्याबाबत अधिनियम, १९७१.
(४) उपदान प्रदान कायदा, १९७२
(५) कर्मचारी नुकसानभरपाई कायदा, १९२३
(६) वेतन प्रदान कायदा, १९३६
(७) किमान वेतन कायदा, १९४८
(८) बॉम्बे लेबर वेल्फेअर फंड्स ॲक्ट, १९५३
(९) कामगार राज्य विमा कायदा, १९४८
(१०) डब्ल्यू. जे. एम. पी. ॲक्ट, १९५५.
(११) महाराष्ट्र माथाडी कामगार व इतर श्रमजिवी कामगार (नोकरीचे नियमन व कल्याण) अधिनियम, १९६९.

३. मुंबई औद्योगिक संबंध कायदा, १९४६ अंतर्गत ही औद्योगिक न्यायालये, महाराष्ट्र, राज्यातील वस्त्रोद्योग, रेशीम उद्योग, साखर, सहकारी पतपेढ्या इत्यादी उद्योगधंद्यातील औद्योगिक विवादाच्या प्रकरणावर निर्णय देतात. ही न्यायालये महाराष्ट्र कामगार संघटनांना मान्यता देण्याबाबत व अनुचित कामगार प्रथांना प्रतिबंध करण्याबाबतची प्रकरणे हाताळतात. औद्योगिक न्यायालयाच्या अपील शाखेकडे कामगार न्यायालय, वेतन मंडळे, कामगार आयुक्त व प्रबंधक औद्योगिक संबंध अधिनियम यांनी दिलेल्या निर्णयाविरुद्ध मुंबई औद्योगिक संबंध कायदा, औद्योगिक सेवायोजन (स्थायी आदेश), महाराष्ट्र माथाडी, हमाल आणि श्रमजिवी अधिनियम, महाराष्ट्र कामगार संघटनांना मान्यता देण्याबाबत व अनुचित कामगार प्रथांना प्रतिबंध करण्याबाबत अधिनियम याखालील आदेशाविरुद्ध अपिले दाखल होतात. औद्योगिक विवाद कायदा, १९४७ च्या कलम ७(अ) अन्वये औद्योगिक न्यायालयांना शासनाने संदर्भित केलेल्या औद्योगिक विवादांच्या प्रकरणांची सुनावणी घेऊन निर्णय देण्याचा अधिकार देण्यात आलेला आहे.

४. महाराष्ट्र, राज्यातील कामगार न्यायालय, वेतन मंडळे व कर्मचारी भरपाई आयुक्त यांच्या कार्यालयावर औद्योगिक न्यायालयांना संपूर्ण नियंत्रणाचे अधिकार देण्यात आले आहेत.

कामगार न्यायालय, महाराष्ट्र, मुंबई

औद्योगिक न्यायालयांचे बळकटीकरण या योजनांतर्गत योजनेकरिता सन २०२०-२१ या वित्तीय वर्षासाठी, औद्योगिक न्यायालयांसाठी वातानुकूलित यंत्रणा, एअर कुलर, लेझर प्रिंटर, फर्निचर, वाहन, इ. खरेदीसाठी तसेच सातारा येथील इमारतीचे पुढील बांधकाम करण्यासाठी एकूण रु. ११६.०१ लक्ष इतकी तरतूद करण्यात आली आहे.

५. मुंबई औद्योगिक संबंध अधिनियम, १९४६ च्या ९ व महाराष्ट्र, कामगार संघटनांना मान्यता देण्याबाबत व अनुचित कामगार प्रथांना प्रतिबंध करण्याबाबत अधिनियम, १९७१ च्या कलम ६ अन्वये कामगार न्यायालयांची स्थापना झालेली आहे. सध्या महाराष्ट्र, राज्यात एकूण ४९ कामगार न्यायालये (३ कर्मचारी भरपाई आयुक्त धरून) अस्तित्त्वात असून मुंबई येथे ११ (३ कर्मचारी भरपाई आयुक्त धरून) नागपूर, ठाणे व पुणे येथे प्रत्येकी ४, अहमदनगर, कोल्हापूर, औरंगाबाद व नाशिक येथे प्रत्येकी २ आणि सोलापूर, आकोला, धुळे, जळगाव, लातूर, सांगली, चंद्रपूर, अमरावती, सातारा, जालना, यवतमाळ, रत्नागिरी, बुलढाणा, वर्धा, महाड, भंडारा, गोंदिया व नांदेड येथे प्रत्येकी १ अशी न्यायाधीशांची पदे अस्तित्वात आहेत.

६. उपरोक्त कामगार न्यायालये औद्योगिक संबंध कायदा, औद्योगिक विवाद कायदा, कामगार संघटनांना मान्यता देण्याबाबत व अनुचित कामगार प्रथांना प्रतिबंध करण्याबाबतच्या कायद्यांतर्गत कामगारांना कामावरून कमी केल्याबाबतच्या दाखल झालेल्या प्रकरणांवर निर्णय देतात. मालक व कामगार यांच्या संबंधाविषयी स्थायी आदेशांनुसार घेतलेल्या निर्णयासंबंधी आणि संप, टाळेबंदी, व्यवसाय, धंदा किंवा बदल हे कायदेशीर आहेत किंवा नाही हे ठरविण्याचे अधिकार कामगार न्यायालयांना आहेत. या व्यतिरिक्त ही कामगार न्यायालये कर्मचारी भरपाई कायदा, वेतन प्रदान कायदा, कामगार राज्य विमा कायदा, किमान वेतन कायदा, महाराष्ट्र माथाडी व श्रमजीवी अधिनियम आणि मुंबई कामगार कल्याण निधी कायद्यांतर्गत येणारी प्रकरण हाताळतात. कामगारांचे दावे लवकरात लवकर निकाली काढण्याच्या दृष्टीने मेडीएशन कमिटीची स्थापना केलेली आहे. तसेच वेळोवेळी महालोकअदालत व राष्ट्रीय लोकअदालत भरवून जास्तीत जास्त दावे निकाली काढण्यात येतात, तसेच जेष्ठ नागरिक पक्षकार असलेले दावे प्राधान्याने निकाली काढण्यात येतात.

७. ऑक्टोबर, २०२० अखेर राज्यातील औद्योगिक न्यायालयात २१,५७८ आणि कामगार न्यायालयात ३५,२३३ प्रकरणे प्रलंबित होती.

८. दिनांक ६ डिसेंबर २००७ च्या अधिसूचनेद्वारे कोल्हापूर येथे एक औद्योगिक न्यायालय व अकोला येथे एक कामगार न्यायालय स्थापन, करण्यात आले आहे. तथापि, अद्यापपर्यंत सदर न्यायालयांसाठी पदे मंजूर करण्यात आलेली नसल्याने न्यायालये कार्यान्वित झालेली नाहीत.

कामगार न्यायालयांचे बळकटीकरण या योजनांतर्गत योजनेकरिता सन २०२०-२१ या वित्तीय वर्षासाठी कामगार व औद्योगिक न्यायालयांसाठी वातानुकूलित यंत्रणा, लेझर प्रिंटर, फर्निचर, इ. खरेदीसाठी रुपये ८०,०१,००० इतकी तरतूद उपलब्ध करून देण्यात आलेली आहे.

वेतन मंडळे

सुती व रेशमी वस्त्रनिर्माण व साखर व सहकारी बँक उद्योगांकरिता वेतन मंडळे, महाराष्ट्र, मुंबई एकूण चार वेतन मंडळे आहेत :—

(१) सुती वस्त्रनिर्माण वेतन मंडळ,

(२) रेशमी वस्त्रनिर्माण वेतन मंडळ,

(३) साखर उद्योगाकरिता वेतन मंडळ,

(४) सहकारी बँक उद्योगाकरिता वेतन मंडळ,

मुंबई औद्योगिक संबंध अधिनियम, १९४६ अन्वये नेमलेली आहेत.

वेतन मंडळे त्रिपक्ष संस्था, मुंबई औद्योगिक संबंध अधिनियम, १९४६ अन्वये सुसूत्रीकरण, असूत्रीकरणविषयक विभागांची पुर्नरचना वेतनश्रेणी इत्यादी तांत्रिक स्वरूपाच्या बाबी किंवा विवाद निकालात काढण्यासाठी त्यांची स्थापना झाली आहे. वेतन मंडळाच्या बैठकी प्रतिदिन होत नसतात.

कर्मचारी भरपाई आयुक्त, मुंबई यांचे कार्यालय व न्यायालय

प्रस्ताविक :

कर्मचारी भरपाई कायदा, १९२४ पासून अंमलात आला आणि त्याबरोबर कर्मचारी भरपाई आयुक्त, मुंबई यांचे कार्यालय व न्यायालय अस्तित्वात आले. कर्मचारी भरपाई आयुक्त, मुंबई हे वेतन प्रदान अधिनियमान्वये व किमान वेतन अधिनियमान्वये प्राधिकारी म्हणून नियुक्त आहेत. कर्मचारी भरपाई कायद्यानुसार काम पाहण्यासाठी एक आयुक्त व दोन अपर आयुक्त अशी एकूण तीन आयुक्तांची न्यायालये आहेत. हे आयुक्त बृहन्मुंबई करिता वेतन प्रदान, किमान वेतन, कामगार कल्याण निधी व कामगार राज्य विमा अपिल अधिनियमान्वये प्राधिकारी आहेत. तसेच त्यांना कामगार न्यायालयाचे न्यायाधीश म्हणून प्राधिकार असून औद्योगिक कलह कायदा, औद्योगिक संबंध कायदा, महाराष्ट्र कामगार संघटनांना मान्यता देण्याबाबत व अनुचित कामगार प्रथांना प्रतिबंध करण्याबाबत कायदा, औद्योगिक सेवा योजन (स्थायी आदेश) कायदा, महाराष्ट्र माथाडी कामगार व इतर श्रमजिवी कामगार (नोकरीचे नियमन व कल्याण) कायदा, उपदान प्रदान कायद्यान्वये येणारे तंटे चालवितात.

भारत सरकार राजपत्र दिनांक २३ डिसेंबर २००९, भाग दोन अन्वये " श्रमिक भरपाई कायदा " या कायद्यामध्ये सुधारणा करण्यात येऊन सदर कायद्याचे नाव " कर्मचारी भरपाई कायदा " असे झाल्याने श्रमिक भरपाई आयुक्त, मुंबई या कार्यालयाचे नाव कर्मचारी भरपाई आयुक्त, मुंबई असे करण्यात आले.

तक्त/Table

वर्गीकरण	प्रत्यक्ष रकमा 2021-22 Actual 2021-22			अर्थसंकल्प 2022-23 Budget Estimate 2022-23			सुधारलेले अंदाज 2022-23 Revised Estimate 2022-23			अर्थसंकल्प 2023-24 Budget Estimate 2023-24			Classification
	योजनेत्तर Non-Plan	योजना अंतर्गत Plan	एकूण Total	योजनेत्तर Non-Plan	योजना अंतर्गत Plan	एकूण Total	योजनेत्तर Non-Plan	योजना अंतर्गत Plan	एकूण Total	योजनेत्तर Non-Plan	योजना अंतर्गत Plan	एकूण Total	
(१)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	
(अ) कार्यालयाचे वर्गीकरण													(A) Activity Classification
(१०१) (००) (०१) औद्योगिक लवाद न्यायालय	305467	0	305467	465582	0	465582	526856		526856	683034		683034	(101) (00) (01) Arbitration
(१०१) (००) (०२) कामगार न्यायालये	297971		297971	431335		431335	440822		440822	544358		544358	(101) (00) (02) Labour Court
(१०१) (००) (०३) वेतन मंडळे	6205		6205	16624		16624	8658		8658	16225		16225	(101) (00) (03) Wage Board
(१०१) (००) (०४) विशेष चौकीश समित्या		0	0		0	0		0	0		0	0	(101) (00) (04) Special Committee for Enquirty
(१०१) (००) (०७) औद्योगिक लवाद न्यायालय		2601	2601		28552	28552		33200	33200		46224	46224	(101) (00) (07) Court of Industrial Arbitration
(१०१) (००) (०८) कामगार न्यायालये		1592	1592	0	20551	20551		14906	14906		36598	36598	(101) (00) (08) Labour Court
(१०१) (००) (०९) इमारत व इतर बांधकामे करण्याची अंमलबजावणी		0	0		0	0		0	0		0	0	
एकूण (१०१)	**609643**	**4193**	**613836**	**913541**	**49103**	**962644**	**976336**	**48106**	**1024442**	**1243617**	**82822**	**1326439**	**Total :-**
(ब) उद्दिष्टनिहाय वर्गीकरण													(B) Objectwise Classification
(१०१) (००) (०१) औद्योगिक लवाद न्यायालय													(101) (00) (01) Court of Industrial Arbitration
पगार	282741	0	282741	424995	0	424995.4	440976		440976	568208		568208	... Salaries
इतर	22726		22726	40587		40586.6	85880		85880	114826		114826	... Others
एकूण (१)	**305467**	**0**	**305467**	**465582**	**0**	**465582**	**526856**	**0**	**526856**	**683034**	**0**	**683034**	**Total**

तक्त/Table

वर्गीकरण	प्रत्यक्ष रकमा 2021-22 Actual 2021-22			अर्थसंकल्प 2022-23 Budget Estimate 2022-23			सुधारलेले अंदाज 2022-23 Revised Estimate 2022-23			अर्थसंकल्प 2023-24 Budget Estimate 2023-24			Classification
	योजनेत्तर Non-Plan	योजना अंतर्गत Plan	एकूण Total	योजनेत्तर Non-Plan	योजना अंतर्गत Plan	एकूण Total	योजनेत्तर Non-Plan	योजना अंतर्गत Plan	एकूण Total	योजनेत्तर Non-Plan	योजना अंतर्गत Plan	एकूण Total	
(१)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	
(१०१) (००) (०२) कामगार न्यायालये													(101) (00) (02) Labour Court
पगार	283673		283673	405213		405212.85	374699		159497	506233		506233	... Salaries
इतर	14298	0	14298	26122	0	26122.15	66123	0	281325	38125	0	38125	... Others
एकूण (२)	**297971**	**0**	**297971**	**431335**	**0**	**431335**	**440822**	**0**	**440822**	**544358**	**0**	**544358**	**Total**
(१०१) (००) (०३) वेतन मंडळे													,(101)
पगार	1835		1835	4417		4417	8234		8234	3417		3417	... Salaries
इतर	4370		4370	12207		12207	424		424	12808		12808	... Others
एकूण (३)	6205	0	6205	16624	0	16624	8658	0	8658	16225	0	16225	Total
(१०१) (००) (०४) विशेष चौकीश समित्या													,(101)
पगार													... Salaries
इतर													... Others
एकूण (४)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	Total
(१०१) (००) (०७) औद्योगिक लवाद न्यायालय													,(101)
पगार		0	0		1	1		11800	11800		16953	16953	... Salaries
इतर		1987	1987		28551	28551		21400	21400		29271	29271	... Others
एकूण (७)	**0**	**1987**	**1987**	**0**	**28552**	**28552**	**0**	**33200**	**33200**	**0**	**46224**	**46224**	**Total**
(१०१) (००) (०८) कामगार न्यायालये													,(101)
पगार		0	0		1	1		1	1		15328	15328	... Salaries
इतर		2165	2165		20550	20550		14905	14905		21270	21270	... Others
एकूण (१०१) (८)	**0**	**2165**	**2165**	**0**	**20551**	**20551**	**0**	**14906**	**14906**	**0**	**36598**	**36598**	**Total**

वर्गीकरण	प्रत्यक्ष रकमा 2021-22 Actual 2021-22			अर्थसंकल्प 2022-23 Budget Estimate 2022-23			सुधारलेले अंदाज 2022-23 Revised Estimate 2022-23			अर्थसंकल्प 2023-24 Budget Estimate 2023-24			Classification
	योजनेत्तर Non-Plan	योजना अंतर्गत Plan	एकूण Total	योजनेत्तर Non-Plan	योजना अंतर्गत Plan	एकूण Total	योजनेत्तर Non-Plan	योजना अंतर्गत Plan	एकूण Total	योजनेत्तर Non-Plan	योजना अंतर्गत Plan	एकूण Total	
(१)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	
(१०१) (००) (०९) इमारत व इतर बांधकामे करण्याची अंमलबजावणी													
(क) वित्त व्यवस्थेची साधने													Total
(२) वित्तीय गरजा@ Financial Requirements													
(अ) कार्यालयाचे वर्गीकरण													A- Activity Classification-
(१११) (००) (०१) श्रमिक भरपाई कायदा	24329		24329	31686		31686	30485		30485	42385		42385	(111)(00)(01) Workmen's Compensation Act.
(१११) (००) (०२) कामगार भविष्यनिर्वाह निधी व इतर अधिनियम यासंबधी खर्च													(111) (00) (02) Charges to connection with Employees Provident Fund and other Act.
(१११) (००) (०३) ग्राहक किंमत निर्देशांक तयार करणे													(111)(00)(03) Preparation of consumers Price Index Number.
(१११) (००) (०४) विकास आयुक्त (असंघटित कामगार)													(111)(00)(04) Development commissioner (Unorganised Laour.)
(१११) (००) (०५) असंघटित कामगारांच्या प्राधिकरणाकरिता निधी													(111) (00) (05) fund for the Pradikaran for Un-organised Labour (2230 1368)

वर्गीकरण	प्रत्यक्ष रकमा 2021-22 Actual 2021-22			अर्थसंकल्प 2022-23 Budget Estimate 2022-23			सुधारलेले अंदाज 2022-23 Revised Estimate 2022-23			अर्थसंकल्प 2023-24 Budget Estimate 2023-24			Classification
	योजनेत्तर Non-Plan	योजना अंतर्गत Plan	एकूण Total	योजनेत्तर Non-Plan	योजना अंतर्गत Plan	एकूण Total	योजनेत्तर Non-Plan	योजना अंतर्गत Plan	एकूण Total	योजनेत्तर Non-Plan	योजना अंतर्गत Plan	एकूण Total	
(१)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	
(१११) (००) (०६) असंघटित कामगारांसाठी जनश्री विमा योजनेचे विम्याचे हप्ते													(111) (00) (06) Payment of Premium of Janshree Vima Yojana for Un-organised Labour (22301377)
केंद्र पुरस्कृत योजना													
(००) (०७) दारिद्रय रेषेखालील असंघटित क्षेत्रातिल कामकारांकरिता राष्ट्रीय स्वास्थ विमा योजनेचे हप्ते प्रमाण करणे													
(००) (०८) दारिद्रय रेषेखालील असंघटित क्षेत्रातिल कामकारांकरिता राष्ट्रीय स्वास्थ विमा योजनेचे हप्ते प्रमाण करणे (राज्य हिस्सा २५ टक्के) (२२३०५० पंचवार्षिक योजनाअंतर्गत योजना राज्ययोजनाअंतर्गत योजना)													
(००) (०९) असंधटित कामगारांना स्मार्ट कार्ड देणे (२२३० ५३२७) १४ संगणक खर्च													
(००) (१०) घरेलू कामगारांना स्मार्ट कार्ड देणे (२२३०५३३६)													
३१ सहाय्यक अनुदान (वेतनेत्तर) (००) (११) घरेलू कामगार कल्याण मंडळास सहाय्यक अनुदान (२२३० ५३४५)													

वर्गीकरण	प्रत्यक्ष रकमा 2021-22 Actual 2021-22			अर्थसंकल्प 2022-23 Budget Estimate 2022-23			सुधारलेले अंदाज 2022-23 Revised Estimate 2022-23			अर्थसंकल्प 2023-24 Budget Estimate 2023-24			Classification
	योजनेत्तर Non-Plan	योजना अंतर्गत Plan	एकूण Total	योजनेत्तर Non-Plan	योजना अंतर्गत Plan	एकूण Total	योजनेत्तर Non-Plan	योजना अंतर्गत Plan	एकूण Total	योजनेत्तर Non-Plan	योजना अंतर्गत Plan	एकूण Total	
(१)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	
३१ सहाय्यक अनुदान (वेतनेत्तर)													
३१ सहाय्यक अनुदान (वेतने)													
३१ सहाय्यक अनुदान (वेतनेत्तर)													
(००) (१४) बाल कामगार प्रतिबंध ॲक्ट १९८६ (२२३० ५८२८) २६ जाहिरात व प्रसिद्धी													
एकूण (१०९) भारित दत्तमत													Charged -Total-(109) voted
(१०९) (००) (०१) श्रमिक भरपाई पगार कायदा	23508		23508	30193		30193	28700		28700	40828		40828	(109)(00)(01) Commissioner for workmen's Compensation.
इतर	821		821	1493		1493	1785		1785	1557		1557	Other expenses
एकूण	**24329**		**24329**	**31686**	**0**	**31686**	**30485**	**0**	**30485**	**42385**	**0**	**42385**	**Total**
(१०९) (००) (०२) कामगार भविष्यनिर्वाह निधी व इतर अधिनियम यासंबधी खर्च													(109) (00) (02) Charges in connection with Employees Provident Fund and other Acts.
ब) उदिष्ठवार वर्गीकरण													
पगार													Salaries
इतर													Other expenses
एकूण													Total
(१०९) (००) (०२) ग्राहक किंमत निर्देशांक तयार करणे													(109)(3) Preparation of consumer Price Index Number

वर्गीकरण	प्रत्यक्ष रकमा 2021-22 Actual 2021-22			अर्थसंकल्प 2022-23 Budget Estimate 2022-23			सुधारलेले अंदाज 2022-23 Revised Estimate 2022-23			अर्थसंकल्प 2023-24 Budget Estimate 2023-24			Classification
	योजनेत्तर Non-Plan	योजना अंतर्गत Plan	एकूण Total	योजनेत्तर Non-Plan	योजना अंतर्गत Plan	एकूण Total	योजनेत्तर Non-Plan	योजना अंतर्गत Plan	एकूण Total	योजनेत्तर Non-Plan	योजना अंतर्गत Plan	एकूण Total	
(१)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	
पगार													Salaries
इतर													Other expenses
एकूण (ब) (३)													**Total (B) (iii)**
(१०९) (००) (०४) विकास आयुक्त (असंघटित कामगार)													(109) (00) (04) Development commissioner (Un-organiseed Labour)
पगार													Salaries
इतर													Other expenses
एकूण													**Total**
(१०९ (००) (०५) असंघटित कामगारांच्या प्राधिकरणाकरीता निधी													(109) (00) (05) Fund for Pradhikar for Un-Organised Labour (2230 1368)
पगार													Salaries
इतर													Other expenses
(१०९) (००) (०६) असंघटित कामगारांसाठी जनश्री विमा योजनेचे विम्याचे हप्ते													(109) (00) (06) Payment of Premium of Janshree Vima.

(४) कर्मचारीविषयक सारांश/(IV) Personnel Summary

जोडपत्र १/ ANNEXTURE I

पदनाम	वेतनमान Scale of Pay	Name of the Industrial Court with number of 2022-2023	2023-2024	Designation
(1)	(2)	(3)	(4)	(1)
	Rs.			
राजपत्रित, वर्ग एक -				Gazetted, Class I---
अध्यक्ष	57,700-1,230-58,930-1,380-67,210-1,540-72,290	1	1	President
सदस्य	51,550-1,230-58,930-1,380-63,070	35	35	Member
प्रबंधक	56100-177500	1	1	Registrar
अतिरिक्त प्रबंधक	44900-142400	1	1	Addl. Registrar
	एकूण (अ)...	38	38	Total (A)
राजत्रित, वर्ग दोन------				Gazetted, Class II---
उप प्रबंधक	44900-142400	3	3	Deputy Registrar
सहाय्यक प्रबंधक	44900-142400	30	30	Asstt.Registrar
कनिष्ठ अन्वेषक अधिकारी	44900-142400	22	22	Jr.Investigating Officer
स्वीय सहायक	47600-151100	9	9	Personal Asstt.
	एकूण (ब)...	64	64	Total (B)
अराजपत्रित, वर्ग तीन-				Non-Gazetted, Class III---
अधीक्षक	41800-132300	2	2	Suprintendent
संशोधक सहाय्यक	41800-132300	1	1	Research Asstt.
कनिष्ठ लेखापाल	41800-132300	1	1	Jr. Accountant
न्यायालय लिपिक	41800-132300	36	36	Clerk of the Court
लघुलेखक अधीक्षक	41800-132300	28	28	Stenographer(H.G.)
विरिष्ठ लिपिक	25500-81100	30	30	Sr. Clerk
उच्चस्तर लिपिक	25500-81100	2	2	Upper Divn.Clerk
अभिलेखापाल	25500-81100	1	1	Record-Keeper
रोखपाल	25500-81100	1	1	Cashier
ग्रंथपाल	21700-69100	1	1	Librarian
लघु टकलेखक	25500-81100	20	20	Steno-Typist
कनिष्ठ लिपिक	19900-63200	5	5	Jr. Clerk
निम्नस्तर लिपिक	19900-63200	2	2	Lower Divn. Clerk
लिपिक - टंकलेखक	19900-63200	67	67	Clerk-Typist
टंकलेखक	19900-63200	3	3	Typist
लिपिक दुरध्वनी चालक	19900-63200	1	1	Cl-cum-Tel.Operator
बेलीफ	19900-63200	31	31	Bailiff
वाहन चालक	19900-63200	22	22	Driver
	एकूण (क)...	254	254	Total (C)
अराजपत्रित, वर्ग चार-				Non-Gazetted, Class IV---
चोपदार	19900-63200	1	1	Chobdar
हवालदार	17100-54000	35	35	Havildar
दप्तरी	17100-54000	20	20	Daftary
चपराशी	15000-47600	72	72	Peon
पहारेकरी	15000-47600	23	23	Watchman
हमाल	15000-47600	2	2	Hamal
सफाईगार	15000-47600	2	2	Sweeper
	एकूण (ड)...	155	155	Total (D)
	एकूण (अ+ब+क+ड)	511	511	Total (A+B+C+D)

जोडपत्र २ ANNEXTURE II

पदनाम (1)	वेतनमान Scale of Pay (2)	कामगार न्यायालयातील पदांची संख्या आणि वर्ष Name of the Industrial Court with number of Post and years एकूण/Total 2022-2023 (3)	2023-2024 (4)	Designation (1)
	Rs.			
राजपत्रित, वर्ग एक -				Gazetted, Class I---
न्यायाधीश, कामगार न्यायालय	39,530-920-40,450-1080-49,090-1230-54,010	46	46	Judge, Labour Court,
	एकून (अ)	46	46	Total (A)
राजत्रित, वर्ग दोन-				Gazetted, Class II---
सचिव	44900-142400	6	6	Secretary
सहसचिव	44900-142400	1	1	Joint Secretary
	एकूण (ब)	7	7	Total (B)
अराजपत्रित, वर्ग तीन-				Non-Gazetted, Class III---
अधीक्षक	41800-132300	2	2	Suprintendent
कनिष्ठ लेखापाल	41800-132300	1	1	Jr. Accountant
न्यायालय अधिक्षक	41800-132300	45	45	Clerk of the Court
लघुलेखक (निम्नस्तर)	38600-122800	46	46	Stenographer(L.G.)
वरिष्ठ लिपिक	25500-81100	26	26	Sr. Clerk
उच्चस्तर लिपिक	25500-81100	2	2	Upper Divn.Clerk
रोखपाल	25500-81100	2	2	Cashier
कनिष्ठ लिपिक / लिपिक	19900-63200	8	8	Jr. Clerk/Clerk
लिपिक-टंकलेखक	19900-63200	64	64	Clerk-Typist
टंकलेखक	19900-63200	4	4	Typist
बेलीफ	19900-63200	30	30	Bailiff
	एकूण (क)	230	230	Total (C)
अराजपत्रित, वर्ग चार-				Non-Gazetted, Class IV---
नाईक	17100-54000	46	46	Havildar
दप्तरी	17100-54000	1	1	Daftary
चपराशी	15000-47600	72	72	Peon
पहारेकरी	15000-47600	25	25	Watchman
सफाईगार	15000-47600	1	1	Sweeper
	एकूण (ड)	145	145	Total (D)
	एकूण (अ+ब+क+ड)	428	428	Total (A+B+C+D)

जोडपत्र 3 / ANNEXTURE III

पदनाम	वेतनमान Scale of Pay	वेतन मंडळे, मुंबई पदांची संख्या आणि वर्ष Name of the Industrial Court with number of Post and years एकूण/Total 2022-2023	2023-2024	Designation
(1)	(2)	(3)	(4)	(1)
	Rs.			
राजपत्रित, गट ब				Gazetted, Class II---
सचिव	44900-142400	1	1	Secretary
	एकूण (अ)...	1	1	Total (A)
अराजपत्रित, गट क				Gazetted, Class III---"C"
लघुलेखक (निम्नस्तर)	38600-122800	1	1	Stenographer(L.G.)
				Non-Gazetted, Class III---
मंडळ लिपिक	25500-81100	1	1	Board Clerk
वरिष्ठ लिपिक/रोखपाल	25500-81100	1	1	Sr. Clerk/Cashier
लिपिक	19900-63200	1	1	Clerk
टंकलेखक	19900-63200	1	1	Typist
	एकूण (ब)...	5	5	Total (B)
अराजपत्रित, वर्ग चार गट ड				Non-Gazetted, Class IV---
चपराशी	15000-47600	3	3	Peon
	एकूण (क)	3	3	Total (C)
	एकूण (अ+ब+क)	9	9	Total (A+B+C)

INDUSTRIAL COURT OF MAHARASHTRA AT MUMBAI STATEMENT SHOWING THE NO. OF CASES FILED DISPOSED OF AND PENDING IN INDUSTRIAL COURTS FOR THE YEAR JANUARY 2020 to 31st OCTOBER 2022

Sr. No.	Name of the Court	Year	No. of Cases Pending On 01.01.2019	No. of Cases Filed During the Year	No. of Cases Disposed of during the year	No. of cases Pending at the end of October 2021
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
1	Industrial Court, Mumbai	2020	2282	555	465	2372
		2021	2372	771	854	2335
		2022	2335	1510	1273	2572
2	Industrial Court, Nagpur	2020	1881	252	245	1888
		2021	1888	354	374	1868
		2022	1868	607	475	2000
3	Industrial Court, Pune	2020	1955	520	289	2186
		2021	2186	504	375	2315
		2022	2315	497	365	2447
4	Industrial Court, Thane	2020	1692	287	255	1724
		2021	1724	412	322	1814
		2022	1814	358	240	1932
5	Industrial Court, Kolhapur	2020	1024	253	110	1167
		2021	1167	432	258	1341
		2022	1341	253	399	1195
6	Industrial Court, Nashik	2020	890	112	101	901
		2021	901	263	99	1065
		2022	1065	155	212	1008
7	Industrial Court, Aurangabad	2020	1910	296	254	1952
		2021	1952	272	228	1996
		2022	1996	192	142	2046
8	Industrial Court, Amravati	2020	944	161	38	1067
		2021	1067	179	148	1098
		2022	1098	165	169	1094
9	Industrial Court, Ahmednagar	2020	557	191	53	695
		2021	695	57	64	688
		2022	688	80	114	654
10	Industrial Court, Solapur	2020	1154	214	85	1283
		2021	1283	149	121	1311
		2022	1311	201	171	1341
11	Industrial Court, Jalna	2020	1293	257	131	1419
		2021	1419	115	159	1375
		2022	1375	200	256	1319
12	Industrial Court, Akola	2020	1233	196	104	1325
		2021	1325	363	148	1540
		2022	1540	359	299	1600

Sr. No.	Name of the Court	Year	No. of Cases Pending On 01.01.2019	No. of Cases Filed During the Year	No. of Cases Disposed of during the year	No. of cases Pending at the end of October 2021
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
13	Industrial Court, Yeotmal	2020	607	131	95	643
		2021	643	94	72	665
		2022	665	159	179	645
14	Industrial Court, Satara	2020	595	106	76	625
		2021	625	76	102	599
		2022	599	135	83	651
15	Industrial Court, Jalgaon	2020	143	42	38	147
		2021	147	50	50	147
		2022	147	60	67	140
16	Industrial Court, Chandrapur	2020	185	80	9	256
		2021	256	71	11	316
		2022	316	89	20	385
17	Industrial Court, Bhandara	2020	475	79	39	515
		2021	515	63	96	482
		2022	482	107	91	498
18	Industrial Court, Sangli	2020	889	67	113	843
		2021	843	88	113	818
		2022	818	197	99	916
19	Industrial Court, Latur	2020	763	96	89	770
		2021	770	322	180	912
		2022	912	207	208	911
20	Industrial Court, Dhule	2020	140	272	172	240
		2021	240	46	106	180
		2022	180	92	51	221
GRAND TOTAL		**2020**	**20612**	**4167**	**2761**	**22018**
		2021	**22018**	**4681**	**3880**	**22819**
		2022	**22819**	**5623**	**4913**	**23529**

INDUSTRIAL COURT OF MAHARASHTRA AT MUMBAI STATEMENT SHOWING THE NO. OF CASES FILED DISPOSED OF AND PENDING IN LABOUR COURTS FOR THE YEAR JANUARY 2020 to 31st OCTOBER 2022

Sr. No	Name of the Courts	Year	No. of Cases Pending On 01.01.2019	No. of Cases Filed During the Year	No. of Cases Disposed of during the year	No. of cases Pending at the end of October 2021
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
1	Labour Court, Mumbai & Commissioner for Employees Compensation, Mumbai	2020	5063	1650	917	5796
		2021	5796	2564	1948	6412
		2022	6412	2151	2569	5994
2	Labour Court, Nagpur	2020	2847	560	352	3055
		2021	3055	621	623	3053
		2022	3053	719	858	2914
3	Labour Court, Pune	2020	3987	875	350	4512
		2021	4512	1074	629	4957
		2022	4957	872	1144	4685
4	Labour Court, Thane	2020	3750	746	465	4031
		2021	4031	1098	921	4208
		2022	4208	1225	888	4545
5	Labour Court, Ahmednagar	2020	1047	286	181	1152
		2021	1152	242	245	1149
		2022	1149	275	272	1152
6	Labour Court, Solapur	2020	715	91	87	719
		2021	719	171	130	760
		2022	760	227	238	749
7	Labour Court, Bhandara	2020	279	120	60	339
		2021	339	204	60	483
		2022	483	337	96	724
8	Labour Court, Kolhapur	2020	1737	411	201	1947
		2021	1947	613	417	2143
		2022	2143	473	519	2097
9	Labour Court, Nashik	2020	1801	356	200	1957
		2021	1957	383	317	2023
		2022	2023	352	609	1766
10	Labour Court, Akola	2020	710	219	67	862
		2021	862	274	181	955
		2022	955	265	384	836
11	Labour Court, Dhule	2020	549	186	155	580
		2021	580	229	297	512
		2022	512	292	262	542
12	Labour Court, Jalgaon	2020	635	112	128	619
		2021	619	91	128	582
		2022	582	156	233	505
13	Labour Court, Latur	2020	1843	240	160	1923
		2021	1923	308	209	2022
		2022	2022	214	312	1924

Sr. No	Name of the Courts	Year	No. of Cases Pending On 01.01.2019	No. of Cases Filed During the Year	No. of Cases Disposed of during the year	No. of cases Pending at the end of October 2021
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
14	Labour Court, Aurangabad	2020	2203	474	392	2285
		2021	2285	491	602	2174
		2022	2174	466	565	2075
15	Labour Court, Sangli	2020	644	163	104	703
		2021	703	947	287	1363
		2022	1363	121	228	1256
16	Labour Court, Chandrapur	2020	479	162	51	590
		2021	590	173	131	632
		2022	632	156	190	598
17	Labour Court, Amravati	2020	847	169	80	936
		2021	936	241	186	991
		2022	991	552	251	1292
18	Labour Court, Satara	2020	913	151	80	984
		2021	984	152	202	934
		2022	934	186	138	982
19	Labour Court, Jalna	2020	127	67	27	167
		2021	167	109	76	200
		2022	200	112	141	171
20	Labour Court, Yeotmal	2020	838	268	141	965
		2021	965	212	196	981
		2022	981	382	311	1052
21	Labour Court, Wardha	2020	320	149	79	390
		2021	390	174	140	424
		2022	424	243	274	393
22	Labour Court, Ratnagiri	2020	250	60	36	274
		2021	274	64	29	309
		2022	309	83	112	280
23	Labour Court, Mahad	2020	203	79	60	222
		2021	222	92	77	237
		2022	237	97	100	234
24	Labour Court, Buldhana	2020	330	113	73	370
		2021	370	164	184	350
		2022	350	204	230	324
25	Labour Court, Gondia	2020	277	137	107	307
		2021	307	179	117	369
		2022	369	79	138	310
26	Labour Court, Nanded	2020	885	154	124	915
		2021	915	212	137	990
		2022	990	316	204	1102
GRAND TOTAL		2020	33279	7998	4677	36600
		2021	36600	11082	8469	39213
		2022	39213	10555	11266	38502

Wage Boards Case Status

सुती व रेशमी वसनिर्माण व साखर आणि सहकारी बॅक उद्योगाकरिता वेतन मंडळे, महाराष्ट्र, मुंबई

वेतन मंडळे, मुंबई या कार्यालयात प्रलंबित असलेल्या व निकाली निघालेल्या दि. ०१ जानेवारी २०२१ ते ३१ ऑक्टोंबर २०२२ या कालावधीत प्रकरणांचा तपशील

अ.कं.	वेतन मंडळाचे नावे	०१ जानेवारी २०२२ रोजी प्रलंबित असलेली प्रकरणे	दि. १ जानेवारी २०२२ ते ३१ ऑक्टोबर २०२२ पर्यंत दाखल झालेली प्रकरणे	दि. १ जानेवारी २०२२ ते ३१ ऑक्टोबर २०२२ पर्यत निकाली झालेली प्रकरणे	दि. ३१ ऑक्टोबर २०२२ पर्यंत प्रलंबित प्रकरणे
१	सुती व सनिर्माण वेतन मंडळ	17	0	0	17
२	रेशमी वस्त्रनिर्माण वेतन मंडळ	0	0	0	0
३	साखर उद्योगाकरिता वेतन मंडळ	0	0	0	0
४	सहकारी बॅक उद्योगाकरिता वेतन मंडळ	46	0	10	36
5	एकूण प्रकरणे	63	0	10	53

-

तक्ता १ चालू

कर्मचारी भरपाई कायदा / Office of the Commissioner for Employees Compensation, Mumbai.

		वर्षाच्या सुरुवातीला प्रलंबित असलेली प्रकरणे	दाखल झालेली प्रकरणे	निकालात निघालेली प्रकरणे	प्रलंबित प्रकरणे	कायदा
		Cases pending at the begining of the year	Receipt during the year 2020	Disposal during the year 2020	Pending on 2020	Act
१	वेतन प्रदान कायदा	3			3	P.W.Act
२	किमान वेतन कायदा	-			0	M.W.
३	मुंबई कामगार कल्याण निधी कायदा	1			1	B.L.W.F. Act
४	श्रमिक भरपाई कायदा	263	61	55	269	W.C.Act
५	कामगार राज्य विमा अपील	1	2	-	3	E.S.I.Appeal
६	मुंबई औद्योगिक संबंध कायदा	38	-	10	28	B.I.R.Act
७	औद्योगिक कलह कायदा	655	58	104	609	I.D.Act
८	महाराष्ट्र कामगार संघांना मान्यता देण्याबाबत व अनुचित कामगार प्रथांना प्रतिबंध करण्याबाबत कायदा	236	44	29	251	MRTU & PULP Act
९	उपदान प्रदान कायदा	269	285	59	495	P.G.Act
१०	महाराष्ट्र माथाडी, हमाल आणि इतर श्रमजीवी कामगार नोकरीचे नियमन व कल्याण अधिनियम	0	0	0	0	Maharashtra Mathadi, Hamal, other Manual Workers Regulation of Employment Welfare Act, 1969
११	औद्योगिक सेवायोजन (स्थायी आदेश) कायदा	0	0	0	0	Industrial Employment (Standing Orders) Act.
१२	विलंब माफीचा अर्ज	35	14	9	40	Condonation of Delay
	एकूण	1501	464	266	1699	

तक्ता १ चालू

कर्मचारी भरपाई कायदा / Office of the Commissioner for Employees Compensation, Mumbai.

		वर्षाच्या सुरुवातीला प्रलंबित असलेली प्रकरणे	दाखल झालेली प्रकरणे	निकालात निघालेली प्रकरणे	प्रलंबित प्रकरणे	कायदा
		Cases pending at the begining of the year	Receipt during the year 2021	Disposal during the year 2021	Pending December on 2021	Act
१	वेतन प्रदान कायदा	3	0	1	2	P.W.Act
२	किमान वेतन कायदा	-			-	M.W.
३	मुंबई कामगार कल्याण निधी कायदा	1	0	0	1	B.L.W.F. Act
४	श्रमिक भरपाई कायदा	269	111	80	300	W.C.Act
५	कामगार राज्य विमा अपील	3	5	4	4	E.S.L.Appeal
६	मुंबई औद्योगिक संबंध कायदा	28	6	4	30	B.I.R.Act
७	औद्योगिक कलह कायदा	609	115	83	641	1.D.Act
८	महाराष्ट्र कामगार संघांना मान्यता देण्याबाबत व अनुचित कामगार प्रथांना प्रतिबंध करण्याबाबत कायदा	251	67	47	271	MRTU & PULP Act
९	उपदान प्रदान कायदा	495	374	430	439	P.G.Act
१०	महाराष्ट्र माथाडी, हमाल आणि इतर श्रमजीवी कामगार नोकरीचे नियमन व कल्याण अधिनियम	0	0	0	0	Maharashtra Mathadi, Hamal, other Manual Workers Regulation of Employment Welfare Act, 1969
११	औद्योगिक सेवायोजन (स्थायी आदेश) कायदा	0	0	0	0	Industrial Employment (Standing Orders) Act.
१२	विलंब माफीचा अर्ज	40	22	36	26	Condonation of Delay
	एकूण	1699	700	685	1714	

तक्ता १ चालू

कर्मचारी भरपाई कायदा / Office of the Commissioner for Employees Compensation, Mumbai.

		वर्षाच्या सुरुवातीला प्रलंबित असलेली प्रकरणे	दाखल झालेली प्रकरणे	निकालात निघालेली प्रकरणे	प्रलंबित प्रकरणे	कायदा
		Cases pending at the begining of the year	Receipt during the year up to 2022	Disposal during the year up to 2022	Pending on September 2022	Act
१	वेतन प्रदान कायदा	2	-	-	2	P.W.Act
	किमान वेतन कायदा	-	-	-	0	M.W.
३	मुंबई कामगार कल्याण निधी कायदा	1	1	1	1	B.L.W.F. Act
४	श्रमिक भरपाई कायदा	300	79	110	269	W.C.Act
५	कामगार राज्य विमा अपील	4	2	2	4	E.S.I.Appeal
६	मुंबई औद्योगिक संबंध कायदा	30	3	10	23	B.I.R.Act
७	औद्योगिक कलह कायदा	641	175	179	637	I.D.Act
८	महाराष्ट्र कामगार संघांना मान्यतादेण्याबाबत व अनुचित कामगारप्रथांना प्रतिबंध करण्याबाबत कायदा	271	71	52	290	MRTU & PULP Act
९	उपदान प्रदान कायदा	439	204	324	319	P.G.Act
१०	महाराष्ट्र माथाडी, हमाल आणि इतर श्रमजीवी कामगार नोकरीचे नियमनव कल्याण अधिनियम	0			0	Maharashtra Mathadi, Hamal, other Manual Workers Regulation of Employment Welfare Act, 1969
११	औद्योगिक सेवायोजन (स्थायी आदेश) कायदा	0			0	Industrial Employment (Standing Orders) Act.
१२	विलंब माफीचा अर्ज	26	19	30	15	Condonation of Delay
	एकूण	1714	554	708	1560	

तक्ता २

	२०२०	२०२१	२०२२ sept	
कार्यवाहीची प्रकरणे				Cases of Proceedings -
अ - कलम ८ खालील ठेवी				A-Deposits (Section 8)
(१) स्वखुशीने ठेवलेल्या ठेवीतील अर्ज				i) No. of cases under voluntary deposits
(अ) मृत्यु	39	72	69	(a) Fatal
(ब) मार	5	7	14	(b) Disablement
(क) इतर	-	68	77	(c) Others
(२) वारसांच्या नातेवाईकांस वाटलेली	67013303.5	105346069.5	149646957	ii) Amount disbursed to workers dependents
एकूण रक्कम रुपये				(Total amount Rs.)
(३) हक्कदार न आलेले एकूण अर्ज				iii) No. of cases where no claimants came forward
(४) मालकांस परत केलेली रक्कम (रुपये)				iv) Amount refunded to employers
(५) गुंतविलेली रक्कम (रुपये)	111636878.27	215231305.07	180402544	v) Amount invested (Rs.)
ब- कलम १० च्या निवाड्यानुसार	23			B-Awards (Section-10)
(१) एकूण निवाडे	250			i) Total No. of awards
(२) (अ) अपघाती मृत्युचे निवाडे	102	121	71	ii) (a) No. of awards under fatal accidents
(ब) मंजूर रुपये	91689017.5			(b) Amount awarded
(३) (अ) कायम दुखापतीचे निवाडे	143	122	147	iii) (a) No. of awards under permanent disablement
(ब) प्रदान केलेली रक्कम	44998766.5	42437034.9	35288302	(b) Amount awarded
(४) (अ) तात्पुरत्या दुखापतीचे निवाडे				
(ब) चुकती केलेली रक्कम	1071264.8	4336406.00	6921136	
(क) कलम ७ खालील दुखापतीची प्रकरणे	-	3	4	
(ड) कलम ६ खालील पुनर्विलोकन झालेली प्रकरणे	-	0		
(ई) कलम ३१ खालील भरपाईच्या वसुलीची प्रकरणे	17	11	17	
(फ) इतर बाबी	-	24	23	
(ग) कोर्ट फी	261538	651288	422559	

कर्मचारी विषयक सारांश

जोडपत्र / Annexure

पदनाम	वेतनमान Scale of Pay	पदांची संख्या No. of Posts and Year		Designation
		2022-23	2022-23	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)
कर्मचारी भरपाई आयुक्त, मुंबई यांचे कार्यालय, मुंबई / OFFICE OF THE COMMISIONER FOR EMPLOYEES COMPENSATION, MUMBAI				
(अ) राजपत्रित वर्ग एक				(A) Gazetted Class - 1
आयुक्त	39530 - 920-40450-1080-49090-1230-54010	3	3	Commissioner
(ब) वर्ग दोन				(B) Class - II
प्रबंधक	44900-142400	1	1	Registrar
अतिरिक्त प्रबंधक	44900-142400	1	1	Additional Registrar
	एकूण (अ + ब)	5	5	
(क) अराजपत्रित वर्ग तीन				(C) Non-gazetted Class III
सहायक प्रबंधक (अराजपत्रित)	44900-142400	2	2	Assistant Registrar
सहायक लेखापाल	41800-132300	1	1	Assistant Accounts Officer
न्यायालय लिपीक	41800-132300	3	3	Clerk of the Court
लघुलेखक (निम्न श्रेणी)	38600-122800	3	3	Stenographer (L.G.)
वरिष्ठ लिपीक	25500-81100	5	5	Senior Clerk
रोखपाल	19900-63200	2	2	Cashier
लिपीक-टंकलेखक	19900-63200	11	11	Clerk-typist
बेलिफ	19900-63200	2	2	Bailiff
	एकूण (क)	29	29	
(छ) वर्ग चार				(D) Class - IV
दप्तरी	17100-54000	1	1	Daptary
नाईक	17100-54000	1	1	Naik
शिपाई	15000-47600	7	7	Peon
	एकूण (ड)	9	9	

वित्तीय आवशक्ता/Financial Requirement

परिशिष्ट २

तक्ता/TABLE

वर्गीकरण	प्रत्यक्ष रकमा 2019-20 Actual 2019-20			अर्थसंकल्प 2020-21 Budget Estimate 2020-21			सुधारलेले अंदाज 2021-22 Revised Estimate 2021-22			अर्थसंकल्प 2022-23 Budget Estimate 2022-23			Classification
	योजनेत्तर Non-Plan	योजना अंतर्गत Plan	एकूण Total	योजनेत्तर Non-Plan	योजना अंतर्गत Plan	एकूण Total	योजनेत्तर Non-Plan	योजना अंतर्गत Plan	एकूण Total	योजनेत्तर Non-Plan	योजना अंतर्गत Plan	एकूण Total	
(१)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	
(अ) कायाच वर्गीकरण— दत्तमत	36,089		36,089	36,089		36,089	36,089		36,089	3,993		30,193	A-A
(१०९) (००) (०१) श्रमिक भरपाई कायदा	--		--	--		--	--		--	--		--	
(१०९) (००) (०२) कामगार भविष्परिवह निधों व इतर अधिनियम यासबंधी खर्च	19.09		19.09	29.87		29.87	23.61		23.61	30.29		30.29	(109) (00) (02) Charges in connection with Employees Provident Fund and other Acts.
(१०९) (००) (०३) ग्राहक किमत निर्देशाक तगर करणे	40.72		40.72	54.13		54.13	54.13		54.13	59.81		59.81	(109) (00) (03) Preparation of Consumer Privacy Number
(१०९) (००) (०४) विकास आयुक्त (अलपटत कामगार)	9.17		9.17	22.78		22.78	14.37		14.37	24.86		24.86	(109) (00) (06) Development Consumer Unorganised Labour
(१०५)(००) (०४) अलघटित कामगाराच्या प्राधिकरणाकरिता निधी		99	99		10.00	10.00		9.00	9.00		1,00.00	1,00.00	(109) (00) (05) for the Pradhikam for Unorganised Labour (2230 136)
(१०९) (००) (०६) अघटित कामगारासाठी जनश्री विमा योजनेच विम्याच हाते		1,99,99	1,99,99		1,51.80	1,51.80		1,51.80	1,51.80		2,50.00	2,50.00	(109) (00)(06) Payments of Premium of Yojna for Un-organised Labour (2200 1377)
केंद्र पुरस्कृत योजना—													
(00) (०७) दारिद्र्य रेषेखालील असघटीत क्षेत्रातील कामगाराकरिता राष्ट्रीय स्वास्थ विमा योजनेच हप्तं प्रमाण करणे		2,88,36	2,88,36										

वर्गीकरण	प्रत्यक्ष रकमा 2019-20 Actual 2019-20			अर्थसंकल्प 2020-21 Budget Estimate 2020-21			सुधारलेले अंदाज 2021-22 Revised Estimate 2021-22			अर्थसंकल्प 2022-23 Budget Estimate 2022-23			Classification
	योजनेत्तर Non-Plan	योजना अंतर्गत Plan	एकूण Total	योजनेत्तर Non-Plan	योजना अंतर्गत Plan	एकूण Total	योजनेत्तर Non-Plan	योजना अंतर्गत Plan	एकूण Total	योजनेत्तर Non-Plan	योजना अंतर्गत Plan	एकूण Total	
(१)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	
(00) (०८) दारिद्र्य रेषेखालील अलघटीत रातील कामगाराकरिता राष्ट्रीय स्वास्थ किया याजनेचे हप्तं प्रमाण करणे (राज्य हिस्सा २० टक्के) (२२३०५०२२/ पचनक्रियाजनागत योजना राज्य योजनानगत प्रांजना		9,68.64	9,68.64		11,15.20	11,15.20		10,03.68	10,03.68		11,00.00	11,00.00	
(00)(०९) असण्टीत कामगाराना स्मार्ट काड टण (२२३०५३२७) १७ संगणक खच													
(00)(१०) घालू कामगाराना स्मार्ट कार्ड (२२३०-३३६)													
आयक अअनुदान ११११ एस् कीमगार कल्याण डळास सहायक अनुदान (२३० ५३४५)													
३१ सहायक अनुदान (वेतनंतर)													
३५ सहायक अनुदान (वतन)													
(01)(१२) बालकामगाराच्या पालकांच पुनवसन (२२३०५३७२) ३१ सहायक अनुदान (वेतनंतर)													
(01) (१३) बाल कामगार प्रथा समूळ नष्ट करण्यासाठी जनजागृती कार्यक्रम (२२३०५३८१) २६ जाहिरात व प्रांसद्धी													
(७०) (१४) बाल कामगार प्रतिबंध अंबर १९८६ २६. जाहिरात व प्रसिद्धी		२४.८५	२४.८५					३६.००	३६.००		६.००,००	६,००,००	
प्रकाण - १०९/ भारित													Charged-Totol-(09)
दत्तमत	1.63.68	80,83	16,44,5	5,91	14,27,00	2,91	2,08,62	13,35,48	15,440	2,22,20	27,00,00	29,00,00	Voted

वर्गीकरण	प्रत्यक्ष रकमा 2019-20 Actual 2019-20			अर्थसंकल्प 2020-21 Budget Estimate 2020-21			सुधारलेले अंदाज 2021-22 Revised Estimate 2021-22			अर्थसंकल्प 2022-23 Budget Estimate 2022-23			Classification
	योजनेत्तर Non-Plan	योजना अंतर्गत Plan	एकूण Total	योजनेत्तर Non-Plan	योजना अंतर्गत Plan	एकूण Total	योजनेत्तर Non-Plan	योजना अंतर्गत Plan	एकूण Total	योजनेत्तर Non-Plan	योजना अंतर्गत Plan	एकूण Total	
(१)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	
(१०९) (००) (०१) श्रमिक भरपाई पगार कायदा	36089	36089		36089	36089	36089		36089		30193			(109)(00)(01) Commissioner for workmen's compensation.
इतर	1245	1245		1245	1245	1245		1245		1421			Other expenses
एकूण	37280	37280		37334	37334	37334		37334		31614			Total
(१०१) (००) (०२) कामगार भविष्यनियांह निधी व इतर अधिनियम यासबधीचं खचं													(109) (00) 02 Charges in connection with Employees Provident Full and other Acts
(८) उहिष्टवार वर्गीकरण -	19.09		19,09	29.70		29,70	23,29		23,39	30,10		30.10	Salaries
पगार				17		17	22		22	19		19	
इतर	19.09		19.09	29.87		29.87	23.61		23.61	30.29		30.29	Other Expenses
एकूण													Total
(१०१) (००) (०३) ग्राहक किंमत निर्देशाक तयार करणं-													(109) (3) Preparation of consumer Price Index Number-
पगार	40,35		40,38	53,68		53,68	53,68		53,68	53,35		53,35	Salaries
इतर	0,34		0,34	45		45	45		45	26		26	Other Expenses
एकूण - (ब) (३)	40,72		40,72	54,13		54,13	54,13		54,13	59,81		59,81	Total (B) (iii)
((०९) (००) (०४) विकास आयुक्त (असंघटित कामगारा)													(109) (00) (04) Development Commissioner (Un-organised Labour)
पगार	6,91		6,91	16,19		16,19	12,00			12,00	17,97	17,97	Salaries
इतर	2,26		2,26	6,59		6,59	2,37			2,37	6,89	6,89	Other Expenses
एकूण.	9,17		9,17	22,78		22,78	14,37			14,37	24,86	24,86	
(१०९/१००) (०५) असंघटित कामगारांच्या प्राधिकरणाकरिता निधी													(1091100) (05) Fund for Pradhikaran for Un: organized Labour (2230 1 81)
पगार		99	99		10,00	10,00		9,00	9,00		1,00,00	1,00,00	Salaries
इतर													Other Expenses

वर्गीकरण	प्रत्यक्ष रकमा 2019-20 Actual 2019-20			अर्थसंकल्प 2020-21 Budget Estimate 2020-21			सुधारलेले अंदाज 2021-22 Revised Estimate 2021-22			अर्थसंकल्प 2022-23 Budget Estimate 2022-23			Classification
	योजनेत्तर Non-Plan	योजना अंतर्गत Plan	एकूण Total	योजनेत्तर Non-Plan	योजना अंतर्गत Plan	एकूण Total	योजनेत्तर Non-Plan	योजना अंतर्गत Plan	एकूण Total	योजनेत्तर Non-Plan	योजना अंतर्गत Plan	एकूण Total	
(१)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	
(१०९) (००) (०६.) असघटत कामगारा- साटो जनश्री विमा योजनेचविष्याचे हप्त.													(109) (00) (06) Payment of Premium of Jan-hrec Vina Yojana (or Un-organised Labour (2230 1768)
पगार													Salaries
इतर		1,99,99	1,99,99		1,15,80	1,51,80		1,51,80	1,51,80		2,50,00	2,50,00	Other Expenses

ना. मे. लोखंडे महाराष्ट्र श्रम विज्ञान संस्था

संस्थेची पार्श्वभूमी :-

ना. मे. लोखंडे महाराष्ट्र श्रम विज्ञान संस्थेची स्थापना दि. ०७ जुलै, १९४७ रोजी भारतरत्न कै. गुलजारीलाल नंदा, माजी पंतप्रधान यांनी ते तत्कालीन मुंबई प्रांताचे कामगार मंत्री असताना केली होती. संस्था स्थापन झाली त्यावेळेस संस्थेचे नाव "बॉम्बे लेबर इन्स्टिट्यूट" असे होते. शासनाने उद्योगांच्या नियमनांकरिता आणि कामगारांच्या हितासाठी कारखाने अधिनियम, १९४८ पारीत केला होता. त्याअंतर्गत कारखान्यांनी नेमावयाचे प्रशिक्षित असे "कामगार कल्याण अधिकारी" यांची नितांत उणीव होती. यासाठी शासनाने श्रीमती हंसा मेहता यांच्या अध्यक्षतेखाली सन १९५३ मध्ये समिती स्थापन केली होती. या समितीच्या शिफारशीनुसार शासनाने या संस्थेस दोन वर्षाचा पूर्ण वेळ पदविका अभ्यासक्रम राबविण्यास मान्यता दिली. या अभ्यासक्रमास सन १९५९ मध्ये मुंबई विद्यापीठ अधिनियमांतर्गत कामगार विषयाचे अभ्यासक्रम म्हणून राबविण्यास मान्यता दिली. सन १९७० मध्ये पदविका अभ्यासक्रमाचे नाव "कामगार कल्याण व औद्योगिक संबंध" असे करून या अभ्यासक्रमास पदव्युत्तर पदवी म्हणून मुंबई विद्यापीठाने मान्यता दिली होती. तद्नंतर सदर अभ्यासक्रमास मुंबई विद्यापीठाने "श्रमविज्ञान" या विषयाची पदव्युत्तर पदवी म्हणून मान्यता दिली. या संस्थेचे नामकरण "महाराष्ट्र श्रम विज्ञान संस्था" असे ३१ मार्च, १९७६ रोजी करण्यात आले. तद्नंतर १९ जुलै, २००८ रोजीच्या शासन निर्णयान्वये संस्थेचे नांव "कै.नारायण मेघाजी लोखंडे महाराष्ट्र श्रम विज्ञान संस्था" असे करण्यात आले आहे. या संस्थेची प्रादेशिक शाखा नागपूर सन १९७१ मध्ये सुरु करण्यात आलेली आहे. त्या संस्थेचे नांव "प्रादेशिक कामगार संस्था" असे आहे. तेथील श्रमविज्ञान विषयाची पदव्युत्तर पदवीला राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज नागपूर विद्यापीठाची मान्यता घेण्यात आलेली आहे.

उदयोग, ऊर्जा व कामगार विभाग, शासन निर्णय क्र. एमएलआय-२०२२/ प्र.क्र.१५८/ काम-६, दि.०१/०२/२०२३ अन्वये संस्थेच्या नावात बदल करून मुंबई व नागपूर येथील दोन्ही संस्थांची नांवे ना. मे. लोखंडे महाराष्ट्र श्रमविज्ञान संस्था (N. M. Lokhande Maharashtra Institute of Labour Studies) असे करण्यात आले आहे.

संस्थेचे ध्येय धोरण (Vision) :-

ही संस्था महाराष्ट्र शासनाची कामगार विषयातील पदव्युत्तर शिक्षण, प्रशिक्षण व संशोधन या विषयांमध्ये कार्य करणारी संस्था असून महाराष्ट्र राज्यामध्ये औद्योगिक क्षेत्रात शांतता नांदण्याकरीता, मालक व कामगार यांच्यामध्ये संबंध सौहार्दपूर्ण राहण्यासाठी, कामगार कल्याण व उत्पादनकता वाढविण्याकरिता आवश्यक असणारी मानवी संसाधने व्यावसायिक तत्वावर विकसित करण्यासाठी शिक्षण, प्रशिक्षण व संशोधन करणे आणि कामगार विषयक अध्ययनातील उत्कृष्टतेचे केंद्र (Centre of Excellence) बनवणे याकरिता ना. मे. लोखंडे महाराष्ट्र श्रम विज्ञान संस्थेची स्थापना करण्यात आली आहे.

संस्थेचे ध्येय धोरण पूर्ततेसाठी उद्दिष्टे (Mission) :-

१. श्रम विज्ञान विषयातील पदव्युत्तर पदवी (Master of Labour Studies) हा दोन वर्षे कालावधीचा व्यावसायिक पदव्युत्तर पदवी अभ्यासक्रम मुंबई विद्यापीठ व राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज नागपूर विद्यापीठ यांच्याशी संलंग्न असणारा अभ्यासक्रम राबविणे.

२. श्रमविज्ञान विषयातील विद्यावाचस्पती (Ph.D.) ही पदवी प्राप्त करण्याकरीता संशोधनाची संधी प्रदान करणे.

३. औद्योगिक संबंध सौदार्हपूर्ण राखण्याकरीता आणि सामुदायिक सौदाशक्तीची (Collective Bargaining) प्रक्रिया बळकट करण्याकरीता कामगार संघटनांच्या कार्यकर्त्यांना कामगार संघटना व औद्योगिक संबंध हा प्रशिक्षण हा अभ्यासक्रम राबविणे.

४. आंतरराष्ट्रीय कामगार संघटना, व्ही.व्ही.गिरी राष्ट्रीय श्रमसंस्था व इतर सामाजिक संस्था यांच्या सहकार्याने कामगार क्षेत्राशी संबंधित विषयांवर विविध चर्चासत्रे/कार्यशाळा/प्रशिक्षण/प्रकल्प यांचे आयोजन करणे.

५. कामगार विषयक धोरण ठरविण्यामध्ये महाराष्ट्र शासनाला ठराविक विषयांवर योग्य सल्ला व मार्गदर्शन करणे.

६. संस्थेतील ग्रामीण श्रमविज्ञान संस्थेच्या माध्यमातून ग्रामीण भागात आर्थिक नेतृत्व विकास शिबिरे आयोजित करून विविध समाज घटकांचा सर्वसमावेशक विकासाच्या प्रक्रियेत सहभाग वाढविणे.

७. उद्योग जगतातील कामगारांच्या कल्याणासाठी कुशल व व्यावसायिक मनुष्यबळ तयार करणे.

संस्थेची मूलभूत मूल्ये (Core Values) :-

श्रमप्रतिष्ठा (Dignity of Labour), कामगार कल्याण (Labour Welfare), व्यावसायिक शिक्षण व प्रशिक्षण (Professional Education and Training), औद्योगिक संबंध (Industrial Relations), सामाजिक संवाद (Social Dialogue), नेतृत्व विकास (Leadership Development), सर्वसमावेशक विकास (Inclusive Growth), सुयोग्य काम (Decent Work), उद्योजकता विकास (Entrepreneurship Development) अशी संस्थेची 9 मूलभूत मूल्ये आहेत.

संस्थेचे शैक्षणिक कार्यक्रम :-

अ) **श्रम विज्ञान या विषयाची पदव्युत्तर पदवी (Master of Labour Studies)** संस्थेमार्फत श्रम विज्ञान या विषयाचा दोन वर्षे कालावधीचा पूर्णवेळ पदव्युत्तर पदवी अभ्यासक्रम (Post-Graduation) मुंबई आणि नागपूर विद्यापीठांच्या मान्यतेने राबविला जातो. या अभ्यासक्रमासाठी मुंबई येथे 52 आणि नागपूर येथे 40 अशी एकूण 92 विद्यार्थी क्षमता आहे.

१. या अभ्यासक्रमासाठी कोणत्याही विद्याशाखेची पदवी ही पात्रता आहे.

२. या अभ्यासक्रमात प्रवेश घेण्यासाठी राज्यस्तरीय प्रवेश परीक्षेद्वारे विद्यार्थ्यांची निवड केली जाते.

सन २०२२-२०२३ पासून श्रम विज्ञान अभ्यासक्रमात खालील नवीन ३ अधिकचे उपक्रम राबविण्यात येत आहेत.

१. Add-on Modules तयार करून नवीन अद्ययावत प्रशिक्षण कार्यक्रम राबवून विद्यार्थ्यांमध्ये व्यावसायिक नेतृत्व (Business Leadership) निर्माण व्हावे आणि रोजगार क्षमता वाढविण्यावर भर देण्यात येत आहे.

२. विद्यार्थ्यांचे व्यक्तिमत्व व वैयक्तिक विकासासाठी मूल्यांकन केंद्र (Assessment Centre) सुरु करण्यात आले आहे.

३. विद्यार्थ्यांना वैयक्तिक मार्गदर्शनाकरिता मार्गदर्शक-शिष्य (Mentor-Mentee) कार्यक्रम सुरू करण्यात आलेला आहे.

या संस्थेमधून पदव्युत्तर पदवी घेतलेले संस्थेचे विद्यार्थी औद्योगिक संबंध व मानव संसाधन विकास या क्षेत्रात महाराष्ट्रातील व अनेक राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय नामवंत कंपन्यांमध्ये President , Vice President, Gen. Manager यासारखी महत्त्वाची पदे भूषवीत असून, अन्य क्षेत्रातही संस्थेचे विद्यार्थी आघाडीवर आहेत.

ब) विद्यावाचस्पती (Ph.D.) संशोधन केंद्र :-

मुंबई विद्यापीठाने एप्रिल, 1995 पासून या संस्थेला विद्यावाचस्पती (Ph.D.) च्या पदवी अभ्यासक्रमाला मान्यता दिलेली होती. तदनंतर, संस्थेला श्रमविज्ञान क्षेत्रातील विद्यावाचस्पती (Ph.D.) संशोधन करण्याकरिता मुंबई विद्यापीठाने सन 2012-13 पासून कायमस्वरूपी मान्यता दिली आहे. पीएच.डी. पदवीकरीता कामगार व मनुष्यबळ विकास धोरणांसाठी पूरक ठरेल अशा विषयांची निवड केली जाते. कामगार विषयक धोरणांची आखणी करतान संशोधनावर आधारित आवश्यक ती आदाने (Inputs) माहितीच्या स्वरूपात प्राप्त होऊ शकतील, ही या पाठीमागची भूमिका आहे. आतापर्यंत 6 विद्यार्थ्यांनी संस्थेतून पीएच.डी. प्राप्त केली असून, 8 विद्यार्थी पीएच.डी. करीत आहेत.

क) कामगार संघटना व औद्योगिक संबंध (Trade Union and Industrial Relations) या विषयावरील पदविका (Diploma) अभ्यासक्रम :-

संस्थेमार्फत 9 महिन्यांचा पूर्णवेळ कामगार संघटना व औद्योगिक संबंध (Trade Union and Industrial Relations) या विषयावरील पदविका (Diploma) अभ्यासक्रम मुंबई केंद्रात राबविला जातो. औद्योगिक संबंध सौदार्हपूर्ण राखण्याकरीता आणि सामुदायिक सौदाशक्तीची (Collective Bargaining) प्रक्रिया बळकट करण्याकरीता कामगार संघटनांच्या कार्यकर्त्यांना हे प्रशिक्षण दिले जाते. या अभ्यासक्रमासाठी 25 विद्यार्थी क्षमता आहे. माध्यमिक शालांत परीक्षा (HSC) उत्तीर्ण व कामगार संघटनेत काम केल्याचा अनुभव ही किमान पात्रता आहे. सदर अभ्यासक्रमात मुलाखतीद्वारे प्रवेश दिला जातो.

संस्थेचे इतर कार्यक्रम :-

- व्ही.व्ही. गिरी नॅशनल लेबर इन्स्टिटयुट (भारत सरकार) यांच्या सहकार्याने कामगार क्षेत्राशी संबंधीत विषयांवर वेळोवेळी चर्चासत्र/कार्यशाळा/ प्रशिक्षण यांचे आयोजन केले जाते. यामुळे विविध क्षेत्रातील संबंधित मान्यवरांना एका ठिकाणी येवून आपल्या विचारांची देवाण-घेवाण करून त्यातून संस्थेला शैक्षणिक दृष्ट्या आणि शासनाला धोरणात्मक निर्णय घेण्याच्या दृष्टिने उपयुक्त माहिती मिळते.

- कामगार आयुक्त आस्थापनेवरील अधिका-यांसाठी कामगार विषयक सेवा प्रवेशोत्तर (Post Appointment) व उजळणी प्रशिक्षण (Refresher Training) याचे आयोजन वेळोवेळी करण्यात येते.
- औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय, मुंबई यांच्या सहकार्याने रासायनिक उद्योगातील सुपरवायजर व ऑपरेटर यांचेसाठी CHEMSAFETY सुरक्षा विषयक प्रशिक्षण कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात येते.
- संस्थेने वेळोवेळी आंतरराष्ट्रीय श्रम संघटनेच्या (ILO) संयुक्त विद्यमाने कामगार क्षेत्रातील घटकांसाठी तसेच कामगारांच्या आरोग्य व सुरक्षा संदर्भात अभ्यास गट स्थापन करून त्यावर अभ्यास प्रकल्प राबविले आहेत.
- संस्थेच्या ग्रामीण श्रमविज्ञान केंद्रामार्फत महाराष्ट्राच्या ग्रामीण भागात आर्थिक व कामगार नेतृत्व विकास शिबीरे आयोजित केली जातात. स्थानिक पातळीवरील स्वयंसेवी संस्थांच्या/शैक्षणिक संस्थांच्या सहकार्यातून अशी शिबिरे आयोजित करण्यात येत असल्यामुळे, विविध समाज घटकांचा सर्वसमावेशक विकासाच्या प्रक्रियेत सहभाग वाढतो. ही बाब सर्वसमावेशक विकासाच्या (Inclusive Growth) उद्दिष्ट पूर्तीसाठी पूरक ठरते. ग्रामीण श्रमविज्ञान केंद्रातर्फे कामगार विषयांशी निगडीत मराठी व इंग्रजी मध्ये प्रासंगिक वृत्तांत प्रसिद्ध केले जातात.
- संस्थेद्वारे कामगार क्षेत्रातील अभ्यासक, संशोधक, कामगार नेते यांच्याकरीता दोन महत्वपूर्ण व्याख्याने आयोजित केली जातात. या व्याख्यानांचे स्वरूप प्रबोधनात्मक आहे. त्यापैकी एक व्याख्यान, कै. नारायण मेघाजी लोखंडे यांच्या स्मृती दिनानिमित्त दि.9 फेब्रुवारी रोजी व दुसरे व्याख्यान कै. गुलझारीलाल नंदा स्मृतीनिमित्त संस्थेच्या स्थापनेचा दि.7 जुलै रोजी आयोजित केले जाते.

महाराष्ट्र कामगार कल्याण मंडळ

महाराष्ट्र कामगार कल्याण मंडळ

महाराष्ट्र कामगार कल्याण मंडळ ही निमशासकीय स्वायत्त संस्था, मुंबई कल्याण निधी अधिनियम, १९५३ च्या कलम ४ अन्वये स्थापन आली. सदर अधिनियमाद्वारे महाराष्ट्र राज्यातील औद्योगिक कामगार, डर आणि त्यांच्यावर अवलंबून असणारे कुटुंबिय यांच्यासाठी कार्यक्रम राबविण्याची जबाबदारी या मंडळावर सोपविण्यात मंडळावर शासनाने नियुक्त केलेले एकूण २६ प्रतिनिधी असतात. मालकांचे व कामगारांचे प्रत्येकी ६, स्त्री प्रतिनिधी ६ आणि स्वतंत्र असतात.

कार्यक्रम पार पाडण्यासाठी निधी उपलब्ध व्हावा म्हणून च्या कलम ३ अन्वये निर्माण करण्यात आलेल्या " कामगार कल्याण निधी " मध्ये खालील बाबींचा समावेश होतो

१. कर्मचाऱ्यांकडून वसूल केलेल्या दंडाच्या सर्व रकमा.

२. कर्मचाऱ्यांना देय असलेल्या पण न दिलेल्या व (कलम ६ अ न्यें) निधीकडे हस्तांतरित केलेल्या संचित रकमा.

३. दंडादाखल दिलेले कोणतेही व्याज (कलम ६ ब अन्वये).

४. अधिनियमाच्या कलम ६ बब अन्वये कारखाने, मुंबई दुकाने व अधिनियम, १९४८ च्या कलम २ (ड) आणि कलम ८५ येणारे कारखाने, मुंबई दुकाने व संस्था अधिनियम, १९४८ कृत्व अधिनियमानुसार जी पाच किंवा अधिक व्यक्तींची नेमणूक असेल अशी कोणतीही संस्था आणि मोटार परिवहन कामगार धनियम, १९६१ लागू होतो, असा मोटार परिवहन उपक्रम, बससेवा, ट्राममार्ग यात कामावर असलेल्या रु. ३,००० त्यापेक्षा कमी मासिक वेतन घेणाऱ्या प्रत्येक कामगारामागे कामगारांकडून रु. ६, मालकाकडून रु. १८ व शासनाकडून १२ आणि रु. ३,००० पेक्षा अधिक मासिक वेतन घेणाऱ्या वेक कामगारामागे प्रत्येक कामगारांकडून रु. १२, मालकाकडून रु. ३६ व शासनाकडून रु. २४ सहामाही त्रिपक्षीय अंशदान.

५. स्वेच्छेने दिलेली कोणतीही देणगी.

६. अधिनियमाच्या कलम ८ अन्वये कर्जाऊ घेतलेली कोणतीही रक्कम.

७. कोणत्याही प्रकारचे शासकीय कर्ज, सहाय्य अनुदान किंवा आर्थिक सहाय.

८. कलम ७ (५) अन्वये हस्तांतरित केलेला कोणताही निधी.

राष्ट्र कामगार कल्याण मंडळ राज्यात उघडलेल्या विविध कामगार केंद्राद्वारे कल्याणकारी कार्यक्रमाचे आयोजन करून कामगारांची तक, सांस्कृतिक, शैक्षणिक आणि क्रीडात्मक उन्नती साधण्याचा प्रयत्न कल्याणकारी कार्यक्रमामध्ये :

(अ) शैक्षणिक सुविधांसह सामुदायिक गरजा वा अंतर्गत शिशु हर शाळा, शिशु संगोपनालये व शिशु मंदिरे, शिवण वर्ग, सरकारमान्य गरविनिमय (पूरक उद्योग, ना) महिलांकरीता पूरक उद्योग, मालये, ग्रंथालये व कामगार शिक्षण हे कार्यक्रम आयोजित केले

(ब) सांस्कृतिक व मनोरंजनात्मक कार्यक्रमांतर्गत राष्ट्रीय महोत्सव सोहळे, नाट्य व नाट्य महोत्सव, कामगारांच्या सहली व सफरी

१. खेळ व खेळ स्पर्धा या कार्यक्रमांतर्गत मंडळाच्या सर्व केंद्रांमधून खेळ व क्रीडा स्पर्धा आयोजित केल्या जातात. त्याचप्रमाणे शरीरसौष्ठव स्पर्धा, कुस्ती स्पर्धा तसेच मैदानी व आंतरगृह क्रीडा स्पर्धा आयोजित केल्या जातात.

२. मंडळाचे विविध सोयींनी युक्त मुंबई, नागपूर आणि पुणे येथे असे तीन प्रकल्प कार्यान्वित आहे की ज्या ठिकाणी अद्यावत व्यायामशाळा, जलतरण तलाव व विविध कार्यक्रमांसाठी प्रेक्षकगृहाचीही सोय आहे.

३. मंडळ, विस्तार व विकास कार्यक्रमांतर्गत अपंगांकरीता उद्योग, प्रशिक्षण, साखर कारखाने परिसरामध्ये कामगार कल्याण केंद्र चालविणे, कामगार पाल्यांना शैक्षणिक शिष्यवृत्त्या, उच्च शिक्षणासाठी परदेशी जाणाऱ्या कामगार पाल्यांना विशेष शिष्यवृत्ती आणि कामगार कुटुंबियांस राष्ट्रीय स्तरावर क्रीडा शिष्यवृत्ती, स्वयंरोजगार प्रशिक्षण शिबिरे, शालांत परीक्षा मार्गदर्शन, संगणक प्रशिक्षण वर्ग, ॲथलेटिक स्पोर्ट्स मीट, औद्योगिक कामगारांसाठी राज्यस्तरीय कबड्डी स्पर्धा, त्याचप्रमाणे राज्यस्तरीय कामगार साहित्य संमेलन, गुणवंत कामगार कल्याण पुरस्कार, महिला बचत गट, बालसेवा कुल व कामगार महिला विकास योजनेअंतर्गत अनुदान तत्वावर शिवणयंत्रे पुरविणे, कामगार आरोग्य शिक्षणांतर्गत एड्स व क्षयरोग निर्मुलन इ. प्रमुख कार्यक्रमांचा समावेश असून असाध्य रोग सहायता योजनेंतर्गत हृदयविकार, कर्करोग व किडनी पिडीतांना अर्थसहाय्य, नेत्र चिकीत्सा शिबिरामार्फत चष्मे वाटप कार्यक्रम आहे.

अपघात होऊन विकलांग झालेल्या कामगारांसाठी त्याचप्रमाणे कामगाराने आत्महत्या केल्यास त्यांच्या कुटुंबियांना आर्थिक अर्थसहाय्य तसेच मंडळाने कामगारांच्या मुलांसाठी वसतीगृहे बांधण्याचा निर्णय घेतला आहे. त्याचप्रमाणे कामगारांच्या मुलांना व्यवसायिक प्रशिक्षण म्हणून वाहन चालक प्रशिक्षण मंडळामार्फत देण्याची सुविधा निर्माण केली आहे. तसेच प्रशिक्षण वर्ग सुरू केले आहेत.

उपरोक्त सर्व कार्यक्रम, मंडळ आपल्या कामगार कल्याण केंद्रांमार्फत आयोजित करते. ऑक्टोबर २०२२ अखेर कामगार कल्याण केंद्रांची संख्या २२४ इतकी आहे

महाराष्ट्र कामगार कल्याण मंडळाने २०२१-२२ या मागील आर्थिक वर्षात उत्पन्न रु. १४१२३.४९ लाख व कल्याणकारी कार्यक्रम खर्च १४१२३.४९ लाख अंदाजित केला होता. त्यामानाने प्रत्यक्ष रु.७१६१ लाख महसूल प्राप्त झाला व वेतन भत्ते व प्रशासकीय खर्चासह कल्याणकारी कार्यक्रम खर्च रु.६८४६.२६ लाख झाला होता. तसेच २०२२-२३ या चालू आर्थिक वर्षामध्ये एकूण महसूल रु. १४१२३.४९ लाख अपेक्षित केला असून खर्च रु. १४१२३.४९ लाख अपेक्षित केला आहे. त्यामानाने सप्टेंबर, २०२२ पर्यंत यज्ञ संपलेल्या सहा महिन्यात प्राथमिक आकडेवारीनुसार एकूण उत्पन्न रु. ३९८७.४८ लाख प्राप्त झाले असून वेतन भत्ते व प्रशासकीय खर्चासह कल्याणकारी कार्यक्रम खर्च रु. ३७२०.४२ लाख झालेला आहे.

विस्तार व विकास कार्यक्रमांतर्गत कामगार कल्याण केंद्रे, इमारत बांधकामासाठी आर्थिक वर्ष २०२२-२३ साली अर्थसंकल्पात रु ५००.०० लाखांची तरतूद सूचविलेली आहे.

सदर तरतुदीतून मंडळाचे अपूर्ण बांधकामे पूर्ण करण्यासाठी तरतूद करण्यात आली आहे.

उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग शासन दिनांक २२.११.२०२२ अन्वये या विभागाचा आकृतिबंध सुधारित करण्यात आला आहे. त्यानुसार उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभागातील पदनाम व पदसंख्या खालील प्रमाणे आहे :—

पदनाम	**२०२३-२४**
राजपत्रित	
प्रधान सचिव	३
सहसचिव	३
उप सचिव	६
अवर सचिव	१०
कक्ष अधिकारी	२९
लघुलेखक (निवडश्रेणी)	१
एकूण	**५२**
अराजपत्रित वर्ग-ब व क	
सहायक कक्ष अधिकारी	७१
रोख लेखापाल	१
सहायक लेखाधिकारी	१
लघुलेखक (उच्चश्रेणी)	१०
लघुलेखक (निम्मश्रेणी)	१०
लघुटंकलेखक	६
लिपिक-टंकलेखक	६४
एकूण	**१६३**
एकूण बेरीज	**२१५ (नियमित)**

बाह्ययंत्रणेव्दारे घ्यावयाच्या सेवा

अ.क्र.	सेवा	उच्चस्तरीय सचिव समितीची मान्यता (मनुष्यबळ संख्या)
(१)	(२)	(३)
१	वाहनचालक	४
२	शिपाई व तत्सम बहुउद्देशिय सेवा	३५
	एकूण मनुष्यबळसंख्या	**३९**

शासन निर्णय, नियोजन विभाग, क्र. असांस २०२२/ प्र.क्र.७६/का.१४२६, दि.२९.०६.२०२२ उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभागाच्या तिन्ही प्रभागासाठी उप संचालकाची प्रत्येकी एक याप्रमाणे तीन पदे (अस्थायी) निर्माण करण्यात आली आहेत.

अ.क्र.	पदनाम	वेतनश्रेणी	पुनर्जिवित करण्यात आलेल्या पदांची संख्या
(१)	(२)	(३)	(४)
१.	उप सचालक	एस-२०-५६१००-१७७५००	३
	एकूण		**३**

उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग (खुद्द)

(१)	प्रस्तावना	७५
(२)	ई-गव्हर्नन्स प्रकल्प	७५
(३)	कर्मचारीविषयक गोषवारा	७६
(४)	संघटनात्मक तक्ता	७७

१. प्रस्तावना

दिनांक १ जुलै १९७५ पूर्वी या विभागाचे नाव उद्योग व कामगार विभाग असे होते, तत्पुर्वीच्या उद्योग व सहकार विभागांचे उद्योग कक्ष व कामगार व समाज कल्याण विभागाचे कामगार कक्ष एकत्रित करून उद्योग व कामगार विभाग असे नामाभिधान दिनांक १ मे १९६० रोजी करण्यात आले होते.

पाटबंधारे व वीज विभागाकडून जलविद्युत जनरेशन हा विषय या विभागाकडे वर्ग करण्यात आला. हा नवीन विषय या विभागाकडे वर्ग करण्यात आल्यामुळे ह्या विभागाचे नामाभिधान उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग असे करण्यात आले.

२. उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभागात प्रभागनिहाय मंजूर कार्यासनांची संख्या खालीलप्रमाणे आहे :—

(१) उद्योग प्रभाग	९ कक्ष
(२) ऊर्जा प्रभाग	६ कक्ष
(३) कामगार प्रभाग	११ कक्ष
(४) प्रशासन प्रभाग	७ कक्ष (प्रशासन १ ते ५, नोंदणी शाखा, रोख शाखा).

कामगार प्रभागात सर्वाधिक कार्यासने कार्यरत असल्याने, सामान्य प्रशासन विभागाच्या दिनांक ९ मार्च २०११ रोजीच्या परिपत्रकान्वये आस्थापना संबधिचे कामकाज (प्रशासन प्रभाग) प्रधान सचिव / सचिव (कामगार) यांच्याकडे सोपविण्यात आले आहे.

ई-गव्हर्नन्स उपक्षेत्राखालील महत्त्वाच्या योजनांची थोडक्यात माहिती पुढीलप्रमाणे :-

कामगार विभागांतर्गत ई-गव्हर्नन्स प्रकल्प :-

१०.१३६ सदर योजनेसाठी वार्षिक योजना २०२०-२१ करिता रुपये २००.०० लाख नियतव्यय मंजूर करण्यात आला आहे. वार्षिक योजना सन २०२१-२२ मध्ये रुपये १००.०० लाख इतका नियतव्यय कामगार विभागाच्या ई-गव्हर्नन्स प्रकल्पासाठी प्रस्तावित करण्यात आला आहे.

१०.१३७ कामगार विभागांतर्गत, कामगार आयुक्त, औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय व बाष्के संचालनालयामार्फत हाताळण्यात येणाऱ्या महाराष्ट्र दुकाने व आस्थापना अधिनियम, कंत्राटी कामगार अधिनियम, विडी व सिगार अधिनियम, इमारत व इतर बांधकाम मजूर अधिनियम, मोटार परिवहन कामगार अधिनियम, कारखाने अधिनियम व बाष्पके अधिनियम या सात कायद्यांतर्गत पुरविण्यात येणाऱ्या एकूण ४० सेवा ऑनलाईन पद्धतीने पुरविण्यात येत आहेत.

१०.१३७.१ कामगार व्यवस्थापन प्रणाली :—

कामगार विभागाचे काम ऑनलाईन करण्याकरिता कामगार विभागांतर्गत एकात्मिक कामगार व्यवस्थापन प्रणाली राबविण्याबाबतचा प्रस्ताव विभागाच्या विचाराधीन आहे.

सद्यःस्थितीत, खालील कामगार कायद्यांतर्गत नोंदणीकरण, नूतनीकरण, इ. कामे महाकामगार या शासनाच्या संकेत-स्थळावरून महाऑनलाईनमार्फत करण्यात येत आहेत :-

(१) महाराष्ट्र दुकाने व आस्थापना अधिनियमांतर्गत नोंदणीकरण व सुधारणा.

(२) कंत्राटी कामगार (नियमन व निर्मूलन) अधिनियमांतर्गत मुख्य मालकाचे नोंदणीकरण व सुधारणा तसेच कंत्राटदाराचे परवाना नुतनीकरण व सुधारणा.

(३) महाराष्ट्र कामगार कल्याण निधी अधिनियम, १९५३ अंतर्गत मालक व कामगार नोंदणीकरण व निधी संकलन.

(४) इमारत व इतर बांधकाम कामगार अधिनियमांतर्गत मालकाचे नोंदणीकरण व सुधारणा.

(५) विडी व सिगार कामगार अधिनियमांतर्गत मालकाला परवाना देणेबाबत.

(६) आंतरराज्य स्थलांतरित कामगार अधिनियमांतर्गत मालकाचे नोंदणीकरण.

(७) कारखाने अधिनियमांतर्गत परवाना नोंदणीकरण व इतर बाबी.

(८) यादृच्छिक कारखाने निरीक्षण व संबंधित बाबी.

(९) कामगार कायद्यांतर्गत तक्रार निवारणाच्या बाबी.

(१०) बाष्पके अधिनियम, १९२३, महाराष्ट्र बाष्पके नियम, १९६२ व महाराष्ट्र मितोपयोजक नियम, १९६५ अंतर्गत नोंदणीकरण, नूतनीकरण व निरीक्षण.

१०.१३७.२ वृक्ष लागवड व संगोपन

या महत्वाकांक्षी प्रकल्पाकरिती कामगार प्रभागतर्फे मागणी क्र. के-३ अंतर्गत (२४०६ ए ४८१) हे नवीन लेखाशिर्ष तयार करून सन २०२०-२१ या आर्थिक वर्षाकरिता रु. ३१ लाख इतक्या निधीची तरतूद करण्यात आली आहे.

४. उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभागांचा संघटनात्मक तक्ता (खुद्द)

प्रशन सचिव (उद्योग)	प्रधान सचिव (ऊर्जा)		प्रधान सचिव (कामगार व प्रशासन)	
उद्योग कक्ष	**पारंपरिक ऊर्जा कक्ष**	**अपारंपरिक ऊर्जा कक्ष**	**कामगार कक्ष**	**प्रशासन कक्षा**
२ सह सचिव	० सहसचिव	१ उप सचिव	१ सहसचिव	१ अवर सचिव
१ उप सचिव.	२ उप सचिव	१ अवर सचिव	२ उप सचिव	७ कक्ष अधिकारी
३ अवर सचिव	२ अवर सचिव	२ कक्ष अधिकारी	३ अवर सचिव	
८ कक्ष अधिकारी	५ कक्ष अधिकारी		७ कक्ष अधिकारी	
	१ सहा. लेखा अधिकारी			

मागणी क्र. के.८, मुख्य लेखाशिर्ष : ३४५१ – सचिवालय- आर्थिक सेवा, ००३ – प्रशिक्षण, (००) (०१) शासकीय कर्मचाऱ्यांना प्रशिक्षण (३४५१ १२८९१), (योजनांतर्गत)

सदर योजनेअंतर्गत महाराष्ट्र राज्याचे प्रशिक्षण धोरणांतर्गत उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग (खुद्द) व कामगार विभागाच्या अखत्यारीतील विभागीय कार्यात यातील कार्यरत असलेले सर्व अधिकारी/कर्मचाऱ्यांना उजळणी प्रशिक्षण तसेच नवीन विषय तोंड ओळख प्रशिक्षणासाठी सन २०२० - २०२१ साठी ४० लक्ष ‘इतके अनुदान मंजूर केले आहे. सन २०२१-२०२२ या वित्तीय वर्षाकरिता अंदाजित रुपये ४०.०० लक्ष इतका प्रशिक्षणासाठी खर्च अपेक्षित आहे. त्यानुसार उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग (खुद्द) व कामगार प्रभागाच्या अधिपत्याखालील सर्व कार्यालये यांच्याकरिता रुपये ४०.०० लक्ष इतका नियतव्य केला आहे.

कार्यक्रमांच्या कार्यभाराचा सारांश प्रत्येक कार्यक्रमाची कामगिरी लक्ष्य दर्शविती.

हे कार्यक्रम मंत्रालयीन स्तरावर घेतलेल्या धोरणाविषयक निर्णयानुसार कार्यान्वित केले जातात. त्यामुळे मंत्रालयीन विभागांना कार्यक्रमाच्या कार्यभागाचा गोषवार देण्यासाठी कोणतीही मोजमापे विहित करणे योग्य व सुसंबद्ध ठरणार नाही. ही मोजमापे फक्त प्रत्येक कार्यात्मक कार्यक्रमाच्या प्रगतीचा अंदाज मुक्त आहेत. सोबत जोडलेले विवरणपत्र उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग ह्या विभागात हाताळलेल्या कार्यभाराची व्याप्ती दर्शविते.

(Rs. in Thousands) / (रुपये हजारांत)

Description			प्रत्यक्ष रकमा 2021-2022 Actuals 2021-2022	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2022-2023 Budget Estimates 2022-2023	सुधारित अंदाज 2022-2023 Revised Estimates 2022-2023	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2023-2024 Budget Estimates 2023-2024		तपशील	
2406, Forestry and Wild Life								**2406, वनीकरण व वन्यजीवन**	
I-Summary								**एक-सारांश**	
04, Afforestation and Ecology Development								04, वनीकरण व पर्यावरण विकास	
101, National Afforestation and Ecology Development Programme	Voted		..	1,15,00	4	2	दत्तमत	101, राष्ट्रीय वनीकरण व पर्यावरण विकास कार्यक्रम	
Total-04	Voted		..	1,15,00	4	2	दत्तमत	एकूण-04	
Gross Total-	Voted		..	1,15,00	4	2	दत्तमत	स्थूल बेरीज	
II-Details								**दोन-तपशील**	
04, Afforestation and Ecology Development								04, वनीकरण व पर्यावरण विकास	
101, National Afforestation and Ecology Development Programme								101, राष्ट्रीय वनीकरण व पर्यावरण विकास कार्यक्रम	
(00)								(00)	
(00)(01) Tree Plantation and Conservation under Sustainable Development Goals (Goal 15-life on land) (Industries)(100 percent State Scheme) (Scheme)		(2406A472)						(00)(01) शाश्वत विकास ध्येय (ध्येय15-जमिनीवरील सजीव) अंतर्गत वृक्ष लागवड आणि संवर्धन (उद्योग) (100 टक्के राज्य योजना)(कार्यक्रम)	(2406ए472)
02, Wages			..	30,00	1	1		02, मजुरी	
21, Supplies and Materials			..	70,00	1	..		21, पुरवठा व सामग्री	
Total-(00)(01)			..	1,00,00	2	1		एकूण-(00)(01)	
(00)(02) Tree Plantation and Conservation under Sustainable Development Goals (Goal 15-life on land) (Labour) (100 percent State Scheme) (Scheme)		(2406A481)						(00)(02) शाश्वत विकास ध्येय (ध्येय15-जमिनीवरील सजीव) अंतर्गत वृक्ष लागवड आणि संवर्धन (कामगार) (100 टक्के राज्य योजना)(कार्यक्रम)	(2406ए481)
02, Wages			..	6,00	1	1		02, मजुरी	
21, Supplies and Materials			..	9,00	1	..		21, पुरवठा व सामग्री	
Total-(00)(02)			..	15,00	2	1		एकूण-(00)(02)	

८९

(Rs. in Thousands) / (रुपये हजारांत)

Description		प्रत्यक्ष रकमा 2021-2022 Actuals 2021-2022	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2022-2023 Budget Estimates 2022-2023	सुधारित अंदाज 2022-2023 Revised Estimates 2022-2023	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2023-2024 Budget Estimates 2023-2024		तपशील
2230, Labour, Employment and Skill Development							**2230, कामगार, सेवायोजन व कौशल्य विकास**
I-Summary							**एक-सारांश**
00,							00,
01, Labour.							01, कामगार
001, Direction and Administration.	Voted	53,54,32	141,50,35	105,78,45	149,92,21	दत्तमत	001, संचालन व प्रशासन
004, Research and Statistics	Voted	3,25,89	4,78,97	4,34,85	5,54,58	दत्तमत	004, संशोधन व सांख्यिकी
101, Industrial Relations	Voted	61,64,53	83,17,11	84,99,00	104,11,19	दत्तमत	101, औद्योगिक संबंध
102, Working Conditions and safety.	Voted	25,66,66	41,03,57	34,51,84	46,49,98	दत्तमत	102, कामाची परिस्थिती व सुरक्षितता
103, General Labour Welfare.	Voted	4,05,00	10,80,00	7,56,00	10,80,00	दत्तमत	103, सर्वसाधारण कामगार कल्याण
111, Social Security for Labour.	Voted	20,97,70	50,83,64	30,06,20	62,36,48	दत्तमत	111, कामगारांकरिता सामाजिक सुरक्षितता
277, Education.	Voted	2,55,12	6,35,67	4,64,47	7,49,92	दत्तमत	277, शिक्षण
800, Other Expenditure	Voted	2,13	15,00	10,50	15,00	दत्तमत	800, इतर खर्च
Total-01	Voted	171,71,35	338,64,31	272,01,31	386,89,36	दत्तमत	एकूण-01
02, Employment Service							02, सेवायोजन सेवा
004, Research,Survey and Statistics	Voted	14,16	17,68	11,75	13,61	दत्तमत	004, संशोधन, सर्वेक्षण व सांख्यिकी
Total-02	Voted	14,16	17,68	11,75	13,61	दत्तमत	एकूण-02

(Rs. in Thousands) / (रुपये हजारांत)

Description			प्रत्यक्ष रकमा 2021-2022 Actuals 2021-2022	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2022-2023 Budget Estimates 2022-2023	सुधारित अंदाज 2022-2023 Revised Estimates 2022-2023	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2023-2024 Budget Estimates 2023-2024		तपशील	
Gross Total-	Voted		171,85,51	338,81,99	272,13,06	387,02,97	दत्तमत	स्थूल बेरीज	
Deduct Recoveries-	Voted		69	..	..	..	दत्तमत	वजा-वसुली	
	Charged		..	..	..	..	भारित		
Net Total-2230, Labour, Employment and Skill Development	Voted		171,84,82	338,81,99	272,13,06	387,02,97	दत्तमत	निव्वळ बेरीज 2230, कामगार, सेवायोजन व कौशल्य विकास	
	Total-		171,84,82	338,81,99	272,13,06	387,02,97	एकूण-		
II-Details								**दोन-तपशील**	
01, Labour.								01, कामगार	
001, Direction and Administration.								001, संचालन व प्रशासन	
(00)								(00)	
(00)(01) Commissioner of Labour. (Committed)		(22300414)						(00)(01) कामगार आयुक्त(अनिवार्य)	(22300414)
01, Salaries			17,58,84	29,00,66	23,55,63	29,00,66		01, वेतन	
03, Overtime Allowances			51	93	55	50		03, अतिकालिक भत्ता	
06, Telephone, Electricity and Water Charges			32,24	37,67	33,90	31,00		06, दूरध्वनी, वीज व पाणी शुल्क	
10, Contractual Services			7,17	80,00	80,00	80,00		10, कंत्राटी सेवा	
11, Domestic Travel Expenses			1,39	13,15	9,21	6,10		11, देशांतर्गत प्रवास खर्च	
13, Office Expenses			25,39	73,30	65,97	76,97		13, कार्यालयीन खर्च	
14, Rent, Rates and Taxes			40,46	80,98	72,88	80,98		14, भाडेपट्टी व कर	
16, Publications			..	1	1	1		16, प्रकाशने	
17, Computer Expenses			4,84	7,43	5,20	7,80		17, संगणक खर्च	
51, Motor Vehicles			8	50	35	50		51, मोटार वाहने	

(Rs. in Thousands) / (रुपये हजारांत)

Description		प्रत्यक्ष रकमा 2021-2022 Actuals 2021-2022	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2022-2023 Budget Estimates 2022-2023	सुधारित अंदाज 2022-2023 Revised Estimates 2022-2023	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2023-2024 Budget Estimates 2023-2024	तपशील	
Total-(00)(01)		18,70,92	31,94,63	26,23,70	31,84,52	एकूण-(00)(01)	
(00)(02) Deputy Commissioner of Labour(Regional)(Committed)	(22300423)					(00)(02) कामगार उप-आयुक्त (प्रादेशिक)(अनिवार्य)	(22300423)
01, Salaries		25,09,88	39,52,29	29,46,54	38,96,32	01, वेतन	
03, Overtime Allowances		13	29	29	30	03, अतिकालिक भत्ता	
06, Telephone, Electricity and Water Charges		22,62	31,57	31,57	41,47	06, दूरध्वनी, वीज व पाणी शुल्क	
10, Contractual Services		8,08	1,20,00	1,08,00	1,20,00	10, कंत्राटी सेवा	
11, Domestic Travel Expenses		6,72	36,81	25,77	24,00	11, देशांतर्गत प्रवास खर्च	
13, Office Expenses		17,62	34,61	31,15	36,34	13, कार्यालयीन खर्च	
14, Rent, Rates and Taxes		65,74	76,59	68,93	76,59	14, भाडेपट्टी व कर	
16, Publications		..	1	1	1	16, प्रकाशने	
17, Computer Expenses		1,27	2,77	1,94	2,91	17, संगणक खर्च	
20, Other Administrative Expenses		..	1	1	1	20, इतर प्रशासकीय खर्च	
51, Motor Vehicles		24	77	54	77	51, मोटार वाहने	
Total-(00)(02)		26,32,30	42,55,72	32,14,75	41,98,72	एकूण-(00)(02)	
(00)(06) Strengthening of Labour Commissionerate and effective implementation of Labour Laws (Scheme)	(22305819)					(00)(06) कामगार आयुक्तालयाचे बळकटीकरण व कामगार कायद्यांची परिणामकारक अंमलबजावणी(कार्यक्रम)	(22305819)
13, Office Expenses		14,75	2,50,00	2,25,00	1,74,05	13, कार्यालयीन खर्च	
17, Computer Expenses		36,35	1,50,00	1,05,00	1,50,00	17, संगणक खर्च	
20, Other Administrative Expenses		..	5,00	3,50	4,99	20, इतर प्रशासकीय खर्च	
26, Advertising and Publicity		..	1,00	70	1	26, जाहिरात व प्रसिद्धी	
60, Other Capital Expenditure		8,00,00	62,94,00	44,05,80	72,79,92	60, इतर भांडवली खर्च	
Total-(00)(06)		8,51,10	67,00,00	47,40,00	76,08,97	एकूण-(00)(06)	

८९

Industries,Energy and Labour Department / उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग

Demand No. K-4 / मागणी क्रमांक के -4

(Rs. in Thousands) / (रुपये हजारांत)

Description		प्रत्यक्ष रकमा 2021-2022 Actuals 2021-2022	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2022-2023 Budget Estimates 2022-2023	सुधारित अंदाज 2022-2023 Revised Estimates 2022-2023	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2023-2024 Budget Estimates 2023-2024	तपशील	
Total-001	Voted	53,54,32	141,50,35	105,78,45	149,92,21	दत्तमत एकूण-001	
004, Research and Statistics						004, संशोधन व सांख्यिकी	
(00)						(00)	
(00)(01) Research into Industrial Diseases and Hazardous Occupations.(Committed)	(22300452)					(00)(01) औद्योगिक क्षेत्रातील रोग व धोकादायक उद्योग या विषयातील संशोधन (अनिवार्य)	(22300452)
01, Salaries		50,27	80,69	80,69	98,62	01, वेतन	
06, Telephone, Electricity and Water Charges		..	1	1	1	06, दूरध्वनी, वीज व पाणी शुल्क	
10, Contractual Services		..	1	1	1	10, कंत्राटी सेवा	
11, Domestic Travel Expenses		..	26	18	27	11, देशांतर्गत प्रवास खर्च	
13, Office Expenses		27	53	48	56	13, कार्यालयीन खर्च	
Total-(00)(01)		50,54	81,50	81,37	99,47	एकूण-(00)(01)	
(00)(02) Socio-Economic Surveys. (Committed)	(22300461)					(00)(02) सामाजिक-आर्थिक सर्वेक्षण(अनिवार्य)	(22300461)
01, Salaries		2,32,22	3,32,20	2,86,25	3,65,42	01, वेतन	
10, Contractual Services		..	1	1	1	10, कंत्राटी सेवा	
11, Domestic Travel Expenses		6	2,10	1,47	2,21	11, देशांतर्गत प्रवास खर्च	
13, Office Expenses		..	35	32	35	13, कार्यालयीन खर्च	
Total-(00)(02)		2,32,28	3,34,66	2,88,05	3,67,99	एकूण-(00)(02)	
(00)(03) Scheme for collection of Statistics for Labour information and intelligence. (Committed)	(22300479)					(00)(03) कामगारांविषयी माहिती व गुप्तवार्ता यांसंबधातील आकडेवारी गोळा करण्यासाठीची योजना(अनिवार्य)	(22300479)
01, Salaries		43,07	62,45	65,16	86,76	01, वेतन	
10, Contractual Services		..	1	1	1	10, कंत्राटी सेवा	
11, Domestic Travel Expenses		..	30	21	30	11, देशांतर्गत प्रवास खर्च	

८०

Industries,Energy and Labour Department / उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग

Demand No. K-4 / मागणी क्रमांक के -4

(Rs. in Thousands) / (रुपये हजारांत)

Description			प्रत्यक्ष रकमा 2021-2022 Actuals 2021-2022	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2022-2023 Budget Estimates 2022-2023	सुधारित अंदाज 2022-2023 Revised Estimates 2022-2023	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2023-2024 Budget Estimates 2023-2024		तपशील	
13, Office Expenses			..	5	5	5		13, कार्यालयीन खर्च	
Total-(00)(03)			43,07	62,81	65,43	87,12		एकूण-(00)(03)	
Total-004	Voted		3,25,89	4,78,97	4,34,85	5,54,58	दत्तमत	एकूण-004	
101, Industrial Relations								101, औद्योगिक संबंध	
(00)								(00)	
(00)(01) Court of Industrial Arbitration. (Committed)		(22300488)						(00)(01) औद्योगिक लवाद न्यायालय(अनिवार्य)	(22300488)
01, Salaries			28,27,41	36,97,17	37,25,23	44,25,66		01, वेतन	
03, Overtime Allowances			2,82	3,72	2,98	3,91		03, अतिकालिक भत्ता	
06, Telephone, Electricity and Water Charges			33,96	52,17	2,33,48	1,70,00		06, दूरध्वनी, वीज व पाणी शुल्क	
10, Contractual Services			..	1	1	1		10, कंत्राटी सेवा	
11, Domestic Travel Expenses			13,50	23,76	16,63	24,95		11, देशांतर्गत प्रवास खर्च	
13, Office Expenses			74,73	92,70	83,43	99,63		13, कार्यालयीन खर्च	
14, Rent, Rates and Taxes			98,52	1,10,38	99,34	1,10,38		14, भाडेपट्टी व कर	
17, Computer Expenses			3,04	16,08	11,26	16,88		17, संगणक खर्च	
51, Motor Vehicles			70	1,99	1,39	1,99		51, मोटार वाहने	
Total-(00)(01)			30,54,68	39,97,98	41,73,75	48,53,41		एकूण-(00)(01)	
(00)(02) Labour Courts.(Committed)		(22300497)						(00)(02) कामगार न्यायालये(अनिवार्य)	(22300497)
01, Salaries			28,36,73	35,46,99	36,70,07	43,45,60		01, वेतन	
03, Overtime Allowances			1,15	3,24	2,59	3,60		03, अतिकालिक भत्ता	
06, Telephone, Electricity and Water Charges			18,11	40,15	71,82	70,00		06, दूरध्वनी, वीज व पाणी शुल्क	
10, Contractual Services			..	1	1	1		10, कंत्राटी सेवा	
11, Domestic Travel Expenses			16,96	20,37	14,26	21,39		11, देशांतर्गत प्रवास खर्च	
13, Office Expenses			69,62	80,73	69,65	84,77		13, कार्यालयीन खर्च	

Industries,Energy and Labour Department / उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग

Demand No. K-4 / मागणी क्रमांक के -4

(Rs. in Thousands) / (रुपये हजारांत)

Description		प्रत्यक्ष रकमा 2021-2022 Actuals 2021-2022	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2022-2023 Budget Estimates 2022-2023	सुधारित अंदाज 2022-2023 Revised Estimates 2022-2023	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2023-2024 Budget Estimates 2023-2024	तपशील	
14, Rent, Rates and Taxes		34,56	36,31	32,68	50,21	14, भाडेपट्टी व कर	
17, Computer Expenses		2,58	3,81	2,67	4,00	17, संगणक खर्च	
Total-(00)(02)		29,79,71	37,31,61	38,63,75	45,79,58	एकूण-(00)(02)	
(00)(03) Wage Boards.(Committed)	(22300503)					(00)(03) वेतन मंडळे(अनिवार्य)	(22300503)
01, Salaries		18,35	34,93	27,13	37,17	01, वेतन	
06, Telephone, Electricity and Water Charges		18	60	20	60	06, दूरध्वनी, वीज व पाणी शुल्क	
10, Contractual Services		..	1	1	1	10, कंत्राटी सेवा	
11, Domestic Travel Expenses		1,42	3,23	1,50	3,39	11, देशांतर्गत प्रवास खर्च	
13, Office Expenses		1,24	1,23	86	1,29	13, कार्यालयीन खर्च	
14, Rent, Rates and Taxes		..	1	1	1	14, भाडेपट्टी व कर	
17, Computer Expenses		23	45	25	47	17, संगणक खर्च	
28, Professional Services		11	52	10	52	28, व्यावसायिक सेवा	
Total-(00)(03)		21,53	40,98	30,06	43,46	एकूण-(00)(03)	
(00)(04) Special Committees for Enquiry. (Committed)	(22300512)					(00)(04) विशेष चौकशी समित्या(अनिवार्य)	(22300512)
01, Salaries		62,05	87,41	88,60	97,93	01, वेतन	
10, Contractual Services		..	1	1	1	10, कंत्राटी सेवा	
11, Domestic Travel Expenses		3,61	2,63	1,63	1,50	11, देशांतर्गत प्रवास खर्च	
13, Office Expenses		48	59	53	40	13, कार्यालयीन खर्च	
28, Professional Services		53	90	77	90	28, व्यावसायिक सेवा	
Total-(00)(04)		66,67	91,54	91,54	1,00,74	एकूण-(00)(04)	
(00)(07) Court of Industrial Arbitration. (Scheme)	(22301312)					(00)(07) औद्योगिक लवाद न्यायालय(कार्यक्रम)	(22301312)
01, Salaries		..	1,18,00	50,00	1,69,53	01, वेतन	
13, Office Expenses		16,06	1,50,00	1,35,00	1,67,96	13, कार्यालयीन खर्च	

८२

Industries,Energy and Labour Department / उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग

Demand No. K-4 / मागणी क्रमांक के -4

(Rs. in Thousands) / (रुपये हजारांत)

Description		प्रत्यक्ष रकमा 2021-2022 Actuals 2021-2022	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2022-2023 Budget Estimates 2022-2023	सुधारित अंदाज 2022-2023 Revised Estimates 2022-2023	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2023-2024 Budget Estimates 2023-2024		तपशील	
27, Minor Works		9,95	8,00	5,60	45,50		27, लहान बांधकामे	
51, Motor Vehicles		..	24,00	16,80	80,00		51, मोटार वाहने	
60, Other Capital Expenditure		..	..	..	1		60, इतर भांडवली खर्च	
Total-(00)(07)		26,01	3,00,00	2,07,40	4,63,00		एकूण-(00)(07)	
(00)(08) Labour Courts,(Scheme)	(22301321)						(00)(08) कामगार न्यायालय(कार्यक्रम)	(22301321)
01, Salaries		..	1	1	1,53,28		01, वेतन	
13, Office Expenses		15,93	1,14,99	1,03,49	1,67,70		13, कार्यालयीन खर्च	
27, Minor Works		..	35,00	24,50	45,02		27, लहान बांधकामे	
Total-(00)(08)		15,93	1,50,00	1,28,00	3,66,00		एकूण-(00)(08)	
(00)(09) Implementation of Building and other Construction Workers Act,1996(Scheme)	(22305837)						(00)(09) इमारत व इतर बांधकाम कामगार अधिनियम, 1996 ची अंमलबजावणी(कार्यक्रम)	(22305837)
13, Office Expenses		..	5,00	4,50	5,00		13, कार्यालयीन खर्च	
Total-101	Voted	61,64,53	83,17,11	84,99,00	104,11,19	दत्तमत	एकूण-101	
102, Working Conditions and safety.							102, कामाची परिस्थिती व सुरक्षितता	
(00)							(00)	
(00)(01) Directorate of Industrial safety and health(Committed)	(22300521)						(00)(01) औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय(अनिवार्य)	(22300521)
01, Salaries		14,68,24	23,26,09	18,09,79	22,29,90		01, वेतन	
02, Wages		64	84	80	1,25		02, मजुरी	
03, Overtime Allowances		16	63	35	65		03, अतिकालिक भत्ता	

(Rs. in Thousands) / (रुपये हजारांत)

Description		प्रत्यक्ष रकमा 2021-2022 Actuals 2021-2022	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2022-2023 Budget Estimates 2022-2023	सुधारित अंदाज 2022-2023 Revised Estimates 2022-2023	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2023-2024 Budget Estimates 2023-2024	तपशील	
06, Telephone, Electricity and Water Charges		10,48	15,00	13,50	18,00	06, दूरध्वनी, वीज व पाणी शुल्क	
10, Contractual Services		35,14	84,00	75,60	84,00	10, कंत्राटी सेवा	
11, Domestic Travel Expenses		2,89	10,00	7,00	10,00	11, देशांतर्गत प्रवास खर्च	
13, Office Expenses		96,69	60,90	53,46	63,95	13, कार्यालयीन खर्च	
14, Rent, Rates and Taxes		44,12	49,50	1,31,03	49,50	14, भाडेपट्टी व कर	
17, Computer Expenses		2,48	3,56	2,49	3,74	17, संगणक खर्च	
24, Petrol, Oil and Lubricants		1,22	12,84	11,56	14,00	24, पेट्रोल, तेल व वंगण	
Total-(00)(01)		16,62,06	25,63,36	21,05,58	24,74,99	एकूण-(00)(01)	
(00)(02) Directorate of Steam Boilers. (Committed)	(22300532)					(00)(02) बाष्पके संचालनालय(अनिवार्य)	(22300532)
01, Salaries		7,00,65	9,77,69	8,63,89	10,73,07	01, वेतन	
03, Overtime Allowances		..	1	1	1	03, अतिकालिक भत्ता	
06, Telephone, Electricity and Water Charges		3,63	6,97	6,27	6,97	06, दूरध्वनी, वीज व पाणी शुल्क	
10, Contractual Services		5,74	14,00	12,60	15,00	10, कंत्राटी सेवा	
11, Domestic Travel Expenses		30,23	57,40	40,18	60,27	11, देशांतर्गत प्रवास खर्च	
13, Office Expenses		42,51	85,70	77,13	74,67	13, कार्यालयीन खर्च	
14, Rent, Rates and Taxes		45,46	12,72	11,45	25,75	14, भाडेपट्टी व कर	
17, Computer Expenses		1,13	1,65	1,16	1,73	17, संगणक खर्च	
24, Petrol, Oil and Lubricants		..	70	63	78	24, पेट्रोल, तेल व वंगण	
26, Advertising and Publicity		..	30	21	30	26, जाहिरात व प्रसिद्धी	
28, Professional Services		23	1,40	1,19	1,40	28, व्यावसायिक सेवा	
Total-(00)(02)		8,29,58	11,58,54	10,14,72	12,59,95	एकूण-(00)(02)	
(00)(07) Strengthening of Medical Wing of Directorate of Industrial Safety and Health. (Committed)	(22300989)					(00)(07) औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालयाच्या वैद्यकीय शाखेचे बळकटीकरण(अनिवार्य)	(22300989)
01, Salaries		21,83	30,02	28,00	44,04	01, वेतन	
03, Overtime Allowances		..	47	38	50	03, अतिकालिक भत्ता	

८४

Industries,Energy and Labour Department / उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग

Demand No. K-4 / मागणी क्रमांक के -4

(Rs. in Thousands) / (रुपये हजारांत)

Description		प्रत्यक्ष रकमा 2021-2022 Actuals 2021-2022	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2022-2023 Budget Estimates 2022-2023	सुधारित अंदाज 2022-2023 Revised Estimates 2022-2023	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2023-2024 Budget Estimates 2023-2024	तपशील	
10, Contractual Services		..	1	1	1	10, कंत्राटी सेवा	
11, Domestic Travel Expenses		..	5	4	5	11, देशांतर्गत प्रवास खर्च	
13, Office Expenses		49	1,37	1,23	1,44	13, कार्यालयीन खर्च	
24, Petrol, Oil and Lubricants		7	46	1,96	3,00	24, पेट्रोल, तेल व वंगण	
51, Motor Vehicles		50	30	21	1,00	51, मोटार वाहने	
Total-(00)(07)		22,89	32,68	31,83	50,04	एकूण-(00)(07)	
(00)(15) strengthening of Directorate of Steam Boilers and effective implementation of Boilers Act (Scheme)	(22305784)					(00)(15) बाष्पके संचालनालयाचे बळकटीकरण व बाष्पके अधिनियमाची परिणामकारक अंमलबजावणी(कार्यक्रम)	(22305784)
11, Domestic Travel Expenses		..	2,40	1	1,00	11, देशांतर्गत प्रवास खर्च	
13, Office Expenses		..	10,50	27,15	3,37,25	13, कार्यालयीन खर्च	
17, Computer Expenses		8,71	35,00	24,50	12,50	17, संगणक खर्च	
20, Other Administrative Expenses		..	5,00	5,00	2,50	20, इतर प्रशासकीय खर्च	
26, Advertising and Publicity		5,34	8,84	8,84	2,75	26, जाहिरात व प्रसिद्धी	
28, Professional Services		..	3,00	3,00	1,50	28, व्यावसायिक सेवा	
52, Machinery and Equipments		3,63	14,25	1	7,50	52, यंत्रसामग्री व साधनसामग्री	
Total-(00)(15)		17,68	78,99	68,51	3,65,00	एकूण-(00)(15)	
(00)(16) Strengthening of Directorate of Industrial Safety and Health and effective implementation of safety and health(Scheme)	(22305793)					(00)(16) औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालयाचे बळकटीकरण आणि सुरक्षाविषयक व आरोग्यविषयक बाबींची परिणामकारक अंमलबजावणी(कार्यक्रम)	(22305793)
13, Office Expenses		8,98	2,11,00	1,89,90	2,78,00	13, कार्यालयीन खर्च	
17, Computer Expenses		25,47	25,00	17,50	24,29	17, संगणक खर्च	
26, Advertising and Publicity		..	10,00	7,00	1,71,83	26, जाहिरात व प्रसिद्धी	
51, Motor Vehicles		..	24,00	16,80	15,00	51, मोटार वाहने	

Industries,Energy and Labour Department / उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग

Demand No. K-4 / मागणी क्रमांक के -4

(Rs. in Thousands) / (रुपये हजारांत)

Description			प्रत्यक्ष रकमा 2021-2022 Actuals 2021-2022	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2022-2023 Budget Estimates 2022-2023	सुधारित अंदाज 2022-2023 Revised Estimates 2022-2023	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2023-2024 Budget Estimates 2023-2024		तपशील	
52, Machinery and Equipments			..	..	..	10,88		52, यंत्रसामग्री व साधनसामग्री	
Total-(00)(16)			34,45	2,70,00	2,31,20	5,00,00		एकूण-(00)(16)	
Total-102	Voted		25,66,66	41,03,57	34,51,84	46,49,98	दत्तमत	एकूण-102	
103, General Labour Welfare.								103, सर्वसाधारण कामगार कल्याण	
(00)								(00)	
(00)(01) Contribution to Maharashtra Labour Welfare Board under the Bombay Labour Fund Act,1953.(Committed)		(22300577)						(00)(01) मुंबई कामगार कल्याण निधी अधिनियम, 1953 अन्वये महाराष्ट्र कामगार कल्याण मंडळाला अंशदान(अनिवार्य)	(22300577)
32, Contributions			4,05,00	10,80,00	7,56,00	10,80,00		32, अंशदाने	
Total-103	Voted		4,05,00	10,80,00	7,56,00	10,80,00	दत्तमत	एकूण-103	
111, Social Security for Labour.								111, कामगारांकरिता सामाजिक सुरक्षितता	
(00)								(00)	
(00)(01) Commissioner for Workmen's Compensation(Committed)		(22300595)						(00)(01) श्रमिक भरपाई आयुक्त(अनिवार्य)	(22300595)
01, Salaries			2,35,08	3,01,93	2,88,29	3,44,38		01, वेतन	
06, Telephone, Electricity and Water Charges			1,57	2,80	1,97	3,10		06, दूरध्वनी, वीज व पाणी शुल्क	
10, Contractual Services			..	1	1	1		10, कंत्राटी सेवा	
11, Domestic Travel Expenses			71	1,00	89	1,00		11, देशांतर्गत प्रवास खर्च	
13, Office Expenses			5,42	8,83	7,95	9,27		13, कार्यालयीन खर्च	
17, Computer Expenses			52	1,58	1,11	1,66		17, संगणक खर्च	

८६

Description		प्रत्यक्ष रकमा 2021-2022 Actuals 2021-2022	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2022-2023 Budget Estimates 2022-2023	सुधारित अंदाज 2022-2023 Revised Estimates 2022-2023	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2023-2024 Budget Estimates 2023-2024	तपशील	
Total-(00)(01)		2,43,30	3,16,15	3,00,22	3,59,42	एकूण-(00)(01)	
(00)(02) Charges in connection with Employees Provident Fund and other Acts.(Committed)	(22300612)					(00)(02) कामगार भविष्यनिर्वाह निधी व इतर अधिनियम यासंबंधीचे खर्च(अनिवार्य)	(22300612)
01, Salaries		69,74	89,07	74,26	97,85	01, वेतन	
06, Telephone, Electricity and Water Charges		2,24	3,00	2,70	3,00	06, दूरध्वनी, वीज व पाणी शुल्क	
10, Contractual Services		..	1	1	1	10, कंत्राटी सेवा	
11, Domestic Travel Expenses		..	45	32	47	11, देशांतर्गत प्रवास खर्च	
13, Office Expenses		1,12	1,33	1,20	1,40	13, कार्यालयीन खर्च	
17, Computer Expenses		36	93	65	98	17, संगणक खर्च	
Total-(00)(02)		73,46	94,79	79,14	1,03,71	एकूण-(00)(02)	
(00)(03) Preparation of Consumer Price Index Number.(Committed)	(22300621)					(00)(03) ग्राहक किंमत निर्देशांक तयार करणे(अनिवार्य)	(22300621)
01, Salaries		1,11,36	1,67,35	1,25,19	1,51,62	01, वेतन	
10, Contractual Services		..	1	1	1	10, कंत्राटी सेवा	
11, Domestic Travel Expenses		..	30	21	3	11, देशांतर्गत प्रवास खर्च	
13, Office Expenses		..	5	5	5	13, कार्यालयीन खर्च	
Total-(00)(03)		1,11,36	1,67,71	1,25,46	1,51,71	एकूण-(00)(03)	
(00)(04) Development Commissioner(Unorganised Labour)(Committed)	(22301341)					(00)(04) विकास आयुक्त (असंघटित कामगार)(अनिवार्य)	(22301341)
01, Salaries		48,10	75,32	33,83	75,32	01, वेतन	
03, Overtime Allowances		..	60	48	60	03, अतिकालिक भत्ता	
06, Telephone, Electricity and Water Charges		..	1,00	90	1,00	06, दूरध्वनी, वीज व पाणी शुल्क	
10, Contractual Services		2,20	5,00	4,50	6,00	10, कंत्राटी सेवा	
11, Domestic Travel Expenses		..	2,42	1,69	2,54	11, देशांतर्गत प्रवास खर्च	
13, Office Expenses		5,03	10,53	9,48	11,06	13, कार्यालयीन खर्च	

८७

(Rs. in Thousands) / (रुपये हजारांत)

Description		प्रत्यक्ष रकमा 2021-2022 Actuals 2021-2022	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2022-2023 Budget Estimates 2022-2023	सुधारित अंदाज 2022-2023 Revised Estimates 2022-2023	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2023-2024 Budget Estimates 2023-2024	तपशील	
14, Rent, Rates and Taxes		..	1	80,31	70,00	14, भाडेपट्टी व कर	
16, Publications		..	10	7	10	16, प्रकाशने	
17, Computer Expenses		98	5,00	3,50	5,00	17, संगणक खर्च	
Total-(00)(04)		56,31	99,98	1,34,76	1,71,62	एकूण-(00)(04)	
(00)(05) Fund for Pradhikaran for un-organised Labour(Scheme)	(22301368)					(00)(05) असंघटित कामगार प्राधिकरणाकरिता निधी(कार्यक्रम)	(22301368)
50, Other Charges		..	10,00,00	1	1	50, इतर खर्च	
(00)(06) Payment of Premium of Janashree Vima Yojana for Un-Organised Labour. (Scheme)	(22301377)					(00)(06) असंघटित कामगारांसाठी जनश्री विमा योजनेच्या विम्याचे हप्ते प्रदान करणे(कार्यक्रम)	(22301377)
50, Other Charges		..	1	1	1	50, इतर खर्च	
(00)(08) Payment of installments of Rashtriya Swasthya Bima Yojna for unorganised labour under BPL (State Share 25%)(Scheme)	(22305022)					(00)(08) दारिद्र रेषेखालील असंघटित कामगारांकरिता राष्ट्रीय स्वास्थ्य विमा योजनेचे हप्ते प्रदान करणे (राज्य हिस्सा-25 टक्के) (कार्यक्रम)	(22305022)
50, Other Charges		..	75,00	52,50	75,00	50, इतर खर्च	
(00)(11) Grant-in-aid to Gharelu Kamgar Welfare Board.(Scheme)	(22305345)					(00)(11) घरेलु कामगार कल्याण मंडळाला सहायक अनुदान(कार्यक्रम)	(22305345)
31, Grants-in-aid(Non-Salary)		15,82,50	28,88,00	20,21,60	49,19,98	31, सहायक अनुदाने (वेतनेतर)	
36, Grant-in-aid(Salary)		..	67,00	30,00	80,02	36, सहायक अनुदाने (वेतन)	
Total-(00)(11)		15,82,50	29,55,00	20,51,60	50,00,00	एकूण-(00)(11)	
(00)(14) Prevention of Child Labour Act,1986(Scheme)	(22305828)					(00)(14) बाल कामगार प्रतिबंध अधिनियम, 1986(कार्यक्रम)	(22305828)

Industries,Energy and Labour Department / उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग

Demand No. K-4 / मागणी क्रमांक के -4

(Rs. in Thousands) / (रुपये हजारांत)

Description		प्रत्यक्ष रकमा 2021-2022 Actuals 2021-2022	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2022-2023 Budget Estimates 2022-2023	सुधारित अंदाज 2022-2023 Revised Estimates 2022-2023	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2023-2024 Budget Estimates 2023-2024	तपशील	
26, Advertising and Publicity		30,77	3,75,00	2,62,50	3,75,00	26, जाहिरात व प्रसिद्धी	
Total-111 Voted		20,97,70	50,83,64	30,06,20	62,36,48	दत्तमत एकूण-111	
277, Education.						277, शिक्षण	
(00)						(00)	
(00)(01) Maharashtra Labour Institute,Mumbai.(Committed)	(22300639)					(00)(01) महाराष्ट्र कामगार संस्था, मुंबई(अनिवार्य)	(22300639)
01, Salaries		62,22	1,93,90	84,59	1,93,90	01, वेतन	
03, Overtime Allowances		4	5	4	5	03, अतिकालिक भत्ता	
06, Telephone, Electricity and Water Charges		61	5,00	4,50	5,00	06, दूरध्वनी, वीज व पाणी शुल्क	
10, Contractual Services		1,55	14,00	12,60	14,00	10, कंत्राटी सेवा	
11, Domestic Travel Expenses		25	42	29	44	11, देशांतर्गत प्रवास खर्च	
13, Office Expenses		3,41	3,99	3,59	4,19	13, कार्यालयीन खर्च	
14, Rent, Rates and Taxes		..	20	18	20	14, भाडेपट्टी व कर	
16, Publications		..	40	28	40	16, प्रकाशने	
17, Computer Expenses		23	34	24	36	17, संगणक खर्च	
20, Other Administrative Expenses		..	50	35	50	20, इतर प्रशासकीय खर्च	
24, Petrol, Oil and Lubricants		..	1	1	1	24, पेट्रोल, तेल व वंगण	
26, Advertising and Publicity		28	2,15	1,51	3,00	26, जाहिरात व प्रसिद्धी	
27, Minor Works		..	1	1	1	27, लहान बांधकामे	
28, Professional Services		1,96	11,00	9,35	11,00	28, व्यावसायिक सेवा	
34, Scholarships/Stipends		..	5	5	1	34, शिष्यवृत्त्या/विद्यावेतने	
Total-(00)(01)		70,55	2,32,02	1,17,59	2,33,07	एकूण-(00)(01)	
(00)(02) Expansion of Labour Institute at Mumbai.(Committed)	(22300648)					(00)(02) मुंबई येथील कामगार संस्थेचा विस्तार(अनिवार्य)	(22300648)
01, Salaries		53,57	76,21	72,40	83,83	01, वेतन	
03, Overtime Allowances		8	12	10	13	03, अतिकालिक भत्ता	

Industries,Energy and Labour Department / उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग

Demand No. K-4 / मागणी क्रमांक के -4

(Rs. in Thousands) / (रुपये हजारांत)

Description		प्रत्यक्ष रकमा 2021-2022 Actuals 2021-2022	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2022-2023 Budget Estimates 2022-2023	सुधारित अंदाज 2022-2023 Revised Estimates 2022-2023	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2023-2024 Budget Estimates 2023-2024	तपशील	
06, Telephone, Electricity and Water Charges		57	1,60	1,44	1,60	06, दूरध्वनी, वीज व पाणी शुल्क	
10, Contractual Services		..	3,00	2,70	3,00	10, कंत्राटी सेवा	
11, Domestic Travel Expenses		..	32	22	34	11, देशांतर्गत प्रवास खर्च	
13, Office Expenses		1,47	1,71	1,54	1,80	13, कार्यालयीन खर्च	
17, Computer Expenses		15	22	15	23	17, संगणक खर्च	
26, Advertising and Publicity		7	15	11	15	26, जाहिरात व प्रसिद्धी	
Total-(00)(02)		55,91	83,33	78,66	91,08	एकूण-(00)(02)	
(00)(03) Rural Study centre in Maharashtra Insititute of Labour Studies.(Committed)	(22300657)					(00)(03) महाराष्ट्र श्रमविज्ञान संस्थेमधील ग्रामीण अध्ययनातील अभ्यासकेंद्र(अनिवार्य)	(22300657)
01, Salaries		29,55	55,82	37,21	61,40	01, वेतन	
03, Overtime Allowances		..	5	4	5	03, अतिकालिक भत्ता	
06, Telephone, Electricity and Water Charges		59	1,10	99	1,10	06, दूरध्वनी, वीज व पाणी शुल्क	
10, Contractual Services		1,09	4,00	3,60	4,50	10, कंत्राटी सेवा	
11, Domestic Travel Expenses		5	29	20	30	11, देशांतर्गत प्रवास खर्च	
13, Office Expenses		60	85	77	89	13, कार्यालयीन खर्च	
16, Publications		10	15	11	50	16, प्रकाशने	
17, Computer Expenses		15	22	15	23	17, संगणक खर्च	
28, Professional Services		33	1,00	85	1,00	28, व्यावसायिक सेवा	
Total-(00)(03)		32,46	63,48	43,92	69,97	एकूण-(00)(03)	
(00)(04) Post Graduate Degree Course in Labour Studies at Regional Labour Institute, Nagpur(Committed)	(22300666)					(00)(04) प्रादेशिक कामगार संस्था,नागपूर येथे श्रमविज्ञान अध्ययनातील पदव्युत्तर पदवी पाठ्यक्रम(अनिवार्य)	(22300666)
01, Salaries		26,25	79,97	60,04	87,97	01, वेतन	
02, Wages		42	59	56	62	02, मजुरी	
06, Telephone, Electricity and Water Charges		1,74	2,00	1,80	2,00	06, दूरध्वनी, वीज व पाणी शुल्क	

Industries,Energy and Labour Department / उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग

Demand No. K-4 / मागणी क्रमांक के -4

(Rs. in Thousands) / (रुपये हजारांत)

Description			प्रत्यक्ष रकमा 2021-2022 Actuals 2021-2022	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2022-2023 Budget Estimates 2022-2023	सुधारित अंदाज 2022-2023 Revised Estimates 2022-2023	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2023-2024 Budget Estimates 2023-2024		तपशील	
10, Contractual Services			16,57	15,49	13,94	17,49		10, कंत्राटी सेवा	
11, Domestic Travel Expenses			..	21	15	22		11, देशांतर्गत प्रवास खर्च	
13, Office Expenses			6,42	27,00	24,30	27,00		13, कार्यालयीन खर्च	
14, Rent, Rates and Taxes			6,30	3,85	3,47	5,00		14, भाडेपट्टी व कर	
16, Publications			1	50	35	50		16, प्रकाशने	
17, Computer Expenses			4	2,23	1,56	2,34		17, संगणक खर्च	
20, Other Administrative Expenses			..	10	7	10		20, इतर प्रशासकीय खर्च	
26, Advertising and Publicity			..	55	39	55		26, जाहिरात व प्रसिद्धी	
28, Professional Services			2,15	3,30	2,81	12,00		28, व्यावसायिक सेवा	
34, Scholarships/Stipends			..	5	5	1		34, शिष्यवृत्त्या/विद्यावेतने	
Total-(00)(04)			59,90	1,35,84	1,09,49	1,55,80		एकूण-(00)(04)	
(00)(12) Strengthening of Maharashtra Institute of Labour Studies (Scheme)		(22305801)						(00)(12) महाराष्ट्र श्रम विज्ञान संस्थेचे बळकटीकरण(कार्यक्रम)	(22305801)
53, Major Works			36,30	1,21,00	1,14,81	2,00,00		53, मोठी बांधकामे	
Total-277	Voted		2,55,12	6,35,67	4,64,47	7,49,92	दत्तमत	एकूण-277	
800, Other Expenditure								800, इतर खर्च	
(00)								(00)	
(00)(05) Eradication of Child Labour Practice. (Scheme)		(22301401)						(00)(05) बालकामगार प्रथेचे उच्चाटन(कार्यक्रम)	(22301401)
50, Other Charges			2,13	15,00	10,50	15,00		50, इतर खर्च	
Total-800	Voted		2,13	15,00	10,50	15,00	दत्तमत	एकूण-800	
Total-01	Voted		171,71,35	338,64,31	272,01,31	386,89,36	दत्तमत	एकूण-01	

Industries,Energy and Labour Department / उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग

Demand No. K-4 / मागणी क्रमांक के -4

(Rs. in Thousands) / (रुपये हजारांत)

Description			प्रत्यक्ष रकमा 2021-2022 Actuals 2021-2022	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2022-2023 Budget Estimates 2022-2023	सुधारित अंदाज 2022-2023 Revised Estimates 2022-2023	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2023-2024 Budget Estimates 2023-2024		तपशील	
02, Employment Service								02, सेवायोजन सेवा	
004, Research,Survey and Statistics								004, संशोधन, सर्वेक्षण व सांख्यिकी	
(00)								(00)	
(00)(01) Special Employment Programme for Educated Unemployed.(Committed)		(22300693)						(00)(01) सुशिक्षित बेरोजगारांसाठी विशेष सेवायोजन कार्यक्रम(अनिवार्य)	(22300693)
01, Salaries			14,16	17,47	11,57	13,40		01, वेतन	
06, Telephone, Electricity and Water Charges			..	5	5	5		06, दूरध्वनी, वीज व पाणी शुल्क	
10, Contractual Services			..	1	1	1		10, कंत्राटी सेवा	
11, Domestic Travel Expenses			..	10	7	10		11, देशांतर्गत प्रवास खर्च	
13, Office Expenses			..	5	5	5		13, कार्यालयीन खर्च	
Total-(00)(01)			14,16	17,68	11,75	13,61		एकूण-(00)(01)	
Total-004	Voted		14,16	17,68	11,75	13,61	दत्तमत	एकूण-004	
Gross Total-2230, Labour, Employment and Skill Development	Voted		171,85,51	338,81,99	272,13,06	387,02,97	दत्तमत	स्थूल बेरीज-2230, कामगार, सेवायोजन व कौशल्य विकास	
III-Details of Recoveris								**तीन-वसुलीच्या रकमांचा तपशील**	
00								00	
911, Recoveries of overpayments								911, अतिप्रदानाची वसुली	
(00)								(00)	
(00)(01) Recovery of Overpayments (Non Plan)(Committed)		(2230A085)						(00)(01) अतिप्रदानाची वसुली (योजनेतर)(अनिवार्य)	(2230ए085)
70, Deduct Recoveries			69	..	..	..		70, वजा-वसुली	
(00)(02) Recovery of Overpayments (Plan) (Scheme)		(2230A094)						(00)(02) अतिप्रदानाची वसुली (योजनांतर्गत)(कार्यक्रम)	(2230ए094)

(Rs. in Thousands) / (रुपये हजारांत)

Description		प्रत्यक्ष रकमा 2021-2022 Actuals 2021-2022	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2022-2023 Budget Estimates 2022-2023	सुधारित अंदाज 2022-2023 Revised Estimates 2022-2023	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2023-2024 Budget Estimates 2023-2024		तपशील
70, Deduct Recoveries		..	..	..	..		70, वजा-वसुली
Total-Deduct Recoveries	Voted	69	..	..	..	दत्तमत	एकूण-वजा-वसुली
Net Total-2230, Labour, Employment and Skill Development	Charged	..	..	..	..	भारित	निव्वळ बेरीज 2230, कामगार, सेवायोजन व कौशल्य विकास
	Voted	171,84,82	338,81,99	272,13,06	387,02,97	दत्तमत	
	Total-	171,84,82	338,81,99	272,13,06	387,02,97	एकूण-	

(Rs. in Thousands) / (रुपये हजारांत)

Description			प्रत्यक्ष रकमा 2021-2022 Actuals 2021-2022	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2022-2023 Budget Estimates 2022-2023	सुधारित अंदाज 2022-2023 Revised Estimates 2022-2023	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2023-2024 Budget Estimates 2023-2024		तपशील	
2235, Social Security and Welfare								**2235, सामाजिक सुरक्षा व कल्याण**	
I-Summary								**एक-सारांश**	
00,								00,	
60, Other Social Security and Welfare Programmes								60, इतर सामाजिक सुरक्षा व कल्याण कार्यक्रम	
104, Deposit Linked Insurance Scheme-Government Provident Fund	Voted		14,40	21,00	21,00	24,00	दत्तमत	104, ठेव संलग्न विमा योजना-शासकीय भविष्य निर्वाह निधी	
Total-60	Voted		14,40	21,00	21,00	24,00	दत्तमत	एकूण-60	
Gross Total-	Voted		14,40	21,00	21,00	24,00	दत्तमत	स्थूल बेरीज	
II-Details								**दोन-तपशील**	
60, Other Social Security and Welfare Programmes								60, इतर सामाजिक सुरक्षा व कल्याण कार्यक्रम	
104, Deposit Linked Insurance Scheme-Government Provident Fund								104, ठेव संलग्न विमा योजना-शासकीय भविष्य निर्वाह निधी	
(00)								(00)	
(00)(01) Payment against Deposit Linked Insurance Scheme.(Committed)		(22350632)						(00)(01) ठेव संलग्न विमा योजनेसाठी प्रदाने(अनिवार्य)	(22350632)
50, Other Charges			14,40	21,00	21,00	24,00		50, इतर खर्च	
Total-104	Voted		14,40	21,00	21,00	24,00	दत्तमत	एकूण-104	
Gross Total-2235, Social Security and Welfare	Voted		14,40	21,00	21,00	24,00	दत्तमत	स्थूल बेरीज-2235, सामाजिक सुरक्षा व कल्याण	

(Rs. in Thousands) / (रुपये हजारांत)

Description		प्रत्यक्ष रकमा 2021-2022 Actuals 2021-2022	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2022-2023 Budget Estimates 2022-2023	सुधारित अंदाज 2022-2023 Revised Estimates 2022-2023	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2023-2024 Budget Estimates 2023-2024		तपशील	
III-Details of Recoveris							**तीन-वसुलीच्या रकमांचा तपशील**	
00							00	
911, Recoveries of Overpayments							911, अतिप्रदानाची वसुली	
(00)							(00)	
(00)(01) Recovery of Overpayments (Non Plan)(Committed)	(2235B657)						(00)(01) अतिप्रदानाची वसुली (योजनेतर)(अनिवार्य)	(2235बी657)
70, Deduct Recoveries		..	..	..	..		70, वजा-वसुली	
Net Total-2235, Social Security and Welfare	Charged	..	..	..	..	भारित	निव्वळ बेरीज 2235, सामाजिक सुरक्षा व कल्याण	
	Voted	14,40	21,00	21,00	24,00	दत्तमत		
	Total-	14,40	21,00	21,00	24,00	एकूण-		

९५

Description			प्रत्यक्ष रकमा 2021-2022 Actuals 2021-2022	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2022-2023 Budget Estimates 2022-2023	सुधारित अंदाज 2022-2023 Revised Estimates 2022-2023	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2023-2024 Budget Estimates 2023-2024		तपशील	
3451, Secretariat-Economic Services								**3451, सचिवालयीन-आर्थिक सेवा**	
I-Summary								**एक-सारांश**	
00, 003, Training	Voted		1,67	40,00	28,00	47,00	दत्तमत	00, 003, प्रशिक्षण	
090, Secretariat	Voted		20,08,38	29,78,11	26,03,00	32,21,63	दत्तमत	090, सचिवालय	
Gross Total-	Voted		20,10,05	30,18,11	26,31,00	32,68,63	दत्तमत	स्थूल बेरीज	
Deduct Recoveries-	Voted		26	..	..	..	दत्तमत	वजा-वसुली	
	Charged		..	..	..	..	भारित		
Net Total-3451, Secretariat-Economic Services	Voted		20,09,79	30,18,11	26,31,00	32,68,63	दत्तमत	निव्वळ बेरीज 3451, सचिवालयीन-आर्थिक सेवा	
	Total-		20,09,79	30,18,11	26,31,00	32,68,63	एकूण-		
II-Details								**दोन-तपशील**	
00								00	
003, Training								003, प्रशिक्षण	
(00)								(00)	
(00)(01) Trainning to Government Employees(Scheme)		(34512891)						(00)(01) शासकीय कर्मचा-यांना प्रशिक्षण.(कार्यक्रम)	(34512891)
20, Other Administrative Expenses			1,67	40,00	28,00	47,00		20, इतर प्रशासकीय खर्च	
Total-003	Voted		1,67	40,00	28,00	47,00	दत्तमत	एकूण-003	

Industries,Energy and Labour Department / उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग

Demand No. K-8 / मागणी क्रमांक के -8

(Rs. in Thousands) / (रुपये हजारांत)

Description			प्रत्यक्ष रकमा 2021-2022 Actuals 2021-2022	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2022-2023 Budget Estimates 2022-2023	सुधारित अंदाज 2022-2023 Revised Estimates 2022-2023	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2023-2024 Budget Estimates 2023-2024		तपशील	
090, Secretariat								090, सचिवालय	
(00)								(00)	
(00)(01) Industries,Energy and Labour Department.(Committed)		(34510073)						(00)(01) उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग(अनिवार्य)	(34510073)
01, Salaries			18,77,28	26,90,81	24,06,07	29,59,89		01, वेतन	
03, Overtime Allowances			17	1,05	84	1,05		03, अतिकालिक भत्ता	
06, Telephone, Electricity and Water Charges			4,77	6,00	3,70	6,00		06, दूरध्वनी, वीज व पाणी शुल्क	
10, Contractual Services			26,41	48,70	29,76	40,00		10, कंत्राटी सेवा	
11, Domestic Travel Expenses			2,23	30,00	17,21	30,00		11, देशांतर्गत प्रवास खर्च	
12, Foreign Travel Expenses			..	6,00	1,20	6,00		12, विदेश प्रवास खर्च	
13, Office Expenses			53,68	68,25	50,00	71,07		13, कार्यालयीन खर्च	
17, Computer Expenses			2,08	6,30	6,05	6,62		17, संगणक खर्च	
20, Other Administrative Expenses			6,00	8,00	6,67	8,00		20, इतर प्रशासकीय खर्च	
26, Advertising and Publicity			1,63	5,00	3,50	5,00		26, जाहिरात व प्रसिद्धी	
28, Professional Services			3,30	8,00	8,00	8,00		28, व्यावसायिक सेवा	
Total-(00)(01)			19,77,55	28,78,11	25,33,00	31,41,63		एकूण-(00)(01)	
(00)(05) Implementation of E goverenance project.(Scheme)		(34512728)						(00)(05) इ-गव्हर्नन्स प्रकल्पाची अंमलबजावणी(कार्यक्रम)	(34512728)
17, Computer Expenses			30,83	1,00,00	70,00	80,00		17, संगणक खर्च	
Total-090	Voted		20,08,38	29,78,11	26,03,00	32,21,63	दत्तमत	एकूण-090	
Gross Total-3451, Secretariat-Economic Services	Voted		20,10,05	30,18,11	26,31,00	32,68,63	दत्तमत	स्थूल बेरीज-3451, सचिवालयीन-आर्थिक सेवा	

III-Details of Recoveris — **तीन-वसुलीच्या रकमांचा तपशील**

00 — 00

(शा.म.मु.) एच २५१८—१४ (५०—३-२०२३)

(Rs. in Thousands) / (रुपये हजारांत)

Description		प्रत्यक्ष रकमा 2021-2022 Actuals 2021-2022	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2022-2023 Budget Estimates 2022-2023	सुधारित अंदाज 2022-2023 Revised Estimates 2022-2023	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2023-2024 Budget Estimates 2023-2024		तपशील	
911, Recoveries of Overpayments							911, अतिप्रदानाची वसुली	
(00)							(00)	
(00)(01) Recovery of Overpayments (Non Plan)(Committed)	(34513223)						(00)(01) अतिप्रदानाची वसुली (योजनेतर)(अनिवार्य)	(34513223)
70, Deduct Recoveries		26	..	..	..		70, वजा-वसुली	
(00)(02) Recovery of Overpayments (Plan) (Scheme)	(34513232)						(00)(02) अतिप्रदानाची वसुली (योजनेतर)(कार्यक्रम)	(34513232)
70, Deduct Recoveries		..	..	..	..		70, वजा-वसुली	
Total-Deduct Recoveries	Voted	26	..	..	..	दत्तमत	एकूण-वजा-वसुली	
Net Total-3451, Secretariat-Economic Services	Charged	..	..	..	..	भारित	निव्वळ बेरीज 3451, सचिवालयीन-आर्थिक सेवा	
	Voted	20,09,79	30,18,11	26,31,00	32,68,63	दत्तमत		
	Total-	20,09,79	30,18,11	26,31,00	32,68,63	एकूण-		

Industries,Energy and Labour Department / उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग

Demand No. K-13 / मागणी क्रमांक के -13

(Rs. in Thousands) / (रुपये हजारांत)

Description			प्रत्यक्ष रकमा 2021-2022 Actuals 2021-2022	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2022-2023 Budget Estimates 2022-2023	सुधारित अंदाज 2022-2023 Revised Estimates 2022-2023	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2023-2024 Budget Estimates 2023-2024		तपशील	
7610, Loans to Government Servants etc								**7610, शासकीय कर्मचारी इत्यादींना कर्जे**	
I-Summary								**एक-सारांश**	
00, 201, House Building Advances	Voted		7,75,88	11,08,61	11,08,61	11,35,04	दत्तमत	00, 201, घरबांधणी अग्रिमे	
202, Advances for Purchase of Motor Conveyances	Voted		9,62	41,25	16,05	32,35	दत्तमत	202, मोटार वाहन खरेदीसाठी अग्रिमे	
203, Advances for purchase of other Conveyances	Voted		..	1	1	1	दत्तमत	203, इतर वाहने खरेदी अग्रिमे	
204, Advances for Purchase of Computers	Voted		8,60	36,73	7,60	20,20	दत्तमत	204, संगणक खरेदीसाठी अग्रिमे	
Gross Total-	Voted		7,94,10	11,86,60	11,32,27	11,87,60	दत्तमत	स्थूल बेरीज	
II-Details								**दोन-तपशील**	
00 201, House Building Advances (00)								00 201, घरबांधणी अग्रिमे (00)	
(00)(01) House Building Advances. (Committed)		(76100514)						(00)(01) घरबांधणी अग्रिमे(अनिवार्य)	(76100514)
55, Loans and Advances			7,75,88	11,08,61	11,08,61	11,35,04		55, कर्जे व आगाऊ रकमा	
Total-201	Voted		7,75,88	11,08,61	11,08,61	11,35,04	दत्तमत	एकूण-201	
202, Advances for Purchase of Motor Conveyances (00)								202, मोटार वाहन खरेदीसाठी अग्रिमे (00)	
(00)(01) Advances for purchase of Motor Conveyances.(Committed)		(76100523)						(00)(01) मोटार वाहनाच्या खरेदीसाठी अग्रिमे(अनिवार्य)	(76100523)

Industries,Energy and Labour Department / उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग

Demand No. K-13 / मागणी क्रमांक के -13

(Rs. in Thousands) / (रुपये हजारांत)

Description			प्रत्यक्ष रकमा 2021-2022 Actuals 2021-2022	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2022-2023 Budget Estimates 2022-2023	सुधारित अंदाज 2022-2023 Revised Estimates 2022-2023	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2023-2024 Budget Estimates 2023-2024		तपशील	
55, Loans and Advances			9,62	41,25	16,05	32,35		55, कर्जे व आगाऊ रकमा	
Total-202	Voted		9,62	41,25	16,05	32,35	दत्तमत	एकूण-202	
203, Advances for purchase of other Conveyances								203, इतर वाहने खरेदी अग्रिमे	
(00)								(00)	
(00)(01) Advances for purchase of Other Conveyances.(Committed)		(76100532)						(00)(01) इतर वाहनांच्या खरेदीसाठी अग्रिमे(अनिवार्य)	(76100532)
55, Loans and Advances			..	1	1	1		55, कर्जे व आगाऊ रकमा	
Total-203	Voted		..	1	1	1	दत्तमत	एकूण-203	
204, Advances for Purchase of Computers								204, संगणक खरेदीसाठी अग्रिमे	
(00)								(00)	
(00)(01) Advance for purchase of Computers.(Committed)		(76101806)						(00)(01) संगणक खरेदीसाठी अग्रिमे(अनिवार्य)	(76101806)
55, Loans and Advances			8,60	36,73	7,60	20,20		55, कर्जे व आगाऊ रकमा	
Total-204	Voted		8,60	36,73	7,60	20,20	दत्तमत	एकूण-204	
Gross Total-7610, Loans to Government Servants etc	Voted		7,94,10	11,86,60	11,32,27	11,87,60	दत्तमत	स्थूल बेरीज-7610, शासकीय कर्मचारी इत्यादींना कर्जे	
	Charged		..	..	..	..	भारित		

Industries,Energy and Labour Department / उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग

Demand No. K-13 / मागणी क्रमांक के -13

(Rs. in Thousands) / (रुपये हजारांत)

Description		प्रत्यक्ष रकमा 2021-2022 Actuals 2021-2022	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2022-2023 Budget Estimates 2022-2023	सुधारित अंदाज 2022-2023 Revised Estimates 2022-2023	अर्थसंकल्पीय अंदाज 2023-2024 Budget Estimates 2023-2024		तपशील
Net Total-7610, Loans to Government Servants etc							निव्वळ बेरीज 7610, शासकीय कर्मचारी इत्यादींना कर्जे
	Voted	7,94,10	11,86,60	11,32,27	11,87,60	दत्तमत	
	Total-	7,94,10	11,86,60	11,32,27	11,87,60	एकूण-	

१०९